

Isä, teoriassa

Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja
kauppatieteiden tiedekunta
Yhteiskuntapolitiikan pro gradu
-tutkielma
Tuomas Savolainen, 156819
Marraskuu 2015

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta	Laitos Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä Tuomas Savolainen	
Työn nimi Isä, teoriassa	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn laji Pro gradu
Aika Marraskuu 2015	Sivumäärä 112
<p>Tiivistelmä</p> <p>Mitä isyys on? Itsestään selvältä kuulostavan kysymyksen lähempi tarkastelu paljastaa kuitenkin isyyden moniselitteisyyden.</p> <p>Tässä pro gradu –tutkielmassa tutkin isyyden käsitettä. Huomio keskittyy ennen kaikkea niihin nimittäjiin, joiden kautta isyys tavataan tehdä ymmärretyksi. Arkikeskustelussa isä mielletään usein maskuliiniseksi mieshahmoksi, jolta lapsen hoivaaminen ja perhearjen pyörittäminen ei tapahdu yhtä luontaisesti kuin äidiltä. Mutta missä määrin käsitykset isän luonnollisista ominaisuuksista ovat todella synnynnäisiä? Kenties isyydestä voidaan puhua isätapaisuutena, jolloin isänä olemisen käytännöt omaksutaan yhteiskunnallisten normien, pakkojen ja sääntöjen myötävaikutuksella.</p> <p>Isyys ei asetu mukisematta enää edes biologisen miessukupuolisuuden raameihin. Tästä esimerkkinä toimivat transsukupuoliset isät, joiden asema isinä ja lapsen huoltajina on saanut juridisen hyväksynnän useissa maissa. Näin ollen raotettaessa isyyden käsitteen kantta, ei voida välttyä tarkastelemasta kysymyksiä sukupuolen ja sukupuolittyyppillisenä pidettyjen piirteiden perustasta ja niiden merkityksestä isyydelle. Kiinnitän huomiota erityisesti niihin murtumiin ja taitekohtiin, jotka paljastavat yksiselitteisten isyyden määritelmien haasteellisuuden. Isyyden monitahoista luonnetta kuvastaa myös juridinen isyyden määritelmä, joka elää vallalla olevien arvojen ja normien mukana.</p> <p>Isyyttä voidaan tarkastella myös identiteetikysymyksenä. Tutkielmassa kysyn, missä määrin isäidentiteetti muodostuu omaehtoisen pohdinnan kautta ja millä tavoin sen muodostumiseen vaikuttavat ulkopuoliset isänä olemisen normit ja ihanteet. Tutkielma päättyy isyyden tarkasteluun tunnustuksen (engl. recognition, saks. Anerkennug) käsitteen valossa. Axel Honnethin muotoilemien rakkauden, kunnioituksen ja arvostuksen tunnustusasenteiden kautta voidaan selkeyttää isyyden erilaisia ymmärtämistapoja.</p> <p>Työssä havainnollistuu isyyden käsitteen kontingentti luonne. Mitä tarkemmin isyyttä tarkastellaan, sitä enemmän yksiselitteisen määritelmän antaminen hankaloituu. Isyydestä ei ole löydettävissä ikuista totuutta, jota vasten isäkandidaatteja oli mahdollista peilata ja hyväksyä tai hylätä heidän isyytensä. Isyyden määritelmät kuvastavat usein sellaisia yhteiskunnallisia ihanteita, makuja ja velvollisuuksia, jotka ovat monilta osin irrallaan itse vanhemmuuden käytännöistä.</p>	
Asiasanat isyys, sukupuoli, tunnustus, identiteetti, isätapaisuus	
Säilytyspaikka Itä-Suomen yliopiston kirjasto	
Muita tietoja	

SISÄLLYSLUETTELO

1 Johdanto	6
1.1 Tutkimustehtävä	12
1.2 Tutkielman lähtökohtia	14
1.3 Kotimaisen isyystutkimuksen ja -keskustelun taustaa	21
2 Isä	24
2.1 Isyyden käsitteelliset kerrokset	25
2.2 Isyyden ulottuvuudet	28
3 Sukupuoli ja isyys	35
3.1 Biologinen sukupuoli ja määrittelyn haasteet	36
3.2 Isän sukupuoli: biologis-oikeudelliset isyyden raamit	38
3.3 Sukupuolijako biologisen ja sosiaalisen rakentuneisuuden puristuksessa	43
3.3.1 Sukupuolijako sosiaalisena konstruktiona	45
3.3.2 Luonto kulttuurin takana	51
3.3.3 Sukupuolijako biologian ja ympäristön yhteisvaikutuksena	54
3.3.3.1 Sukupuolihormonien vaikutus sukupuolityypillisenä pidettyyn käyttäytymiseen.....	57
3.3.3.2 Epigenetiikka.....	59
3.4 Eri näkökulmien välistä pohdintaa	61
4 Identiteetti	65
4.1 Subjektiviteetin, persoonuuden ja identiteetin välisistä suhteista	66
4.2 Identiteettien muodostuminen	69
4.3 Isäidentiteetti	74
5 Tunnustus	78
5.1 Tunnustuksen käsitteen taustaa ja ominaispiirteitä	79
5.2 Tunnustus ja isyys	86
6 Lopuksi	93
LÄHTEET	101

Nature has her way,
Can't change it in a day.
I'm not sure we ever could.

Rykarda Parasol – Greetings from Kiev Xxoo

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä otan suurennuslasin alle isyyden käsitteen. Tutkielmassa isä tulee kohdatuksi niin biologisena hahmona kuin normien rakentamana ja rajaamana roolisuorittajana. Isyyden ytimen etsiminen kulkee lopulta identiteetti- ja tunnustusteorioiden äärelle. Isyys on mahdollista nähdä niin biologisena siittäjyytenä kuin subjektin sisäisenä identiteettinä, jonka hahmo muotoutuu erilaisten tunnustussuhteiden kautta. Silloinkin kun isyys pohjautuu rakkaudelliseen vanhemmuuteen, isyyden rooliin ottavat osaa myös lakiperusteiset säädökset, suhteet ja kulttuuriset arvostuksen muodot. (Ks. esim. Fraser & Honneth 2003, 146.)

Katson, että tämän päivän kokemus isyydestä tempoilee aiempaa voimallisemmin kontingenttien arvojen, nostalgian, biologian ja sosiaalisesti jaettavien perinteiden ristipaineessa. Perin juurin inhimillinen ja varmasti osin myös opittu kaipuu ennalta-arvattavuuteen ja turvallisuuteen näyttäytyy usein vanhemmuutta koskevissa keskusteluissa haluna pysäyttää isyyden ja äitiyden kategoriat pysyviksi, ylhäältä annetuiksi. Tämä johtaa väistämättä myös siihen, että yksilön oikeus isyyteen tai äitiyteen tulee rajatuksi mielivaltaisista perusteista.

Muun muassa viestintäteknologioiden kehityksen ja globalisaation ruokkima arvopohjan laajeneminen ja biotieteiden kehityskulku asettavat alati uusia haasteita persoonuuksien, roolien ja identiteettien käsitteiden pysyvyyttä puolustaville näkökannoille. Biotieteiden merkitys subjekti- ja

identiteettikäsitykselle¹ ei rajoitu vain käsitteellisen tason muutoksiin, vaan se ravistelee meitä perimmäisinä pitämiämme tottumuksia ja ajattelumalleja myöten. Biotieteet vaikuttavat esioletuksiimme siitä, mitä me ihmisolennot olemme ja mitä me voimme olla. (Ks. esim. Rose 2007, 106-130.) Myös kehon muokattavuus – sukupuolen korjaaminen etunenässä – asettaa tulevaisuudessa biologian ja sukupuolisuuden perustan radikaalisti kyseenalaiseksi suhteessa vanhemmuuteen.

Tutkielmani alkaa lainauksella ruotsalais-israelilaiset sukujuuret omaavalta amerikkalaiselta laulaja-laulutekijältä *Rykarda Parasolilta*. Työn teemaa vasten lainaus kuvastaa mielestäni niitä tunnelmia, joista käsin kirjoitan tätä johdantoa. Ajallisesti pitkässä ja taukojen värittämässä kirjoitusprojektissa tahdon vastata, tarvitseeko isyyttä – tai vanhemmuutta yleisemmin – kategorisoida ja luokitella, vai voidaanko isyyttä tuottaa luokitteluideaalin ulkopuolella suhtautuen siihen tekemisenä ja toimimisena. Koska biologinen isyys ei ole isyyden edellytys ja koska isänä olemisen tapoja, *isätapaisuuksia*², on nyky-yhteiskunnassa runsaasti, voidaan kysyä, mikä on enää isyyden raja.

Isyys on aina luonteeltaan myös juridista. Isyyden velvollisuudet ja oikeudet on voitava osoittaa yhteiskunnallisen byrokratian verkostoissa. Oikeudellisen isyyden näkökulmasta kysymys isästä siittäjänä on olennainen. Isyyslaissa säädetään isän ja lapsen välisestä sukulaisuussuhteesta ja sen pyrkimyksenä ei ole löytää lapselle niinkään elättäjää vaan isä. (Heikkilä 2013, 23-24.)

---

¹ Tämän teoksen puitteissa subjektikäsitys merkitsee ihmisen (kokijan, tietäjän, tuntijan, ajattelijan) käsitystä siitä, että hän on kokemustensa subjekti. Subjektikäsitys ei kuitenkaan edellytä käsitystä itsestä, vaan ainoastaan itsetietoisuuden. Identiteettikäsitys sen sijaan edellyttää, että subjektille on muotoutunut käsitys itsestä, identiteetti. (Ks. Esim. Laitinen 2007)

² Isätapaisuudella viitataan Eevan Jokisen ja Soile Veijolan käyttämään käsitteeseen *sukupuolitapaisuus*. Isätapaisuus merkitsee niitä yhteiskunnallisia normeja, sääntöjä ja pakkoja, joiden puitteissa isyyttä harjoitetaan ja joiden kautta isyyden harjoittaminen tulee näkyväksi ja ymmärretyksi. Sukupuolitapaisuutta käsitellään enemmän luvussa 3.4.

Yksilön oikeuksien takaaminen voi kuitenkin johtaa siihen paradoksaaliseen tilanteeseen, että perusoikeudet kääntyvät kohdettaan vastaan. Näin on, koska laki määrittää samalla isyyden ja äitiyden käsitteet, siis sen kuka voi olla isä (tai äiti). Onkin syytä kysyä, voiko oikeudellinen vanhemmuus, joka sidotaan sukupuoleen, välttää ulossulkevuuden ja eriarvoistavuuden sudenkuopat. On esitetty, että suomalaisessa vanhemmuuslainsäädännössä heteroseksuaalinen parisuhde ja siinä oletettu biologinen isyys nähdään edelleen lapsen edun kannalta parhaimpana vaihtoehtoina. Samalla myös isyyden merkitystä korostetaan lapsen edun nimissä. (Heikkilä 2013, 89-90.) Suomen lainsäädännön uudistuksista huolimatta lainsäädännöstä on yhä osoitettavissa elementtejä, joiden valossa heteronormatiivisen perhe- ja vanhemmuusmallin ulkopuolelle jäävät muodot jäävät epätasa-arvoiseen asemaan (Ks. esim. Rintamäki, Autio, Riihiluoma ja Suvanne (toim.) 2015, 165). Esimerkiksi transihmisiltä vaadittava naimattomuus ja steriiliys juridisen sukupuolen vaihtamisen ehtona rajaa sitä, kuka voi olla isä lain silmissä. Isyyden merkitystä tahdotaan yhtäältä painottaa, mutta toisaalta taas se, millaista lapsen edun mukainen isyys on, on kaikkea muuta kuin yksiselitteistä.

Suomessa kysymys sukupuolen ja vanhemmuuden perustasta on ollut pinnalla viime aikoina erityisesti keskusteltaessa tasa-arvoisesta avioliittolaista. Jos jo puhe sukupuolineutraalista avioliitosta on herättänyt kiivasta keskustelua eduskunnassa, puhe homo- ja lesboparien adoptio-oikeudesta on riittänyt kuumentamaan keskustelun kiistaksi asti. Pohjimmiltaan kielteinen kanta homoavioliittoihin tai samaa sukupuolta olevien adoptio-oikeuteen viittaa enimmäkseen näkemykseen, jonka mukaan mieheys ja naiseus tai isyys ja äitiys ovat muuttumattomia ominaisuuksia. (Yle 20.2.2014.) Yleinen argumentti vastustettaessa homo- ja lesboparien oikeutta adoptioon on väittämä, jonka mukaan lapsi tarvitsee sekä isän että äidin. Tällöin äiti voi antaa jälkikasvulleen

äidin hoivan ja läheisyyden käyttäytymismallin ja isä ”miehen mallin”. Argumentit ovat tällöin ankkuroitu vahvasti sukupuolirooleihin. Toisaalta ajatus siitä, että lapsi tarvitsee miehen tai naisen mallin voi elää yhtä hyvin myös heteronormatiivisen perhemallin ulkopuolella sateenkaariperheissä (Rintamäki, Autio, Riihiluoma & Suvanne 2015, 123).

Toisaalta on uskallettava puhua myös ihmisenä olemisesta, ihmisen olemuksesta ja ihmisen luonnosta. Mieli-ruumis -dualismin sijaan ihmistä voidaan tarkastella yhtenä kokonaisuutena. Tällöin ihmisyyys ei palaudu vain biologiaan, mutta biologinen perusta ei myöskään tarjoa tyhjää taulua sosiaalisen ulottuvuuden muokattavaksi. Mikäli ketjua viedään vielä hivenen eteenpäin, on myönnettävä myös se, ettei edes biologia ole perusta siinä mielessä, etteikö sekin kehittyisi ja muuttuisi – ja etteikö se olisi yhä enemmän muokattavissa.

Vetoaminen luontoon tai biologiaan on herättänyt ymmärrettävästi närkästystä ja vastustusta modernin sosiologian ja filosofian parissa. Kuten sosiologi Jeffrey Weeks on todennut, vetoamisen luontoon tai biologiaan on koettu vahvimaksi mahdolliseksi argumentiksi (Weeks 1989). Tällöin luonnollisuusargumentin on ajateltu tukahduttavan asioiden syvällisemmän pohtimisen heti alkuunsa. Koska luonnollisuus vain ”on”, edustaa se totuutta, jonka äärellä voidaan vain seistä hiljaa. Tai kuten homoseksuaalisuuden sairausleiman loppumisesta väitellyt ihmisoikeusaktivisti Olli Stålström on todennut, että ”luonnollisiin totuuksiin’ voidaan turvautua aina sosiaalisten epävarmuuksien aikoina (Stålström 2002).

Todellakin, vetoaminen luonnollisuuteen tai totuuteen pitää aina sisällään totalitaarisuuden riskin myös sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Näin on silloin, kun totuus ymmärretään absoluuttiseksi, yhdeksi ja muuttumattomaksi ja se verhotaan moraalien ja normatiivisuuden kaappuihin. Yksi

esimerkki tästä on löydettävissä Venäjältä, jossa astui voimaan vuonna 2013 homopropagandan kieltävä laki. Lain perustana on ajatus siitä, että homoseksuaaliset suhteet ovat perinteisten perhearvojen vastaisia. Perinteet merkitsevät tällöin pysyvyyttä, luonnollisuutta ja normaaliutta.

Toisaalta absoluuttisen totuuden väkivallan tai geneettisen determinismin pelko ei ole riittävä syy ”luonnollinen”-sanon kavahtamiselle. Olennaista on tiedostaa se, että luonnontieteellinen tieto, vaikkapa sukupuolta tarkasteltaessa, pohjautuu todennäköisyyksille. Se ei pyri kertomaan absoluuttista totuutta ihmisestä. Toisaalta poikkeama tilastollisesta normaalista ei kumoakaan tilastollista faktaa kokonaisuudessaan (Kurki 2008, 51). Nikolas Rose summaa neurotieteen aseman ihmisen selittäjänä:

Aivot muovaavat sinua samalla, kun sinä muovaat aivojasi... Geenit ovat aina vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa: solujen, elimistön ja elimistön ulkopuolen kanssa. Myös ajatus aivoista, jotka olisivat erillään kehosta, vaikuttaa tieteellisesti toivottomalta. (HS 19.5.2015.)

Vuosi toisensa jälkeen luonnontieteellinen tutkimus on kyennyt osoittamaan yhä vakuuttavammin sen, että sukupuoliyppillisinä pidettyjen käyttäytymispiirteiden paikka juontaa myös kehoon esimerkiksi sukupuolihormonien vaikutuksen kautta. Toisaalta se osoittaa myös poikkeamat kaksinaipaisessa sukupuolisuudessa, joka herättää näkemään yksipuolisen mies-nainen -kahtiajaon toiselle puolelle. Niin sanottu kolmas sukupuoli ei ole luonnon(tieteiden) näkökulmasta luonnoton tai väärä. Tulkinnat väärästä ja epänormaalista sukupuolesta kuuluvat sen sijaan sosiaaliseen ulottuvuuteen. Sosiaaliset ja normatiiviset sukupuolirajat ovat näytelleet keskeistä roolia esimerkiksi intersukupuolisuuden suhteen: jo

vastasyntyneen lapsen genitaalit on pyritty korjaamaan oletettua sukupuolta vastaaviksi. (Ks. esim. Trasek.fi.)

Nature has her way. Mutta jos jotakin seikkaa perustellaan luonnollisuudella, on voitava kysyä: miksi tämä luonnollisuus on pyhää ja vaalittavaa? Mitä on miehenä oleminen, joka tarjoaa hyväksyttävän perustan isänä olemiselle? Ihmiseläin on muokannut ympäristöään koko olemassaolonsa ajan erkaantuen samalla itsekin tästä myyttisestä ”luonnollisuudesta”. Rakenteet, käsitteet ja se luonnollisuus, joka ei vastaa enää muokattua ympäristöä voi myös taipua – joskaan muutos ei ole koskaan hetkessä tapahtuvaa. Mutta kuten Rose on huomauttanut, ihmiset eivät ole koskaan olleet luonnollisia. Viimeistään kielellisten kykyjen kehittymisestä alkaen ihmiset ovat pyrkineet parantamaan kykyjään eri teknologioita käyttäen. Erilaiset ihmisenä olemisen tavat eivät tee meistä yhtään sen luonnottomampia tai vähemmän biologisia. Päinvastoin biotieteiden uudet mahdollisuudet tekevät ihmisistä enemmän biologisia. (Rose 2007, 80.)

Puheessa isyydestä risteytyvät keholliset ja sosiaaliset merkitykset. Isyyden tarkastelu tulee tässä mielessä kuin itsestään siirtyneeksi ruumiillisuuden teoriaan. Ruumiillisuuden teorian parissa on olemassa erilaisia suuntauksia. Filosofisen ja feministisen ruumiillisuuden teorian peruslähtökohta on mieli-ruumis -dualismin ylittäminen. Tällöin ihminen käsitteellistetään ruumiillisesti olemassa olevaksi subjektiksi. Ihminen on, kuten Elisabeth Grosz toteaa, ”rajalla oleva” (Grosz 1994, 21-24). Subjekti, joka tässä tutkielmassa on isäsubjekti, sijaitsee monella rajalla. Näitä rajoja ovat julkinen/yksityinen, itse/toinen, luonnollinen/kulttuurinen, psyykkinen/sosiaalinen sekä geneettisesti määräytynyt/ympäristöstä määräytynyt (Julkunen 2004, 20).³

---

³ Ruumiinkäsitykset on usein tapana jakaa materiaalis-naturalistisiin ja konstruktivistisiin käsityksiin. Ensin mainitussa korostuu ruumiin asema biologisena faktana. Ruumis tarvitsee suojaa, ravintoa ja

1.1 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtäväkseni asetan kysymyksen: *millä tavoin isyys tulee tänä päivänä määritellyksi ja ymmärretyksi?* Aikomukseni on siis kurkistaa isyyden käsitteen konepellin alle ja puntaroida keskenään niitä nimittäjiä, joiden kautta isyys tulee perheen arjessa ja yhteiskunnassa olevaksi.

Tutkimustehtävä avautuu moninaiseksi tutkimuskysymyksiksi. Isänä olemisen kelpoisuus voidaan ymmärtää niin juridisena kysymyksenä kuin vallitseviin normeihin liittyvänä ongelmana. Edellyttääkö isyys geneettistä mieheyttä? Kuinka sukupuoli rakentuu ja millaisia merkityksiä miehenä olemiselle annetaan? Vai voidaanko isyys ymmärtää kenties tavaksi, jonka harjoittaminen tekee isyyden näkyväksi ja tunnustettavaksi?⁴ Entä mitä tarkoittaa, kun puhumme isäidentiteetistä?

Tarkastelen sitä sukupuolen sosiaalisen rakentuneisuuden ja biologisen mieheyden rajapintaa, joiden myötävaikutuksesta isyys tulee ymmärretyksi. Isyystutkimuksessa isyys on usein asetettu tarkastelun kohteeksi kolmiakselisena historiallisena, sosiaalisena ja kulttuurillisena ilmiönä. Tällöin isyyden biologinen aspekti on jätetty sivuun ja isyys on sen sijaan ymmärretty yhtenä niistä tekijöistä, joiden kautta mieheyttä on määritelty. Isyys on siis kytketty biologisen mieheyden

---

huolenpitoa. Se kärsii ja nauttii, ikääntyy ja kuolee. Konstruktivistinen tulokulma ruumiiseen painottaa sosiaalisia merkityksiä, jotka on kulloinkin sijoitettu ruumiiseen. Ruumis toimii sosiaalisten merkitysten kannattimena ja symbolina. Raija Julkunen nostaa kolmanneksi ruumiinkäsitykseksi fenomenologisen mallin, jossa ei Foucault'n tavoin kysytä sitä ”mitä ruumiille on tehty?”, vaan ”mitä ruumis tekee, miten olemme maailmassa ruumiillamme?”. Maurice Merleau-Pontyn ruumiinfenomenologian mukaan ihminen ei kohtaa maailmaa ensisijaisesti tietämisen kautta, vaan uskomisen ja koettamisen kautta. Maailman kohtaaminen merkitsee tällöin ennen kaikkea liikkumista, tuntemista ja havaitsemista. (Julkunen 2004, 20.)

⁴ Tunnustuksen käsitteestä tarkemmin luvussa 5.

määreeksi. (esim. Aalto & Kolehmainen 2006, 13; Hearn 1999, 40.) Pyrkimykseni on palauttaa tähän kolmikenttään vielä biologisuuden akseli, joka vaikuttaa ensi silmäyksellä tarjoavan pitävimmän määritelmän isyydelle. Tarkasteltaessa kriittisesti isyyden historiallisia, sosiaalisia, kulttuurillisia ja biologisia rakennuspalikoita, sekä niiden muutoksia, murtumia ja vaihteluita, lukija voi kysyä mielessään, onko isyydestä löydettävissä jotain yhteistä nimittäjää tai erityispiirrettä, joka tekee isyydestä tunnistettavan ja erityislaatuisen.

Kysymys siitä, kuinka isyys voi tulla ymmärretyksi ei suinkaan ole uusi isyystutkimuksen parissa. Kuten Jouko Huttunen toteaa, ”isyys on yhtä paljon yhteisöllistä kuin yksilöllistä, sillä sen eri ilmenemismuodoille on vaikea löytää esimerkiksi biologista tai psykologista selitysmallia” (Huttunen 1999, 169). Hän arvelee, että kulttuurinen isyys on mahdollista nähdä irrallaan yksittäisten miesten isyystoiminnoista. Kulttuurinen isyys merkitsee niitä annettuina otettuja isyyteen liittyviä uskomuksia, ennakkoluuloja, stereotyyppioita ja asenteita, jotka vallitsevat yhteiskunnassa. Kulttuurinen isyyskuva on siis kunakin aikakautena yleisesti jaettu käsitys siitä, mitä isyys on. Samalla se toimii alistavasti suhteessa muihin isyyden toteuttamisen tapoihin. Huttunen kutsuu kulloinkin vallitsevaa isyyden kulttuurillista mallia hegemoniseksi isyydeksi. Hegemoninen isyys merkitsee isyydelle samaa, kuin hegemonisen maskuliinisuus mieheyden käsitykselle. (Huttunen 1999, 169-171.) Hegemoninen maskuliinisuus viittaa R. W. Connellin laajalti kiiteltyyn, mutta myös kiisteltyyn teoriaan maskuliinisuudesta sosiaalisena prosessina. Tällöin maskuliinisuus (samoin kuin feminiinisyys) ymmärretään aika- ja paikkasidonnaiseksi käsitteeksi, jonka määritelmä ei ole pysyvä.⁵ Connellin mukaan maskuliinisuus merkitsee käsitettä, joka on tullut olevaksi vasta

---

⁵ Voidaan toki kysyä, minne ilmeisen inhimillinen taipumus hegemoniaan – esimerkiksi hegemoniseen maskuliinisuuteen – sijoittuu. Voisiko taipumus hegemoniaan palautua biologiaan, inhimilliseksi luonteenpiirteeksi? Toisin sanoen voidaanko ihminen nähdä syntyjään hegemonioita luovana olentona? Tällöin hegemonisen feminiinisuuden ja maskuliinisuuden voitaisiin ajatella syntyneen biologiselle perustalle sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollistamana.

modernisaation myötä. Jokaisena ajankohtana on vallalla tietty hegemoninen maskuliinisuuden muoto, mutta hegemonisen maskuliinisuuden rinnalla elää myös muita maskuliinisuuksia, eikä maskuliinisuus ole kaikille miehille sama. (Connell 1995, 67-69; 71-76; Nieminen 2013, 48-49.)

Vastaavasti hegemoninen isyys ilmentää isänä olemisen tapaa, joka on juurtunut syvästi ajattelutapoihin ja yhteiskunnan rakenteisiin. Tällöin isyyden suorittaminen vastoin hegemonisen isyyden mallia voi vaikuttaa suorastaan järjenvastaiselta. Ajatukseen kulttuurillisten käytäntöjen aikakausittaisuudesta nojaava hegemoninen isyyden idea ei merkitse sitä, että isyyden ilmentämistapoja olisi kunakin aikana vain yksi. Samoin kuin hegemonisen maskuliinisuuden varjoissa elää muitakin maskuliinisuuksia, myös hegemonisen isyyden liepeillä itää myös toisenlaisia isänä olemisen tapoja. Sama voidaan ilmaista myös Raymond Williamsin käyttämin käsittein, jolloin hegemonisen eli vaikuttavan isyyden mallin ohella läsnä on myös jäänteenomaisia ja orastavia isyyden ilmenemismuotoja. (Williams 1988, 139-145; Lehtonen 1999.)

Isyyden käsitteen syväluotaava tarkastelu avaa uusia näkökulmia keskusteluihin, jotka koskevat muun muassa sukupuolineutraalia avioliittolakia, samaa sukupuolta olevien parien adoptio-oikeutta ja translainsäädäntöä. Erityisesti näissä konteksteissa kohdataan usein normatiivisia ja ehdottomia isyyden määritelmiä, jotka tahtovat sulkea ulos heteronormatiivisesta isyydestä poikkeavat isyyden muodot.

1.2 Tutkielman lähtökohtia

Eric Hobsbawmin mukaan perhe ja vanhemmuus sekä niiden muutokset eivät muodosta omalakista kulttuurialuettaan elämän kokonaisuudessa. Sen sijaan

perhe on laaja-alaisten kulttuuristen muutosten havainnointiin paras tarkastelukohde. (Hobsbawm 1999, 404-408.) Perhettä ja vanhemmuutta voidaan tarkastella indikaattorina, joka kuvaa laajempia yhteiskunnallisia muutoksia kuten muutoksia vallitsevissa arvoissa. Tämän päivän perhepoliittiset puheenaiheet kuvastavat kiistatta hidasta murrosta sukupuoliroolien ja vanhemmuuden käytäntöjen kentällä. Diana Gittinsin mukaan perhe on ennen kaikkea symbolijärjestelmä. Perheen symbolijärjestelmään on kirjoitettu uskomukset vanhempien ja sukupuolten rooleista, seksuaalisuudesta, vallasta ja yksityisen ja julkisen rajoista. (Gittins 1985, 48-59, 157-168; Häggman 1996, 65.) Myös isyys on tulkittavissa symboliksi, joka on koodattu perheen järjestelmään. Isyys ei ole kiinni yksinomaan sukupuolella, vaan on myös valettu tukevasti perhejärjestelmään.

1900-luvulla tapahtuneiden perhemuutosten taustalla on usein nähty individualismin lisääntyminen. Individualismi on merkinnyt kollektiivisen velvollisuusajattelun korvautumista henkilökohtaisilla päämäärillä ja valinnoilla. Arvojen perinpohjaista ja laaja-alaista muutosta on totuttu pitämään modernin aikakauden olennaisena ominaispiirteenä. Individualismi ei kuitenkaan toimi synonyyminä egoismille, itsekkyydelle tai narsismille. Kyse on paremminkin elämäntavasta ja päämääristä, joissa painottuvat henkilökohtainen hyvinvointi ja ainutkertainen minän rakentaminen. Individualistinen käänne perhettä tarkasteltaessa on merkinnyt sitä, että individualistisen perhekäsityksen on vähitellen syrjäyttänyt perinteisen familistisen perhekäsityksen asemaa. (Huttunen 2001, 37.)

Mikko Lehtonen kutsuu 1900 -luvulla tapahtunutta traditionaalisten yhteisöjen hajaantumista ja niiden ylläpitämien arvojärjestelmien murtumista yksilön voitoksi yhteiskunnasta. Lehtonen perustaa näkemyksensä muun muassa avioerojen ja sinkkotalouksien määrän kasvulle ja sukupuolista käyttäytymistä

koskevan säännöstön lientymiselle. Osuvasti hän toteaa: ”Nämä muodonmuutokset panevat henkilökohtaiset identiteettimme liikkeeseen, horjuttavat käsityksiämme itsestämme yhtenäisinä subjekteina.” (Lehtonen 1999, 77.) Tähän käsitykseen horjuvasta yhtenäisestä subjektista kulminoituu ajatukseni 2000-luvun isästä.⁶ Lehtonen jatkaa:

Modernia subjektia koskevien käsitysten historian kartoittaminen on tavattoman hankalaa. Jos kertoo tarinan, jonka mukaan identiteetit olivat aiemmin täysin yhtenäisiä ja yhden- mukaisia ja ovat nyt täydellisesti hajautuneet, yksinkertaistaa raskaasti modernin subjektin kehityskertomusta. (Lehtonen 1999, 77.)

Kollektiivisten instituutioiden hapertumisen ja vanhojen pysyviksi ymmärrettyjen arvojen kyseenalaistamisen voidaan nähdä mahdollistaneen vanhemman roolin kokonaisvaltaisen tarkastelun. Perinteisen vanhemmuuden käsitteen kyseenalaistaminen on tullut mielekkääksi ja siten myös mahdolliseksi vasta viime vuosisadan loppupuolella. Isätapaisuuden liikkumatila on lisääntynyt modernissa yhteiskunnassa monella tapaa. Vielä 1950-luvulla isyys asettui biologisen sukupuolen ja ydinperhemallin alakategoriaksi niin tukevasti, että kysymys ”kuka on isä?” olisi ollut auttamattoman absurdi (Huttunen 1999, 57). Tänä päivänä kysymys ei ole mieletön, vaan isyyden käsite on suorastaan pakotettava uudelleentarkasteluun. Isyyden biologisen merkityksen heikkeneminen on erityisesti avio- ja avoerojen aikaansaannosta. Ilman eroja ei olisi uusperheisyyttä, eikä tällöin uusperheisyys olisi päässyt muovaamaan aiempia isyyssäityksiä niin tehokkaasti kuin nyt on tapahtunut. Nykypäivänä suhteen laatu lapseen on pitkälti korvannut tärkeydessä biologisen isyyden. (Huttunen 2001, 127-128.)

---

⁶ En oleta Lehtosen seuraavan näkemystäni ainakaan kaikilta osin.

Kuten Huttunen esittää, kysymys ”voiko isä olla nainen?” voi nousta tulevien vuosien keskustelunaiheeksi. Arjen ja elämän moninaisuuden muodot kuten uusperheet, sateenkaariperheet, moniapilaperheet⁷, transsukupuolisuus ja sukupuolenkorjausleikkaukset kovertavat väistämättä myös kehollista isyyksistä. Puhuttaessa erilaisista isätapaisuuksista ja kehollisista isyyksistä on keskeistä tiedostaa se, ettei tietty kehollinen isyys johda suoraan tietyn isätapaisuuden suorittamiseen. Isätapaisuus heijastaa isyyden käytäntöjä ja tapoja, jotka kumpuavat erilaisista sosiaalisista todellisuuksista. Kehollinen isyys merkitsee sitä alustaa, josta käsin isä suorittaa jotakin isätapaisuutta.

Viime vuosikymmenten isyyskeskustelua on hallinnut näkemys siitä, että isänä olemisen tapa on muuttunut viimeisten sukupolvien aikana. Muutoksella viitataan isyyteen, joka on luonteeltaan aiempaa läheisempää, hoivaavampaa ja osallistuvampaa. Kotimaisessa isyyttä koskevassa tutkimuksessa ajatus isyyden muutoksesta on ollut keskeisessä roolissa. Samalla se on muodostanut perustan isyyttä tarkasteleville tutkimuskysymyksille. (Aalto 2012, 74-75.)

Etenkin 1990-luvun isyystutkimusta luonnehti pyrkimys isyyden määrittelyyn. Malliesimerkki isyyden määrittelypyrkimyksistä on Jouko Huttusen suomalaisen isyystutkimuksen pariin tuoma uuden isyyden käsite. Puhe uudesta isyydestä on alkuaan peräisin amerikkalaisesta isyystutkimuksesta. Muun muassa Ralph LaRossa kirjoitti osallistuvasta isyydestä, jossa isyyden ja äitiyden välillä nähdään symmetrisyyttä ja samankaltaisuutta eroavaisuuksien etsimisen sijaan. Uudella isyydellä on viitattu isän aiempaa suurempaan osaaottavuuteen perheen kotitöissä ja lasten hoivaamisessa. Samalla se on nähty uusia käytäntöjä ja ihanteita luovana,

---

⁷ Apilaperheellä viitataan perheeseen, jossa lapsi tai lapset ovat syntyneet kahden eri perheyksikön yhteisiksi lapsiksi. Apilaperhe voi koostua esimerkiksi naisparista ja itsellisestä, parisuhteen ulkopuolisesta miehestä (kolmiapilaperhe) tai naisparista ja miesparista (neliapilaperhe). (Rintamäki, Autio, Riihiluoma & Suvanne 2015, 13.)

sillä uusi isyys ei ole opittu omaa isää seuraamalla (Aalto 2012, 76-77.) Uutta isyyttä on kuvattu myös muiden termien kautta. Tällaisia ovat olleet muun muassa "miespuolinen hoivanantaja" (male caregiver) (Hawkins & Dollahite, 1997), "hoivaava isä" (nurturing father) (Pruett, 1987) ja "vastuullinen isä" (the responsible father) (Doherty, Kouneski & Erikson, 1998).

Ilana Aallon mukaan isyystutkimuksessa esiintyy näkemyksiä, joissa isyyden historiallista muutosta on sekä liioiteltu että vähätelty. Tämän lisäksi modernissa isyydessä havaittuja ilmiöitä on saatettu pitää uusina ainoastaan puutteellisen isyyden historian tuntemuksen takia. Vääristynyt historiallinen isyyskuva voi osaltaan vaikeuttaa myös nykypäivän isyyden ymmärtämistä. (Aalto 2010, 16). Trev Lynn Broughton ja Helen Rogers katsovat, että mediassa ja akateemisessa tutkimuksessa laajalti esiintynyt puhe "uudesta miehestä" ja maskuliinisuuden kriisistä juontavat suurelta osin vaillinaisesta isyyden historian tuntemuksesta. (Broughton & Rogers 2007, 6). Isän roolin historiallinen yksinkertaistaminen voi johtaa siihen, että isänä olemisen tapojen monimuotoistuminen kiistetään myös nykypäivänä ohimenevänä ilmiönä. Vähintäänkin yksipuoleinen kuva historian isästä patriarkaalisenä perheenpäänä on asetettava kyseenalaiseksi (Aalto 2010, 19). 1900-luvun isyyttä tutkineet LaRossa ja Donald C. Reitzes ovat esittäneet, ettei isyyden muutos edes 1900-luvulla ole merkinnyt lineaarista isyyden kehityskulkua – esimerkiksi yksiselitteistä siirtymää kohti osallistuvuutta ja vanhempien tasa-arvoisuutta. 1920-luvun isyydet olivat LaRossan ja Reitzesin mukaan moninaisempia kuin isyyden muodot joitakin vuosikymmeniä tämän jälkeen. (LaRossa & Reitzes 1995.) Isyyden muutos on pitänyt sisällään tempoiluita suuntaan ja toiseen. Historiakuvien käytön taustalla vaikuttavat aina sekä poliittiset että yksinkertaistavat voimat. Tämä on ilmennyt erityisen vahvasti keskusteltaessa perheistä, vanhemmuudesta ja lapsuudesta. (Aalto 2012, 230-231.)

Kulttuurintutkija Seppo Knuutila on kritisoinut sellaisia sosiologis-etnologisia periodisointimalleja, joissa ohitetaan kulttuuristen kehitysvaiheiden ja aika- ja tyylikausien erottelujen ajallisesti ja paikallisesti suhteellinen luonne. Periodisointien ongelma kytkeytyy epistemologiseen harhaan, jonka mukaan menneisyys ymmärretään suljettuna ja täydellisesti kuvattavissa olevana kategoriana. Knuutila katsoo, että konformismia painottaneet yhteiskulttuurikuvaukset merkitsevät identiteettinäkökulmasta ”ulkoisesti kollektiivisen, mutta sisäisesti hierarkkisen subjektin tuottamisprojektia”. (Knuutila 1998, 18-19; Aalto 2012, 77-78.)

Historian liiallisesta yhtenäistämisestä ja lukitsemisesta seuraa myös se, että nykyisyys näyttäytyy helposti täysin uudenlaisen monimuotoistumisen ja vapautuneisuuden tilana. Näin ymmärretty valtava kontrasti historian ja nykyisyyden välillä on kuitenkin vain seurausta käytetystä historianlukutavasta. Epistemologiseen harhaan astumista on vältettävä myös historian isyyttä ja nykyisyyttä verrattaessa; erilaisia isänä olemisen tapoja on ollut myös historiassa. Se, että isän rooli-ihanne oli 1600- ja 1700 -luvuilla vanhatestamentillisen patriarkaalin (ja siten etäiseksi jäävä) johtajahahmo ja 1800-luvulta eteenpäin salliva elättäjähahmo, ei tarkoita, että näin oli absoluuttisesti kaikkialla. Todellisuus on ollut ideaaleja moninaisempaa. Myös historian isät ovat ottaneet osaa tehtäviin, jotka on tuolloin mielletty naisten töiksi. Vastaavasti elannon hankkimiseen on tarvittaessa osallistunut koko perhe mahdollisuuksiensa mukaan. Historian isyydeltä ei voida riistää kaikkea kunniaa. Toki voidaan kysyä myös, merkitseekö osallistuvampi isyyssmalli lopulta kovinkaan syvällistä muutosta itse vanhemmuudelle. Liikkuvatko kotitöiden ja lastenhoidon uudelleenjärjestelyt lähinnä isyyden pintakerroksilla ilman sen kummempaa merkitystä isyydelle itselleen? Teemu Rantasen mukaan mieheys ja hegemoninen

maskuliinisuus ovat luonteeltaan joustavia, jolloin ne voivat säilyä – tai jopa vahvistua – osallistuvan isyyden myötä. Lapsen- ja kodinhoitaminen on mahdollista tulla suoritetuksi myös itsen ja oman menestyksen tähden. (Rantanen 1998, 31.) Myös suoritettu hoivatyö voi siis olla irti läsnäolon mentaalista tasosta ja tiivistyä suoritukseksi, joka lopulta ruokkii hegemonista maskuliinisuutta.

Enemmän kuin hoivan ja kotiöiden jakautumista isien ja äitien kesken, kiinnitän jatkossa huomiota 1900-luvun jälkipuoliskolla virinneeseen ajatukseen sukupuolen epäessentiaalisuudesta. Toisin sanoen, vaikka isyyden historiasta voidaan löytää esimerkkejä erilaisista isänä olemisen tavoista, ei ennen viime vuosisataa mainittavasti kyseenalaistettu itse sukupuolta ja kaksinapaiselle sukupuolikäsitykselle pohjautuvaa perhemallia.

Kotimaisessa tutkimuksessa isyyden käsitteen parissa on painiskellut Juha Jämsä, joka pro gradussaan *Isä, joka on homo* (2003) pitää isyyden ja äitiyden käsitteitä ongelmallisina niiden tunnelatautuneisuuden takia. Tämän tähden hän päätyy käyttämään tutkimuksessaan termiä miesvanhempi:

Analyttisesti niiden [äidin ja isän käsitteiden] käytön korvaaminen miesvanhemman ja naisvanhemman käsitteillä on tämän tutkimuksen näkökulmasta mielestäni perusteltua niissä analyysin osissa, jossa yritän eritellä homon, vanhemman ja miehen asemia. Erittely on vaikeaa isän ja äidin käsitteillä jo sen takia, että ne sisältävät itsessään oletuksen toisistaan. Miesvanhemman käsitteellä painotan sekä sitä, että isyys on samalla tavalla vanhemmuutta kuin äitiys että sitä, että vanhemmuus on hyvin moninaisella tavalla sukupuolittunutta. (Jämsä 2003, 22.)

Jämsä problematisoi isyyden käsitteen siihen sisältyvän dualistisen oletuksen (isyys nähdään äidin vastinparina) vuoksi. Vaikka itse mieheyden ja sukupuolen ontologiat eivät ole hänen tutkimuksensa keskiössä, kuvastaa miesvanhemmuuden käsitteen lanseeraaminen isyyden käsitteen ongelmallisuutta. Isyys ja äitiys tulevat oleviksi toistensa kautta ja ne myös ymmärretään usein toisiaan täydentäviksi vanhemmuuden puoliksi. Vastoin tätä näkemystä Jämsä esittää, että vanhemmuutta ei voida jakaa kaksinapaisesti isyyden ja äitiyden kesken. Esimerkiksi kahden miehen vanhemmuus ei poikkea laadullisesti ydinperhevanhemmuudesta. Sukupuolittuneisuus ei itsessään määritä vanhemmuutta.

Sukupuoli ei rakennu vain biologialle. Ymmärrän sukupuolen ja sukupuoli-identiteetin biologian ja sosiaalisten suhteiden järjestelmän yhteisvaikutuksessa syntyneiksi rakenteiksi. Sosiaalisesti sukupuolen muodostuminen tapahtuu niin oikeuden, talouden, kulttuurin, poliittisen järjestelmän kuin myös seksuaalisuuden, perheinstituution ja kotitalouden alueilla. Pirjo Markkola esittää, että juuri perheinstituutiot ja vanhemmuus toimivat vallitsevien sukupuolikäsitysten indikaattoreina (Markkola 1994, 40).

1.3 Kotimaisen isyystutkimuksen ja -keskustelun taustaa

Suomessa isyys nousi suuremman huomion kohteeksi 1960- ja 1970 -lukujen tasa-arvokeskusteluiden yhteydessä. Tuolloin isän osallistuvuutta perheen arkeen alettiin peräänkuuluttaa, erityisesti naisten yhdenvertaisten mahdollisuuksien takaamiseksi. Vuosituhannen loppua kohden kuljettaessa isyyden teema säilytti näkyvän asemansa perheiden arkea koskevissa keskusteluissa. 1990-luvun

trendiksi nousi isien oma ääni: enää isien puolesta ei vain puhuttu, vaan isät ryhtyivät yhä aktiivisemmin tuomaan näkemyksiään ja kokemuksiaan julkisen keskustelun piiriin. Aalto kutsuikin vuosituhaten vaihdetta suoranaisten isäkirjallisuuden buumin ajaksi. (Aalto 2012, 17.)

Isyyttä on myös tutkittu paljon. Yksinomaan isyyteen keskittyntä tutkimusta ryhdyttiin tekemään Suomessa 1980-luvulla useilla eri tieteenaloilla. Sittemmin isyyttä on tarkasteltu lähes kaikkien ihmis- ja yhteiskuntatieteiden parissa. 1980-luvulla isyyttä tarkasteltiin psykologian perspektiivistä, jolloin kiinnostuksen kohteena olivat isän huoltajuus ja toimiminen yksinhuoltajana. Sen jälkeen isyyteen liittyviä kysymyksiä on tarkasteltu lähes kaikkien ihmis- ja yhteiskuntatieteiden saralla. Erityisesti sosiologia, kasvatustiede, psykologia ja sosiaalityö ja -politiikka ovat tuottaneet runsaasti isyystutkimusta (Aalto 2012, 5; Mykkänen & Aalto 2010, 10).

Isyystutkimuksesta on mahdollista erottaa kaksi erillistä juonetta. Yhden keskeisen isyystutkimuksen suuntauksen 2000-luvulla muodostaa isyyden kokemusten tarkastelu sekä kulttuuristen ja yhteiskunnallisten käsitysten analysointi. Tämän lisäksi isyystutkimuksessa on vaikuttanut suuntaus, joka on painottanut isyyttä koskevien käsitysten yhteiskuntakriittistä tarkastelua. Aaltosen ja Mykkäsen mukaan perheen ja isyyden yhteiskuntakriittistä tutkimusta on luonnehtinut erityisesti diskurssianalyttinen luenta. (Mykkänen & Aalto 2010, 10.) Isyyttä on kotimaisessa tutkimuksessa lähestytty moninaisista teemoista käsin: aina isäksi tulemisesta, isänä olemiseen ja toimimiseen sekä isien tunnemaailman tarkasteluun. Isyyttä on tutkittu myös ansiotyön ja työttömyyden perspektiiveistä. Kun isyystutkimuksen näkökulmana on ollut sukupuoli, tutkimukseen on kytkeytynyt usein puhe vanhempien tasa-arvosta.

1990-luvun isyyskeskusteluille oli luonteenomaista, että niissä korostettiin isän ja äidin erilaisuutta (Aalto 2012, 14). Tällöin siis isän ja äidin nähtiin omaavan suhteessa toisiinsa erityislaatuisia ominaisuuksia. Aktiivisesti lastenhoitoon osaaottava isä nähtiin helposti miesvanhempana, jonka läsnäolo täydellisti vanhemmuuden. Toinen isyystutkimuksia yhdistävä tekijä on ollut isyyden kytkeminen itsestäänselvyytenä heteroseksuaaliseen perheeseen. (Aalto 2005, 19). Jouko Huttunen katsoo, että isään ja isyyteen kohdistunut tutkimus voidaan jakaa kahteen kategoriaan sen mukaan, millaiseksi isän merkitys lapsen kasvun ja kehityksen kannalta on nähty. Noin puolet tehdyistä tutkimuksesta on korostanut isän roolin tärkeyttä lapsen kehityksen kannalta. Toisaalta noin puolet tehdyistä tutkimuksesta on ohittanut isän merkityksen lähes kokonaan. Tällöin isä nähdään merkityksettömänä lapsen elämän kannalta ainakin sikäli, että isyys ymmärretään lapsen kehityksen kannalta kontingentiksi. Onpa julkaistu myös tutkimuksia, joissa on pyritty osoittamaan isättömän elämän paremmuus isälliseen elämään verrattuna. (Huttunen 2001, 11.)

Kenties juuri tutkimusten eri tieteenalojen kesken jakautumisen takia isyystutkimukselle ei ole muodostunut omaa tutkimusperinnettä. Tällöin myös tutkimusten lähtökohdat ja tulokset ovat olleet erilaisia ja jopa keskenään ristiriitaisia. Aalto onkin aiheellisesti esittänyt, että isyystutkimusten moninaisten lähestymistapojen ja lopputulosten taustalla saattaa piillä tutkimusten taustalla vaikuttavat toisistaan poikkeavat isyyskäsitykset. (Aalto 2012, 19.) Tähän liittyen Aalto ja Mykkänen epäilevät, että kenties lopulta juuri isyyden teoreettiset kategorisointipyrkimykset ovat peittäneet isyyden moninaisuuden alleen. Teoriapitoisen kategorisoinnin sijaan he ehdottavat, että isyystutkimus kohdistaisi tarkastelunsa erilaisten isyyksien suhteisiin. Vanhemmuuden ja sukupuolen sidoksesta voitaisiin hankkia uutta tietoa tutkimalla muun muassa yhteiskuntaluokan, asuinpaikan ja etnisen taustan vaikutusta isyyden rooliin.

Käsitteellisellä tasolla olisi tällöin mahdollista pohtia kysymystä äitiyden ja isyyden välisestä yhteiskunnallisesta tai esimerkiksi perhepoliittisesta suhteesta ja kysyä, millaisia äitiyksiä erilaiset isyydet mahdollistavat tai millaisia isyyksiä äitiyskäsityksemme edellyttävät. (Mykkänen & Aalto 2010, 11.)

On eittämättä totta, että isyyden moninaisuus kytkeytyy kulttuurillisiin, taloudellisiin tai koulutuksellisiin tekijöihin, jotka tuottavat ja muovaavat erilaisia isänä olemisen malleja. Aallon ja Mykkäsen esittämä tarkastelu keskittyy käytäntöihin, siis siihen, mitä isä tekee ja mitä tekemällä mies ymmärretään isäksi. Samalla tämä implikoi kuitenkin sitä, että huomio kiinnitetään heihin, jotka ovat jo tunnustettuja isiä. Kriteeri isyyden statukselle piilee mieheydessä. Läpikulku isyyteen kulkee vain mieheyden kautta siitä huolimatta, että mieheys on hyvin tempoileva käsite. Mieheys voi tulla ymmärretyksi sekä biologisena mieheytenä⁸ että niiden tapojen toiston kautta, jotka on kulloinkin ymmärretty miehiseksi. Kumpikaan näistä ymmärtämistavoista ei ole aukoton, vaan ne jättävät orjallisesti tulkittuina isyyksiä näkymättömiin.

2 Isä

Välillä tulee sellainen ajatus mieleen, että isän käsite alkaa olla käyttökelvoton noin tarkemmassa keskustelussa. Pitäis kysyä, että mitä isää sä tarkoitat? (Huttunen 2007)

---

⁸ Tällä viitataan tilanteisiin, joissa sukupuolen määrittäminen ei asetu dualistisen mies-nainen kahtiajaon puitteisiin, esimerkiksi intergenderiyden tapauksessa. Markku T. Hyypän mukaan sukupuolen kaksijakoisuuden korostaminen on seurausta vanhoillisesta tai jopa fundamentalistisesta tieteen popularisointipyrkimyksestä. Samalla feminiinisyys ja maskuliinisuus ilmentävät sukupuolten ääripäitä (Hyypä 1996, 11).

Seuraavaksi tarkastelen, millaisissa konteksteissa isyys tulee näkyväksi. Eri asiayhteyksissä ilmenevät isyydet eivät ole toisensa poissulkevia, vaan paremminkin isyyden ilmenemisen kontekstit limittyvät usein suhteessa toisiinsa. Tarkastelun välineenä käytän Jouko Huttusen (1999) muotoilemaa isyyden kolmijakoa, jossa isyys jakaantuu alakategorioihin: kulttuuriseen isyyteen, yhteiskunnalliseen isyyteen ja perheen sisäiseen isyyteen.

Tämän jälkeen jatkan isyyden sisäisen rakenteen tutkailua hyödyntäen niin ikään Huttusen (2001) hahmottelemaa ja kotimaisessa isyystutkimuksessa laajalti huomioitua isyyden sisäistä jaottelua. Huttunen on esittänyt, että isyys voidaan nähdä biologisen isyyden, juridisen isyyden, sosiaalisen isyyden ja psykologisen isyyden kautta.⁹ Nämä isyydet kuvastavat puolestaan erilaisia isyyden variaatioita, painotuksia ja näkökulmia (Huttunen 2001, 58.). Sovellan isyyden nelijakoa keskustelurunkona, jota vasten esitän omia huomioitani. Lisäksi samalla nostan esiin muita isyyttä ja sukupuolta käsitteleviä tutkimuksellisia näkökulmia ja lainsäädännöllisiä kysymyksiä.

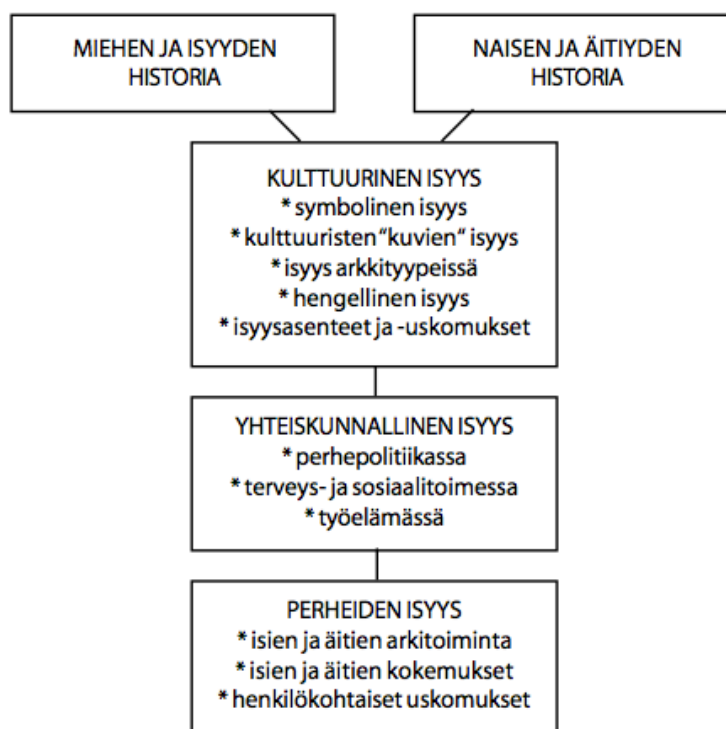
2.1 Isyyden käsitteelliset kerrokset

Isyyden kolmijako kuvastaa isyyspuheen monitahoisuutta. Jaottelu kulttuuriseen isyyteen, yhteiskunnalliseen isyyteen ja perheiden isyyteen merkitsee käytännössä jakoa symboli- ja arvotason isyyskeskusteluun, yhteiskunnallis-byrokraattiseen

---

⁹ Erottelu biologiseen, sosiaaliseen, juridiseen ja psykologiseen vanhemmuuteen ovat osoitettavissa sekä isän että äidin kohdalla. Jaottelu ei siis ole vain isyydelle ominaisten vanhemmuuden tapojen esitys. Huttunen kuitenkin huomauttaa, että äitiyden ja isyyden välillä merkittävä ero on siinä, että juridista äitiyttä ei ole tarpeen todentaa. Äiti saa juridisen äitiyden joko synnytyksen tai adoption myötä. (Huttunen 2001, 65.) Toisaalta uudet lisääntymisteknologiat voivat tuoda muutoksen myös tähän: mahdollinen kaupankäynti munasoluilla tai kohdunvuokraus tulevat hämärtämään myös äidin juridista asemaa tulevaisuudessa.

isyyskeskusteluun sekä perheensisäisiin käytäntöihin ja isyyttä koskeviin uskomuksiin. Isyyden käsitteellisten kerrosten kaaviota voidaan lukea objektiivisen kuvauksen sijaan havainnollistavana esityksenä eri tasoista, joilla isyys tulee kohdatuksi. Katson, etteivät kerrokset muodosta omalakisaa osaa alueitaan, vaan että ne ovat luonteeltaan huokoisia ja läpäisevät toisensa samalla toisiinsa vaikuttaen.

Kuva 1. Isyyden käsitteelliset kerroksen Huttusen mukaan. (Huttunen 1999, 170.)

Kulttuurinen isyys muodostaa abstraktin yläkategorian, jonka alle asettuvat uskomukset, asenteet, stereotyyppit ja ennakkoluulot. Toisaalta Huttunen huomauttaa, että kulttuurisen isyyden yksikkömuodon sijaan on mahdollista puhua monikossa kulttuurisista isyyksistä. Tällöin huomioidaan paremmin eri aikakausien ja kulttuurialueiden muunnelmat. Ymmärrän Huttusen huomautuksen

niin, että huolimatta vallitsevasta ja kulloinkin yleisimmin omaksutusta isänä olemisen tavasta, isänä olemisen muunnelmat elävät rinnakkaisina (joskin marginaalissa ja usein näkymättömissä) vallitsevan kulttuurisen isyyden varjossa. Kulttuurinen isyys siis kannattelee kulloinkin vallalla olevaa hegemonista isyyttä. Hegemoninen isyys on se isänä olemisen tapa, joka useimmiten otetaan vastaan itsestään selvyytenä. (Huttunen 1999, 170-177.)

Yhteiskunnallinen isyys merkitsee laskeutumista käytäntöön abstraktilta kulttuurisen isyyden tasolta. Yhteiskunnallinen isyys kuvastaa isyyskäsitystä, joka kulloinkin on vallalla yhteisöllisten ja yhteiskunnallisten toimijoiden keskuudessa. Yhteiskunnallisen isyyden käytännöt näkyvät muun muassa perhepoliittisessa päätöksenteossa, terveys- ja sosiaalitoimen toiminnassa ja työelämässä. Yhteiskunnallinen isyys määrittelee pitkälti perheen ulkopuolisen isyyden – eli sen mikä on sopivaa ja suotavaa isyyttä. (Huttunen 1999, 172.) Yhteiskunnallinen isyys on kiinnittynyt pitkälti hegemoniseen isyyteen, sillä yhteiskunnallinen ja yhteisöllinen päätöksenteko heijastelee useimmiten enemmistön mielipiteitä ja arvoja. Yhteiskunnallinen isyys muodostaa isyyden makrotason.

Jaottelun kolmas ryhmä, perheiden isyys, merkitsee isyyden mikrotasoa, isänä toimimisen käytäntöjä. Perheiden isyyteen sisältyvät sekä isien omat kokemukset isänä olemisesta että äitien kokemukset isien toiminnasta. Perimmiltään isyys, isänä toiminen, tapahtuu perheiden isyyden tasolla. Tällä kentällä isä harjoittaa omannäköistensä vanhemmuutta – usein toki muun perheen myötävaikutuksella. (Huttunen 1999, 175-176.) Nähdäkseni omannäköisen vanhemmuuden harjoittaminen ei ole kuitenkaan koskaan täysin irti ympäröivästä maailmasta. Samoin kuin yhteiskunnallinen isyys, myös perheiden isyys on väistämättä osallinen kulttuurisen isyyden uskomuksista, asenteista, stereotyyppioista ja ennakkoluuloista. Perheiden isyys takaa silti enemmän liikkumatilaa ja

mahdollisuuksia hegemonisesta isyydestä poikkeamiseen. Vallitsevan normiston paine ei muodostune yhtä läpitukevaksi kodin seinien sisäpuolella.

Kulttuurisen isyyden sisältämät symboli- ja arvomerkit heijastuvat yhteiskunnallisen isyyden ja perheiden isyyden tasolle. Vastaavasti muutokset mikrotasolla (esimerkiksi hegemonisesta isyydestä poikkeava isyyden harjoittaminen) voivat saada muutoksia aikaan kulttuurisen isyyden rakenteisiin, jotka vastaavasti synnyttävät muutoksia yhteiskunnallisen isyyden tasolla.

2.2 Isyyden ulottuvuudet

Seuraavaksi tarkastelen näkökulmia, joiden kautta isyys tulee usein arjessa ymmärretyksi. Lähtökohtana käytän Jouko Huttusen esittämää mallia, jossa isyys jakautuu biologisen, juridisen, sosiaalisen ja psykologisen isyyteen. Nämä osiot eivät ole toisensa poissulkevia, vaan isyys voi ulottua aina yhdestä neljän ulottuvuuden alueelle. Jaottelu voi vaikuttaa ensi silmäyksellä isyyden käsitteen asettelemiselta staattisiin kategorioihin, mutta nähdäkseni tämä ei ole Huttusen perimmäinen tarkoitus. Kuten hän itse luonnehtii tekemäänsä isyyden sisäistä jakoa, se kuvastelee ”yleisimpiä isyyden variaatioita sekä isyyteen liitettyjä painotuksia ja näkökulmia.” (Huttunen 2001, 58.) Kaikenkattavan kuvauksen sijaan siihen tulee suhtautua samoin kuin alaluvun 2.1 isyyden käsitteellisiin kerroksiin: keskustelunavaajana ja pohjana teoreettisella tasolla käytävään tarkasteluun.

Biologinen isyys vaatii vähimmillään vain fyysisen suorituksen, eikä se edellytä suhdetta tai vuorovaikutusta lapseen. Käytännössä biologisesti painottunutta isäsanon käyttöä perustellaan sosiaalisilla tekijöillä: joko isän ja lapsen sosiaalisesti havainnoitavalla suhteella tai isän ja äidin välisellä suhteella. Tällöin biologinen

suhde jää lopulta sosiaalisen isä-lapsi suhteen taustalle. Huttunen esittää, että olisi perusteltua varata isä-nimitys ”kokonaisvaltaisia ja syviä merkityksiä varten”, jolloin biologiselle isyydelle varattaisiin kokonaan uusi nimitys. Huttunen ehdottaa, että sana ”siittäjä” voisi korvata biologisen isän nimityksen. (Huttunen 2001, 10, 57-60.) Siittäjän käsite on mielekäs sikäli, että lapsen elämään osallistuva siittäjä saa luonnollisesti myös nimityksen ”isä”.

Biologian merkitystä vanhemmuudessa ei voida toki kokonaan ohittaa – onhan puolet lapsen geneettisestä perimästä peräisin isältä. Lapsi kantaa biologisen isän perimää huolimatta siitä, onko hän koskaan tekemissä isänsä kanssa. Vasta viimeisimpien vuosikymmenten myötä on biologisen isyyden kuninkuusasema alkanut rakoilla. Syynä tähän on ollut uusperheisyyden ohella bioteknologinen kehitys ja erityisesti keinohedelmöityksen yleistymisen. (Huttunen 2001, 59-60.) Samalla on virinnyt keskustelua siitä, mitä velvollisuuksia kuuluu biologiselle isälle, joka on ainoastaan luovuttanut sukusolujaan.

Juridinen isyys merkitsee isyyden yksityisoikeudellista aspektia. Tällöin painopiste on siinä, kenen katsotaan omaavan yhteiskunnan myöntämät oikeudet ja velvollisuudet lapseen. Pääsääntöisesti biologinen isä saa juridisen isän aseman – tai joutuu juridisen isän asemaan. Avioliiton ulkopuolella mies voi saada juridisen isän aseman isyyden tunnustamisen ja vahvistamisen kautta.¹⁰ Juridiseen isyyteen kuuluu luonnollisesti huoltajuus. Kolmas tapa juridisen isyyden saavuttamiseksi on adoptio, joka voi tapahtua joko pariskunnan yhteisenä adoptiohankkeena tai siten, että uusperheen isä adoptoi puolisonsa lapsen. (Huttunen 2001, 60-61.)

---

¹⁰ Ks. esim. http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/kotikunta_ja_vaestotiedot/Isyyden-tunnustamisen-vahvistaminen/

Siinä missä suomalaisen lainsäädännön mukaan lapsen synnyttänyt äiti saa lapsen juridisen vanhemmuuden automaattisesti (mater est -periaate¹¹), isyyden juridinen määrittäminen on huomattavasti moniselitteisempää. Juridinen isyys voi määräytyä neljällä eri tavalla: avioliiton kautta (isysolettama), biogeneettisen suhteen kautta (erikseen osoitettava isyys), tunnustuksella vanhempien yhteisellä suostumuksella tehdyistä hedelmöityshoidoista ja adoptiossa. (Moring 2013, 67.) Jokainen juridisen isyyden muoto olettaa, että vanhemmuus tapahtuu yhdessä äidin kanssa. Nykyisellään lainsäädäntö sallii tilanteen, jossa syntyvällä lapsella ei ole juridista isää. Sen sijaan juridinen äiti on aina osoitettava.

Hanna Kaisa Heikkilä esittää, että juridinen isyys heijastelee aina aikansa vallalla olevia moraalisia arvoja. Tällöin vanhemmuuskulttuurin ja lainsäädännön välinen suhde voidaan nähdä kehämäisenä rakenteena. Ensinnäkin vallalla olevien vanhemmuuskäsitysten muutokset ohjaavat lainsäätäjiä sekä tarkastamaan että uudelleen muotoilemaan vanhemmuuden reunaehdoja oikeudellisesta perspektiivistä. Kehä toimii kuitenkin myös toiseen suuntaan: lainsäädännöllä voidaan tietoisesti vaikuttaa tietynlaisen vanhemmuuskulttuurin vahvistamiseksi. (Heikkilä 2013, 10.)

Tutkielmani kirjoitushetkellä vuodelta 1975 peräisin olevaa isyyslaki (700/1975) on siirtymässä syrjään. Keskeisin uudistus vuonna 2016 voimaan astuvassa isyyslaissa (11/2015) on avoliittoa koskeva isyyden tunnustuskäytännön muuttuminen. Jatkossa isyys on mahdollista tunnustaa jo ennen lapsen syntymää neuvolakäyntien yhteydessä. Lisäksi uuden lain myötä äidin vastustusoikeudesta luovutaan. Tällöin äiti ei voi vastustaa lapsen isän selvittämistä. Uusi isyyslaki tuo

---

¹¹Juridinen äitiys ei ole riippuvainen genetiikasta sikäli, että lapsen synnyttävä nainen lasketaan juridisesti äidiksi ja huoltajaksi silloinkin, kun lapsi on saanut alkunsa toisen naisen munasolusta. Munasolujen luovuttajasta ei voi siis missään olosuhteissa tulla lapsen juridista vanhempaa. Miehen ja naisen kohdalla geneettiseen sukulaisuuteen suhtaudutaan siis eri tavoin. (Moring 2013, 71.)

myös perintöoikeudellisia muutoksia, joilla avioliiton ulkopuoliselle jälkeläiselle taataan samat oikeudet kuin muillekin biologisille lapsille.¹² (Oikeus.fi 8.1.2015.)

Voimaanastuvaa isyyslakia edeltäneen isyyslakimietinnön lausuntotiivistelmä koostui 55:n eri lausunnonantajan huomioista. Lausuntotiivistelmässä käsiteltiin uudistusta kaipaavien isyyden selvittämis- ja tunnustamiskysymysten ohella myös sukupuolisuutta. Sukupuolen teeman ottivat kantaa muun muassa Sateenkaariperheet ry, Seta ry ja Trasek ry. Seta ja Trasek olivat lausunnoissaan sitä mieltä, että uudessa isyyslaissa vanhemmuus täytyisi voida vahvistaa myös avioliiton ulkopuolella sosiaalisin perustein. Sateenkaariperheet katsoi puolestaan, että poistamalla ei-synnyttävien henkilöiden vanhemmuusolettama kaikissa tilanteissa, voitaisiin se korvata henkilökohtaisella tunnustamisella. Tätä olisi mielekkäämpi kutsua vahvistamiseksi. (Isyyslain uudistaminen, lausuntotiivistelmä 2014, 55; Setan ja Trasekin lausunto isyyslain uudistamista koskevasta työryhmämietinnöstä.)

Seta ja Trasek ehdottivat lisäksi, että lainsäädännön sukupuolittunutta termistöä olisi syytä purkaa isyyslainsäädäntö-käsitteen osalta. Järjestöjen mukaan olisi johdonmukaisempaa puhua isyyslain sijaan vanhemmuuslaista. (Isyyslain uudistaminen, lausuntotiivistelmä 2014, 14-15.) Transsukupuolisten henkilöiden vanhemmuuden yhteydessä Seta ja Trasek painottivat, että juridinen vanhemmuus on aina voitava vahvistaa riippumatta vanhemman sukupuolesta. Juridinen vanhemmuus tulee tällöin vahvistaa ensisijaisesti juridisen sukupuolen mukaisesti. Järjestöt katsovat, että hedelmöityshoitoja ei tue evätä transihmisiltä heidän sukupuoli-identiteettinsä vuoksi. (Isyyslain uudistaminen, lausuntotiivistelmä 2014, 55; Setan ja Trasekin lausunto isyyslain uudistamista koskevasta työryhmämietinnöstä.) Seta ja Trasek viittaavat tällöin tilanteeseen, jossa siittiöitä

---

¹² Vielä vuoden 2015 voimassa oleva isyyslaki (700/1975) ei huomionnut ennen lain voimaantuloa syntyneiden avioliiton ulkopuolisten lasten oikeutta isänsä perintöön. (HS 6.10.2014)

antanut henkilö on transtaustainen nainen tai vastaavasti lapsen synnyttänyt henkilö on transtaustainen mies. Kuten yhdistykset huomauttavat lausunnossaan, kyse ei ole spekulatiosta, vaan kyse on tosiasiallisesti mahdollisista tilanteista, joissa nykyisellään vaarantuu sekä lapsen että aikuisen oikeusturva.

Seksuaalista tasa-arvoa ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia ajavien yhdistysten lausunnot tähtäävät siihen, että sukupuolieron korostamisesta vanhemmuuslainsäädännössä tulisi pyrkiä eroon. Sen sijaan huomio tulisi vanhemmuutta käsittelevässä lainsäädännössä kohdistaa sosiaalisiin Aspekteihin ja vanhemmuuteen itseensä. Toisaalta tärkeäksi nähtiin myös se, että juridinen vanhemmuus ja juridinen sukupuoli löytävät edelleen vastinparinsa (juridinen mies – juridinen isä). Isäidentiteetti näyttäytyi siis miesidentiteetin alakategoriana eikä isyyden ja mieheyden sidosta tahdottu purkaa tai asettaa kyseenalaiseksi.

Sosiaalinen isyys voidaan määritellä lapsen kanssa asumisena ja arjen jakamisena hänen kanssaan. Siihen kytkeytyvät myös hoivan, huolenpidon ja ajan osoittaminen lapselle. Lisäksi sosiaaliseen isyyteen kuuluu julkisen esiintymisen elementti, joka merkitsee liikkumista lapsen kanssa erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, joissa isän rooli saa muiden hyväksynnän ja ulkopuoliset tottavat pitämään miestä lapsen isänä, vaikka näin ei biologisesti olisikaan. (Huttunen 2001, 62-63.)

Kenties vaikeimmin hahmotettava isyyden käsitteen alaisuuteen asettava määritelmä on psykologinen isyys. Psykologinen isyys ilmenee ennen kaikkea tunnetasolla ja molemmin puoleisena kiintymyssuhteena. Psykologisen isyyden kannalta keskeisessä asemassa on lapsi. On kysyttävä, ketä lapsi pitää isänään ja keneen hän turvaa? Merkitystä on myös sillä seikalla, kenellä on lapsen kasvatuksellista arvovaltaa. Psykologinen isyys on tunnistettavissa siitä, että isäkandidaatilla on lasta kohtaan monia tunnepohjaisia merkityksiä. Tällaisia ovat

esimerkiksi isän lasta kohtaan tuntema voimakas hoivavietti ja halu suojella, auttaa ja tukea lasta. Psykologinen isyys ei tiivisty pelkkään läsnäoloon ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen, vaan samalla se edellyttää isän ja lapsen yhdessä jakamia tunnusmerkkejä, joita ovat esimerkiksi yhdistävät moraaliset ja tiedolliset kysymykset. (Huttunen 2001, 64-65.) Vanhempi on sekä kasvattaja että keskustelija. Tällöin moraaliset ja tiedolliset kysymykset merkitsevät vanhemman ja lapsen välistä kasvattavaa ja tietoa lisäävää dialogia, vastaamista toisinaan loputtomiinkin ”miksi” -kysymysten ketjuihin. Ehkäpä juuri psykologisessa isyydessä on nähtävissä väitetty sukupolvien välinen muutos: tunteiden ja tunnesiteiden kenties vahvempi kokeminen ja niiden aiempaa avoimempi esiin tuominen.

Melkoisen yksityiskohtainen psykologisen isyyden kuvaus saattaa särähtää korvaan normatiivisena esityksenä, jonka mukaan isyys on ansaittava. Toisaalta myös psykologiset kiintymyssuhdeteoriat osoittavat psykologisen äitiyden syntyvän lapsen odotuksen, synnytyksen, imetyksen ja varhaishoidon kautta. Vastaavasti psykologisen isyyden voidaan päätellä syntyvän luonnostaan, kun isä ottaa osaa lapsen elämään aina varhaishoitotilanteista saakka. (Huttunen 2001, 65.) Toisin sanoen psykologisen isyyden on syytä olettaa syntyvän luonnostaan osallistumisen ja läsnäolon kautta.

Katson, että psykologinen isyys poikkeaa biologisesta-, juridisesta- ja sosiaalisesta isyydestä sen eksistentiaalisen luonteen ansiosta. Biologinen isyys palautuu biologiaan, juridinen isyys kulloinkin voimassa olevaan lainsäädäntöön ja sosiaalinen isyys ”materiaaliseen” läsnäoloon ja osallistuvuuteen. Sen sijaan psykologista isyyttä ei ole mahdollista palauttaa alkutekijöihinsä yhtä ongelmattomasti. Mikäli isyyttä ei tahdota redusoida pelkäksi biologiseen tapahtumaan kytkeytyväksi määreeksi, vaan siitä tahdotaan löytää syvempiä

merkitystasoja, olisi isyyttä syytä tarkastella enemmän psykologisen isyyden kautta antamalla ääni isille ja lapsille itselleen.

Hyvin paljon psykologista isyyttä muistuttavan isyyden määritelmän tarjoaa Nancy E. Dowd hahmotellessaan teoksessa *Redefining Fatherhood* (2000). Dowd etsii isyyttä määrittävää nimittäjää, joka tasoittaisi vanhemmuuden sukupuolittuneita työ- ja voimasuhteita sekä antaisi isyydelle pelkkää statusta syvempiä sosiaalisia ja käyttäytymistä kuvastavia merkityksiä. Dowd esittää termiä kasvatus (nurture) ydinkäsitteeksi, jonka kautta isyyden harjoittamista voitaisiin tarkastella. Kasvattaminen merkitsee Dowdin määritelmässä samalla sekä intellektuaalista ja psykologista sitoutuneisuutta lapseen että hoivaa, joka on luonteeltaan fyysistä, emotionaalista ja henkistä. Kasvatus ei merkitse vain mekaanista suorittamista, vaan tunnetasolla tapahtuva läsnäolo ja oman toiminnan refleктоiminen ovat siinä merkittävässä osassa. (Dowd 2000, 176-178.)

Riippuu toki pitkälti kontekstista, onko isyyttä tarpeellista käsitteellistä yksityiskohtaisesti. Puhe juridisesta isyydestä pakottaa yksityiskohtaisiin isyyden määritelmiin. Sen sijaan subjektiivinen isyyden kokemus ei edellytä isyyden käsitteen ruumiinavausta. Isyys kokemuksena merkitsee puolestaan isyyttä, joka on luonteeltaan ruumiillis-kielellistä tekemistä. Kokemus siitä, että ”olen isä” tai ”hän on isäni”, riittää. Tällainen kokemus ei hae alkuperää tai isyyden perustaa, vaan paremminkin se pakenee määritelmiä.

3 Sukupuoli ja isyys

Edellisessä pääluvussa tarkastelin isänä olemisen kategorioita. Erityisesti psykologisen isyyden käsite kamposi isyyttä irti kehollisista kriteereistä ja havainnollisti, kuinka isyyden määritelmä ei ole yksiselitteinen. Ainoastaan nykypäivänä kestävä näkemys, joka laskee isyyden piiriin vain biologisen isyyden, säästyy kohtaamasta isyyden häilyvää hahmoa. Vai säästyykö sekään? Naarattaessa yhteistä nimittäjää erilaisten isyyksien virrasta, kouriin tuntuu jäävän yksi yhdistävä ominaisuus: mieheys. Mutta mistä mieheydessä on lopulta kyse? Varmasti yleisin vastaus tähän kysymykseen on, että mieheydessä on kyse sukupuolesta ja miehisiin käyttäytymismalleista.

Tässä luvussa tarkastelen aluksi biologisen sukupuolen määrittymistä. Mikäli isyyden tempoileva käsite tahdotaan pysäyttää viime kädessä biologiaan, on syytä tarkastella sitä, millaisen perustan biologinen sukupuoli mahdollistaa. Tämän jälkeen käsittelen transsukupuolista isyyttä. Keskiössä ovat tällöin ennen kaikkea transisyyden mahdollistavat tai poissulkevat juridiset näkökulmat. Transsukupuolisuutta koskeva lainsäädäntö on ollut kuluneen vuosikymmenen Euroopassa laajojen muutosten kohteena. Tämä on merkinnyt muutoksia myös totutuille isänä olemisen tavoille. Transsukupuolisten isien tilanteessa mieheys ei ole geneettistä. Transisyys merkitsee pohjimmiltaan identifioitumista mieheksi. Transisyys murtaa ajatuksen siitä, että isyys olisi pelkästään biologisen sukupuoli-substanssin aksidenssi.

Biologisen sukupuolen muodostumisen ja transisyyden teemojen jälkeen perspektiivi kääntyy. Tällöin tutkailen, missä määrin sukupuoliyppillisinä pidetyille luonteenpiirteille voidaan löytää biologisia ja sosiaalisia kiinnekohtia. Suhteessa isyyteen tämä merkitsee kysymystä siitä, voidaanko hegemoniselle

maskuliinisuudelle ja isätapaisuudelle osoittaa luonnollista perustaa. Esimerkiksi 1990-luvun suomalaisessa isyyskeskusteluissa (hegemonisen) miestapaisuuden mukainen isyys esitettiin tärkeäksi poikien samastumisen kohteeksi ja siten lapsen kehityksen kannalta olennaiseksi. (Sinkkonen 1990.) Lopuksi kokoan yhteen moniksi puroiksi haarautuneen sukupuolikeskustelun pääteemoja. Samalla pohdin käsiteltyjen aiheiden valossa muun muassa sitä, mistä sukupuolitapainen käyttäytyminen juontaa juurensa.

3.1 Biologinen sukupuoli ja määrittelyn haasteet

Arjessa tehtävä jaottelu mies- ja naissukupuoleen on useimmiten itsestäänselvyys, jonka kyseenalaistaminen tuomitaan pikkumaiseksi saivarteluksi. Sen sijaan sukupuolen määrittely biologisesti tai lääketieteellisesti on huomattavasti moniselitteisempi asia. Tällöin voidaan huomata, että a) biologian tilastollisen totuuden laitamilla on myös poikkeavuutta ja tulkintaa kaipaavaa sukupuolisuutta, ja että b) biologinen sukupuoli on sidoksissa ympäröivään sosiaaliseen maailmaan. Viimeistään tilastollisten poikkeamien tietämällä on tilaa tulkinnalle ja keskustelulle sukupuolen luonteesta. Näin on esimerkiksi tilanteissa, jolloin kysytään, kuka päättää intersukupuolisen lapsen sukupuolen. Ihmisen biologinen sukupuoli on mahdollista määrittää ainakin kromosomiperustaisesti tai ulkoisten piirteiden mukaan. Sukupuoli on tällöin arkiajattelua monisyisempi ja samalla myös tulkinnoille alttiimpi. (HS 29.3.2013.)

Sukupuolen kromosomiperäinen määrittäminen tapahtuu pääpiirteissään niin, että naissukupuoleen kuuluvalla on kaksi samanlaista kromosomia (XX) ja miessukupuoleen kuuluvalla on eri paria olevat kromosomit (XY). Jo

sikiövaiheessa X-kromosomi lakkaa XX-naisilla yleensä toimimasta.¹³ Vastaavasti miehen ainoa X-kromosomi säilyy toiminnassa. Käytännössä X-kromosomien toiminta ei ole näin yksiselitteistä, sillä X-kromosomien toiminta vaihtelee kudoksittain. Lisäksi kromosomeja voi olla liikaa tai niitä voi puuttua. Yleisiä ovat tyypit XXY, XYY ja XO, jossa toinen kromosomi puuttuu. Kromosomiperäistä sukupuolenmäärittämistä vaikeuttaa se, että toimimattoman X-kromosomin toiminta saattaa alkaa uudelleen myöhemmässä elämänvaiheessa. Näin toteavat myös tutkijat Johanna Mappes ja Mikko Hurme: "Tavallaan sukupuoli voi siis muuttua elämän aikana." (HS 29.3.2013).

On myös tapauksia, joissa naisen kromosomiparin (tyyppiä XX) omaavalla ihmisellä on täysin toimivat miehen sukuelimet tai päinvastoin. Jos kromosomeihin pohjautuva mustavalkoinen sukupuolenmäärittäminen on haastavaa, on sitä myös ulkoisiin piirteisiin perustuva määrittely, koska vauvalla voi olla merkkejä molemmista sukupuolista. Esimerkiksi Suomessa syntyy vuosittain kuudesta kymmeneen intersukupuolista lasta. Intersukupuolisuudella tarkoitetaan sitä, että samassa yksilössä on sekä miehisinä että naisellisina pidettyjä anatomisia piirteitä ja rakenteita. Usein ne ovat kuitenkin häirinneet toistensa kehitystä niin, että usein kummatkaan eivät ole kehittyneet täysin. Intersukupuolisuudelle ei ole olemassa tarkkaa määritelmää, eikä intersukupuolisten määrää ole Suomessa tilastoitu. (HS 16.7.2012; Blakemore, Berenbaum & Liben 2009, 40-43.) Riippuu pitkälti asetetuista kriteereistä, millaista osuutta ihmisistä pidetään intersukupuolisina.. Mikäli intersukupuoliseksi lasketaan vain henkilö, jonka sukupuolen määrittäminen genitaalien perusteella on vaikeaa, on intersukupuolisten osuus kokonaisväestöstä alhainen, noin 0,01% – 0,067% (HS 2012, isna.org). Esimerkiksi Suomessa syntyy vuosittain kuudesta

---

¹³ Geenejä, jotka vaikuttavat sukupuoliominaisuuksiin on muuallakin kuin X- ja Y –kromosomeissa. (Ks. esim. Kurki 2008.)

kymmeneen edellä manituin kriteerein intersukupuolisena pidettävää lasta, eli intersukupuolisten osuus on 0,0001%-0,00017% kaikista syntyneistä (vaestoliitto.fi).¹⁴ Toisaalta esimerkiksi biologi Anne Fausto-Sterlingin mukaan peräti 1,7 prosentilla vastasyntyneistä on kehollisia piirteitä, jotka poikkeavat tyypillisinä pidetyistä sukupuolimääritelmistä (Fausto-Sterling 2000, 51). Intersukupuolisuuden tilastollinen esiintyvyys vaihtelee siis merkittävästi sen mukaan, kuinka intersukupuolisuus määritellään.

Sukupuolen kartoittamisessa käytetään asteittain eteneviä sukupuolen määrittämisen (sex determination) ja sukupuolen erittelyn (sex differentiation) menetelmiä (Blakemore, Berenbaum & Liben 2009, 39-40; Grumbach, Hughes, & Conte 2003). Sukupuolen määrittämisessä ja erittelyssä huomioidaan kromosomiperustainen (geneettinen) sukupuoli, sukurauhasten perusteella määritetty sukupuoli, hormonaalinen sukupuoli, sisäisten sukuelinten perusteella määritetty sukupuoli, ulkoisten sukuelinten perusteella määritetty sukupuoli, (vanhempien toimesta) määritetty sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti. Tällöin huomioituksi tulee siis myös sukupuoleen liittyvä psykologinen aspekti, henkilön oma sukupuolisuuden kokemus. (Blakemore, Berenbaum & Liben 2009, 40.)

3.2 Isän sukupuoli: biologis-oikeudelliset isyyden raamit

Isyyden sitominen biologiseen sukupuoleen on arkiajattelussa lähes itsestään selvä asia. Tästä seuraa se, että jos isyys ei määriy suoraan biologisen isyyden kautta, isyys edellyttää ainakin biologista mieheyttä sekä oikeudellisen isän asemaa suhteessa lapseen ja/tai suhdetta lapseen, joka ymmärretään ympäröivän maailman silmissä isyydeksi.

---

¹⁴ Väestöliiton mukaan Suomessa syntyy nykyään hieman alle 60000 lasta vuosittain. (vaestoliitto.fi)

Tämä määritelmä ei ole kuitenkaan riittävä, sillä se jättää vielä transisyyden (transgenderiys ja transsukupuolisuus) isyyden ulkopuolelle. Transsukupuolisuus merkitsee seksuaali-identiteetin poikkeamista anatomisesta sukupuolesta. Tällöin sukupuolenkorjausleikkaus mahdollistaa sukupuolen korjaamisen oikeaksi. Sen sijaan transgender-henkilö ei samaistu täysin kumpaakaan sukupuoleen. Transgender-persoonien kokemukset omasta kehostaan voivat vaihdella muun muassa siten, että osa heistä kokee tarvetta korjata sukupuolen ruumiillisia merkkejä leikkauksin. Toisaalta osa transgendereistä ei tahdokaan kiinnittyä kumpaankaan (yleisesti ajateltuun) sukupuoleen. (lähde: sateenkaariperheet.fi)

Isä ei ole aina geneettisesti mies. Isä voi olla myös lapsen biologinen äiti – ja samalla lainsäädännöstä riippuen lapsen juridinen äiti tai isä. Nykyisellään Suomen lainsäädäntö ei rekisteröi vanhemmuutta juridisen sukupuolen mukaiseksi. Tällöin siis sukupuolen korjannut transisä on edelleen lain silmissä äiti.

Suhteessa transsukupuolisuuteen suomalainen lainsäädäntö asettaa tarkat kriteerit vanhemmuuden rooleille. Tämä ilmenee selvimmin tarkasteltaessa voimassa olevaa ”transseksuaalin¹⁵ sukupuolen” vahvistamista koskevaa lakia (563/2002). Suomessa laki transseksuaalisuuden vahvistamisesta on peräisin vuodelta 2002. Lain vahvistamisen edellytyksenä mainitaan seuraavaa:

---

¹⁵ Termi ”transseksuaali” on vanhentunut käsite, joka on käännetty virheellisesti englannin kielen sanasta ”transsexual”. Esimerkiksi laissa ”transsexual” käännetään vielä transseksuaalisuudeksi oikeaoppisen transsukupuolisuuden sijaan, mutta virheellinen kirjoitusasu on muutoin jäämässä historiaan. (trasek.fi)

Henkilö vahvistetaan kuuluvaksi vastakkaiseen sukupuoleen kuin mihin hänet on väestötietolaissa (507/1993) tarkoitettuun väestötietojärjestelmään merkitty, jos hän:

1) esittää lääketieteellisen selvityksen siitä, että hän pysyvästi kokee kuuluvansa vastakkaiseen sukupuoleen ja että hän elää tämän mukaisessa sukupuoliroolissa sekä siitä, että hänet on steriloitu tai että hän muusta syystä on lisääntymiskyvytön. (Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamista, 563/2002.)

Vallitseva lainsäädäntö siis edellyttää, että henkilö a) valitsee jommankumman sukupuolisuuden ääripään, b) elää sukupuolitapaisesti ja c) on lisääntymiskyvytön. Näitä kriteereitä muun muassa Amnesty International on pitänyt ihmisoikeuksia loukkaavina. Ihmisoikeuksien vastaisia ovat Amnestyn mukaan sterilisaatiovaatimus ja haastattelukäytännöt, jotka sukupuolenkorjaajat joutuvat käymään läpi. Sterilisaatioedellytystä on pidetty eettisesti vääränä myös lääkärien toimesta. Haastateltavat ovat kokeneet, että heiltä edellytetään korostuneen ”maskuliinisia” tai ”feminiinisiä” käyttäytymismalleja. (Yle 2014; Tainio 2015; HS 16.7.2014; Amnesty International 12.6.2014.) Lisäksi Suomessa translaki edellyttää, että avioliitto on muutettava sukupuolenvaihtamisen myötä rekisteröidyksi parisuhteeksi.¹⁶

---

¹⁶ Vallitsevaan tilanteeseen kaavaillaan kuitenkin muutoksia. Toukokuussa 2015 julkistetun sosiaali- ja terveysministeriön asiantuntijatyöryhmän julkistamassa loppuraportissa esitetään selvitettäväksi sukupuolen vahvistamisen helpottamista. Samalla työryhmä ehdottaa, että lainsäädäntöä muutettaisiin siten, että henkilö voisi hakea sukupuolen vahvistamista ilman lääketieteellisen selvityksen antamista. Näiden uudistusehdotusten tullessa voimaan poistuisi myös vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä, psykiatrisesta diagnoosista ja avioliitosta luopumista. Näiden teemojen lisäksi ehdotettiin, että kysymys sukupuolen vahvistaneiden henkilöiden vanhemmuuden säätämisestä tulee ottaa tarkasteltavaksi. (Seta.fi 6.5.2015; Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytykset. Työryhmän loppuraportti 2015, 15-24.)

Suomen nykyisestä translainsäädännöstä poikkeavaa kantaa edustavat esimerkiksi Tanska ja Ruotsi. Tanskan eduskunnassa hyväksyttiin 11.6.2014 laki, joka muutti väestötietolakia olennaisesti sukupuolipolitiikan osalta. Jatkossa Tanskan lain mukaan henkilön sukupuoli määräytyy juridisesti hänen oman tahtonsa mukaisesti. Sukupuolen muuttaminen edellyttää 6 kuukauden harkinta-aikaa ja 18 vuoden ikää. Tanska on ensimmäinen valtio Euroopassa, joka on mahdollistanut sukupuolen juridisen vahvistamisen ilmoitusperustaisesti. Laki ei edellytä sukupuolen juridiselle vahvistamiselle ehtoja kuten naimattomuutta, lisääntymiskyvyttömyyttä tai lääketieteellisiä selvityksiä. Myös kansainvälisessä mittakaavassa Tanskan translaki on edistyksellinen, sillä vastaava itsemääräämisoikeuteen pohjautuva laki on ollut voimassa tätä ennen vain Argentiinassa. (amnesty.fi 21.6.2014) Ruotsi puolestaan lopetti vuonna 2013 sukupuolen korjaavien pakkosteriloinnit, jotka Tukholman kamarioikeus totesi sekä perustuslain että ihmisoikeuksien vastaisiksi. (Hs 29.5.2013) Euroopassa lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksesta on luovuttu Ruotsin lisäksi muun muassa Espanjassa, Portugalissa ja Hollannissa. Pakollinen sterilointi on voimassa sukupuolen korjaajille edelleen 19 Euroopan maassa (Reuters 2015).

Ranskassa, jossa transsukupuolisuus poistettiin tautiluokituksesta vuonna 2010, naisesta mieheksi sukupuoltaan korjanneiden transmiesten on mahdollista tulla isiksi myös lain silmissä. Suomen tavoin myös Ranskassa sukupuolen korjaaminen edellyttää sterilisaatiota (Reuters 2015). Koska transsukupuolisten vanhemmuus herätti vastalauseita myös Ranskassa, käynnistettiin vuonna 2000 kokeiluluontoinen tutkimusohjelma eettisen neuvoston suostumuksella. Tutkimuksen puitteissa perheisiin suhtauduttiin kuin mihin tahansa heteroperheeseen, jotka tarvitsivat apua jälkikasvun hankkimisessa. Sukusolujen luovuttaminen edellytti haastatteluja ja psykologisia tutkimuksia. Lapsen synnyttyä seuranta jatkettiin niin vanhempien kuin lastenkin osalta. Kaksitoista

vuotta myöhemmin 32 perheeseen oli syntynyt 42 lasta. 2012 tutkimustulokset osoittivat, että ”perheet olivat vakaita (vain kolme paria oli eronnut), lapsista huolehdittiin erittäin hyvin ja heillä oli hyvät suhteet isiinsä”. (Chiland et al. 2013.) Transmiesten puoliset mielsivät kumppaninsa miehiksi. Kuten yksi haastatelluista totesi: ”Mieheni ei ole nainen, hän ei ole toisten miesten kaltainen mies, hän on rakennettu mies [constructed man].” (Chiland & al. 2013, 367.)

Tutkimuksessa osoittautui, että isiksi tulleet transsukupuoliset miehet rakensivat identiteettinsä vallitsevien maskuliinisten ja paternalististen arvojen mukaisiksi. Hieman normatiiviselta ja arvolutautuneelta kuulostaen Chiland ja kumppanit toteavat, että transisät käyttäytyvät ”juuri niin kuin isät tekevät nyky-yhteiskunnassa”. Isätapaista käyttäytymistä heidän mukaansa on oman auktoriteetin korostamisen ohella kiinnostuneisuus urheiluun ja peleihin. (Chiland et al. 2013, 367-368.)

Sekä suomalaisen että ranskalaisen lainsäädännön mukaan sukupuolen korjaamisen edellytyksenä on selkeä sukupuoli-identiteetti. Tämä merkitsee sitoutumista sukupuolityypilliseen eleistöön ja sukupuolen korjaamista vastakohtakseen. Transisä voi olla juridisesti isä, kunhan hän käyttäytyy kuten isän ajatellaan yleisesti käyttäytyvän ja näyttää siltä, miltä isän ajatellaan näyttävän. Toisin kuin transisät, isät jotka ovat geneettisesti miehiä ovat juridisesti vapaita harjoittamaan valtavirrasta poikkeavia isätapaisuuden ja sukupuolitapaisuuden muotoja. Toki normatiiviset rakenteet ohjaavat, rajoittavat ja muotoilevat myös perinteistä isyyttä, mutta oikeudellisesti katsoen transisältä edellytetään huomattavasti ankarampaa hegemonioiden ja normatiivisten rakenteiden toistoa.

Huolimatta vaihtelevista translainsäädännöistä, transisien mahdollisuus tulla juridisiksi isiksi osoittaa, ettei sukupuolen geneettinen perusta muodosta nykypäivänä yleispätevää isyyden kriteeriä. Sen sijaan oleellista näyttää olevan – sekä yhteiskunnan että edellä tarkasteltujen transsukupuolisten isien itsensä kannalta – että isä on identifioinut itsensä mieheksi.

Voitaisiin sanoa, että silloin kun lainsäädäntö sallii sukupuolen korjaamisen ja kun transisyys rekisteröidään juridisen sukupuolen mukaisesti, on transisyys tullut valtion tasolta tunnustetuksi. Samalla trans-etuliite tulee tarpeettomaksi. Isä on isä.

3.3 Sukupuolijako biologisen ja sosiaalisen rakentuneisuuden puristuksessa

Kysymys sukupuolittuneiden tapojen, roolien ja käyttäytymispiirteiden muodostumisesta on puhuttanut pitkään yhteiskuntatieteiden saralla. Perimmiltään keskustelu on liittynyt luonnon ja kasvatuksen väliseen kiistaan (ns. ”nature versus nurture” -kiista). Vastakkainasettelu on koskenut ennen kaikkea kysymystä siitä, missä määrin ihmisten käyttäytymistä voidaan selittää synnynnäisillä biologisilla ominaisuuksilla ja missä määrin siihen vaikuttavat kasvatusta ja kulttuuri. Kulttuurin ja kasvatuksen keskeisyyttä korostavat näkemykset tiivistyvät usein seuraaviin premisseihin:

- a) Persoonallisuuden muodostumiseen vaikuttavat suuresti aikaan ja paikkaan sidoksissa olevat odotukset.

- b) Ominaispiirteet, jotka on tuotettu kulttuurin välityksellä eivät ole pysyviä, vaan ne ovat alttiita muutoksille.
- c) Yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena syntyneet piirteet voivat muuttua varhaisiässä, kun kasvuolosuhteita tai kasvatustekniikkaa muutetaan. Esimerkiksi ”hyvää” käytöstä voidaan vahvistaa ”oikean” kasvatuksen kautta.

Vastaavasti sukupuoliyppilliseksi ymmärrettyä käyttäytymistä on pyritty selittämään biologialla ainakin seuraaviin perustein:

- a) Jotkin käyttäytymismallit vaikuttavat ilmenevän lapsilla jo parin päivän iässä – siis ennen kuin kulttuurilliset vaikutteet ovat voineet iskostua heihin.
- b) Jotkin persoonallisuuden puolet ovat niin perustavanlaatuisia itseymmärryksen kannalta, että ajatusta siitä, että ne olisivat vain kulttuurillisesti rakentuneita on vaikea hyväksyä.
- c) Jotkin luonteenpiirteet ovat niin pysyviä ja luontaisen oloisia, että niiden muuttaminen on äärimmäisen vaikeaa. Tällaisten luonteenpiirteiden olemassaolo selittyy niin ikään parhaiten biologialla. (Osborne 2015, 502.)

Vaikka edellä olevat kuvaukset ovat pelkistettyjä, niissä havainnollistuvat ne pääpiirteet joiden puitteissa luonnon ja kasvatuksen välinen debatti on pitkälti vellonut ja johon myös seuraavaksi tarkasteltava kysymys sukupuolesta ja sukupuoliyppillisyydestä liittyy.

3.3.1 Sukupuolijako sosiaalisena konstruktiona

Erityisesti jälkistrukturalistisen feministisen teorian parissa on tavattu katsoa, että ympäröivän kulttuurin normit, arvot ja instituutiot synnyttävät ja ylläpitävät sukupuolieroja. On myös esitetty, että sukupuolen jakaminen biologiseen ja sosiaaliseen kuvastaa modernia jaottelua, jolloin biologinen sukupuoli nähdään tällöin oikeana ja sosiaalinen sukupuoli¹⁷ tähän nähden sekundaarina (esim. Pulkkinen 1996, 178-179.) Näin katsottuna sosiaalinen sukupuoli voidaan nähdä ikään kuin ylimääräisenä kerroksena, joka on asetettu biologisen sukupuolen päälle.

Modernin sukupuolisuuden hierarkian väliin lyö kiilaa Tuija Pulkkinen postmoderniksi¹⁸ kutsuma perspektiivi. Postmoderni tapa asettaa kyseenalaiseksi sukupuolijaon perustan. Sen sijaan että pyrittäisiin esittämään totuus sukupuolen rakentuneisuudesta tai biologisen ja sosiaalisen sukupuolen välisestä suhteesta, tarkastellaan nyt niitä käytäntöjä, jotka muodostavat erottelun syvällisen biologisen sukupuolen ja pinnallisen sosiaalisen sukupuolen välille. (Pulkkinen

---

¹⁷ Feministisen tutkimustradition myötä syntynyt sosiaalisen sukupuolen käsite (gender) tuli tunnetuksi erityisesti Simone de Beauvoirin (1908-1986) myötä, joka esitti ajatuksen, ettei naiseksi synnytä, vaan naiseksi tullaan. (Beauvoir 2000, 154.) Beauvoirin tunnettu lainaus on sittemmin saanut osakseen kahdenlaisia tulkintatapoja: kausaalisen ja ei-kausaalisen. Kausaalinen tulkintamalli ymmärtää Beauvoirin sanoman siten, ettei biologinen sukupuoli (sex) määritä naiseksi tulemistä, vaan naiseksi tulemistä ohjaa sosiaalinen sukupuoli (gender). Beauvoir hylkää tällöin biologisen essentialismin ja katsoo, että naiseksi tuleminen taustalla on paremminkin yhteiskunnallinen pakko. Vastaavasti ei-kausaalinen mallin mukaan, jota myös Judith Butler tavallaan edustaa, sukupuoli ei ole yksiselitteisesti seurausta pakosta, vaan sukupuoleen tuleminen sisältää myös voluntaristisia piirteitä. (Suhonen, <http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/klassikkogalleria/beauvoir/index.htm>)

¹⁸ Pulkkinen esittää käsityksensä postmodernista modernin määritelmän kautta. Tällöin modernia luonnehtii perustahakuinen ajattelutapa. Postmoderni ei ole modernin tavoin perustaja etsivää. Postmoderni teoretisointi ei kysy universaaleja kysymyksiä, joiden ajatellaan pysyvän iäti muuttumattomina, vaan se mieltää asioiden luonteen suhteelliseksi ja muuttuvaksi. (Pulkkinen 2006, 122-123.)

1996, 179-180.) Pulkkinen postmoderni katsantokanta nojaa merkittävästi Judith Butlerin esittämään sukupuolen kahtiajaon kritiikkiin.

Butlerin teos *Gender Trouble* (1990) tarjosi 1990-luvun alkupuolella sukupuolentutkimukselle kokonaan uuden lähtökohdan. Aiemmin sukupuolentutkimuksen parissa oli totuttu pitämään naiseutta ja mieheyttä yksiselitteisinä peruskategorioina (Pulkkinen 2000, 46-47). Butlerin filosofiassa nietzscheläis-foucault'lainen ote yhdistyy vahvaan ontologiseen kannanottoon, jonka mukaan kiistämättömiltä näyttävät identiteetit ovat pohjimmiltaan kontingenteja. Tämä merkitsee sitä, ettei ole löydettävissä absoluuttista perustaa, johon identiteetin tai ykseyden voisi ankkuroida. Butlerin ajatus on ”hankaloittaa sukupuolta”, jolloin luonnollisina nähdyt ja jähmetetyt sukupuolikäsitykset joutuvat uudelleen tarkasteltaviksi ja kyseenalaisiksi. Tarkoitus ei ole tavoitella utopistista näkymää sukupuolen tuolla puolen, vaan herättää se liiallisen (sukupuolisen) varmuuden unesta. (Butler 2006, 92.)

Friedrich Nietzsche ja myöhemmin Michel Foucault, jotka ovat vaikuttaneet merkittävästi Butlerin ajatteluun, ovat katsoneet ykseyden syntyneen vallankäytön seurauksena. Nietzschele moraalinen ykseys ja Foucault'lle seksuaalisuuden ykseys ovat inhimillisten ja kontingenttien tapahtumankulkujen seurausta. Butler kytkee saman ajattelukaavan sukupuolen käsitteeseen. Foucault-vaikutteisen genealogian myötä Butler kysyy, kuinka käsitys sukupuolesta on muodostunut vallankäytön seurauksena ”yhdeksi”.¹⁹ (Pulkkinen 2000, 48-49.) Myös Foucault oli tämän ajatuksen jäljillä esittäessään, että länsimaiselle yhteiskunnalle on ollut ominaista harjoittaa *scientia sexualista*, joka on eri menetelmin pyrkinyt esittämään totuuden sukupuolesta. Tästä on muotoutunut tieto-valta, joka asettaa sukupuolen

---

¹⁹ Butlerin genealogian käsitteen on kuitenkin esitetty poikkeavan siitä, kuinka genealogia Foucault'illa ilmenee. Robert R. Strozier esittää (2002), että Butler käyttää genealogiaa paikoin samalla tavoin kuin Foucault soveltaa diskurssin käsitettä. (Strozier 2002, 82-83.)

vallankäytön alaisuuteen tietoon ja totuuteen vedoten. (Foucault 2010, 48.) Valtadiskurssit toimivat tällöin maaperänä, joiden puserruksessa sukupuolierojattelu on saanut syntynsä.

Butlerin sukupuoleen ja ruumiiseen soveltama genealoginen tarkastelutapa merkitsee sukupuolen alkuperän etsimisen lakkaamista,²⁰ sillä genealogia kiinnittää huomion alkuperän sijasta vallan seuraamuksiin. Genealogian käsitteen juuret löytyvät Nietzschen filosofiasta. *Moraalin alkuperästä* –teoksessa Nietzsche ottaa käyttöön genealogian käsitteen,²¹ jota hän kutsuu vallitsevien eettisten diskurssien analyysimenetelmäksi. Nietzsche argumentoi, että moraalista kieltä tai moraalien merkitystä ei tule tulkita hyödyllisyydeksi tai altruismiksi. (Nietzsche 2012, 16-18.) Sen sijaan eettiset rakenteet tulisi nähdä viittauksina historiallisiin tilanteisiin, joissa ne syntyvät ja joista ne myöhemmin edelleen kehittyvät. Esimerkiksi moraalien genealogia on kertomusta moraalisaäntöjen synnystä. Eettiset rakenteet ovat siten pohjimmiltaan inhimillisten sosio-historiallisten kamppailujen tulosta. (Ks. esim. Sedgwick 2009, 54-56.) Vastaavasti sukupuoli sellaisena kuin se yhteiskunnassa ilmenee, tulee nähdä vallankäytön myötä rakentuneena.²²

---

²⁰ Genealogia-sanan juuret johtavat kreikan kielen sanoihin *γένος* ja *λόγος*. Näistä ensimmäinen merkitsee sukua ja jälkimmäinen muun muassa sanaa ja oppia. Näin ollen Genealogia voitaisiin kääntää siis esimerkiksi opiksi suvuista (Kaarre 1994). Esimerkiksi historiatieteessä genealogialla on viitattu lähinnä sukututkimukseen.

²¹ Genealogian käsite löytyy Nietzschellä myös myöhemmissä teoksissa kuten *Antikristus* (1888), *Ecce homo* (1888). Vastaavanlainen moraalien maan tasalle palauttava metodi ilman genealogian termiä löytyy myös teoksesta *Hyvän ja pahan tuolla puolen* (1886).

²² Michel Foucault, jonka tulkintaa Nietzschen genealogiasta Butler erityisesti seurailee, luonnehtii genealogiasta analyysia ”pikkutarkaksi ja kärsivällisen dokumentaariseksi” tehtäväksi, jonka tehtävä on suorastaan päinvastainen alkuperän (Ursprung) etsimiselle (Foucault 2003, 63-64.). Universaalit arvoraakenteet eivät ole syntyneet lineaarisen, saati teleologisen kehityskulun seurauksena, vaan eri suuntiin tempoilevien kamppailujen myötä. Foucault’lla genealogia antaa tilaa historian tutkimuksessa usein vähämerkityksisinä pidettyihin tapahtumiin. (Foucault 2003, 71). Foucault korostaa, että genealogian kohteena on alkuperän (Ursprung) sijaan paremminkin polveutumisen (Herkunft) ja ilmaantumisen (Entstehung) periaate. Tällöin genealogisen tutkimuksen kohteena ei ole kuvitellun perustan esiin kaivaminen historian pölykerrosten alta, vaan Foucault’n sanoin:

Sukupuolen tarkastelu genealogisen kritiikin kautta merkitsee kieltäytymistä sukupuolen alkuperän, autenttiseksi ymmärretyn seksuaalisen identiteetin etsinnästä (Butler 2006, 41). Sen myötä sukupuoli ei näytä enää täysin kiistämättömältä itsestäänselvydeltä, vaan pikemminkin tekemiseltä.²³ Tähän yhteyteen kytkeytyy *performatiivisuuden* käsite, joka merkitsee sukupuolen rakentumista tuttujen eleiden toiston kautta. Butlerin mukaan on olemassa vakiintunut eleistö, joka on omaksuttavissa ja toistettavissa. Sukupuoli ei määrity sen kautta, että lapsella olisi syntymässä tietynlainen ruumis, vaan se määrittyy kulttuurissa vallitsevien toistettavien sääntöjärjestelmien myötävaikutuksella. Sukupuolitettu minuus tai pysyväksi ymmärretty substanssi muodostuu kulttuurisesti vakiintuneiden sääntöjen säätelyn perusteella. (Butler 2006, 79.)

Polveutumisen [Herkunft] tutkiminen ei aseta perustaa, vaan päinvastoin tekee levottomaksi sen, mitä aiemmin pidettiin liikkumattomana; se hajottaa yhtenäiseksi ajatellun; se osoittaa heterogeenisyyden siinä, mitä kuviteltiin yhteneväksi itsensä kanssa. (Foucault 2003, 75.)

Kiinnittäessään huomiota historian suurten tapahtumien lisäksi sattumiin, poikkeamiin, täydellisiin ympärikäännöksiin ja virhearviointeihin genealogia esittää, kuinka nykyinen ympäröivä todellisuus ja kaikki se, millä on arvoa meille, on pantu alulle kontingenttina. Mitä tulee genealogian toiseen aspektiin, *Entstehungiin*, Foucault katsoo, että kaikki syntymät tai ilmaantumiset historiassa ovat erilaisten voimien vaikutuksen tulosta. Tällöin ilmaantumisen, *Entstehungin*, tutkimuksen tarkoituksena on hahmotella näiden voimien vuorovaikutusta, sitä taistelua, jota nämä voimat käyvät toisiaan ja olosuhteita vastaan. Genealogia on Foucault'lle siis *Herkunftin* ja *Entstehungin* tutkimista. Se on vaikuttavaa ja todellista historiaa, *wirkliche Historie*, jota vasten katsottuna perinteinen historiantutkimus ylläpitää metafysiikkaa pyrkimällä löytämään totuuden ihmisluonnosta ja ihmisen olemuksesta. (Foucault 2003, 85-93.)

²³Butlerin esittämä sukupuolen sosiaalinen rakentuneisuus ei toki ole uusi ajatus. Sukupuolen ”denaturalisaation” juuret voidaan johtaa ainakin Platoniin saakka. *Valtio*-teoksessa Platon on kiinnostunut pohtimaan sukupuolta metafysisenä kysymyksenä; kuinka miehen ja naisen sielut eroavat toisistaan. Vaikka Platonia ei parhaalla tahdollakaan voida pitää feministinä, oli hänen näkemyksensä aikaa edellä: Platon katsoi, että miehen ja naisen ainoa ero oli siinä, että ”nainen synnyttää ja mies siittää” (Platon 2001, 454e). Biologinen sukupuoli suljettiin valtiossa pois sikäli, että yksikään tehtävä valtiossa ei kuulunut miehelle siksi, että hän oli mies tai naiselle siksi, että hän oli nainen (Platon 2001, 455d). Pari tuhatta vuotta myöhemmin John Stuart Mill puolestaan korosti, että näkemys ”naisen luonnosta” on puhtaasti keinotekoinen rakennelma, jonka naista alistavat valtahierarkiat ovat pystyttäneet. (Mill 1988, 28-29.)

Tästä seuraa Butlerin mukaan se, että ruumiin muoto ei ole sukupuolen syy, vaan pikemminkin sukupuoli on olemassa koska jo olemassa olevat eleistöt, paikat ja roolit ovat olemassa. Sukupuoli ei siis ole objektiivisesti olemassa, vaan se syntyy monenlaisten tekemisten yhteisvaikutuksena eikä näitä ole mahdollista tai mielekäästä yrittää purkaa alkutekijöihinsä. (Pulkkinen 2000, 52.) Tieto biologisesta ruumiista on olemassa vain kulttuurin kautta, osana kulttuuria. Butler katsoo, että feministisessä ajattelussa esiintyneet pyrkimykset muodostaa naiseuden kategorian eheä ja pysyvä subjekti, voivat paremminkin säädellä ja jähmettää sukupuoliä koskevia suhteita (Butler 2006, 53). Tällöin siis muuttumattoman sukupuolisen subjektin rakentaminen on aina ulossulkevaa, sillä se sulkee ulkopuolelle niitä, jotka eivät täytä normatiivisia ehtoja. Puhe sukupuolesta merkitsee Butlerille puhetta valtasuhteista:

[...] sukupuolen kategoria ja heteroseksuaalisuuden luonnollistettu instituutio ovat *konstruktioita*, sosiaalisesti asetettuja ja sosiaalisesti säädeltyjä fantasioita tai 'fetissejä', eivät *luonnollisia* vaan *poliittisia* kategorioita [...](Butler 2006, 216.)

Sukupuoli toki ymmärretään sosiaalisen ja kulttuurisen ilmiön rinnalla ruumiillisena, mutta nyt huomio kiinnittyy siihen, kuinka ruumis, tietyt ruumiinosat ja ruumiilliset tyyli saavat yhteiskunnallisesti ja kulttuurillisesti niin keskeisen aseman. Teoria sukupuolen sosiaalisesta rakentuneisuudesta ei siis pyri kiistämään biologiaa tai ihmisen materiaalista ruumiillisuutta, mutta se näkee myös biologisen sukupuolen kulttuurisesti rakentuneeksi totuudeksi. (Butler 2006; Rossi 2010, 21-24.)

Puhe sosiaalisesti rakentuneesta sukupuolesta on siis puhetta kulttuurisista merkitysisällöistä, jotka vaihtelevat aina jossain määrin ajasta ja paikasta riippuen. Teoriaa sukupuolen sosiaalisesta rakentuneisuudesta tukee historioitsija

Thomas W. Laqueurin näkemys siitä, että aina antiikin ajasta 1500-luvulle saakka merkittävässä asemassa lääketieteen parissa oli näkemys ”yhden sukupuolen mallista” (one-sex model). Laqueur väittää, että vaikka jo antiikin Kreikassa kyettiin tekemään erottelu luonnon ja kulttuurin välillä (*physiksen* erottaminen *nomoksesta* - näillä kategorioilla oli tuolloin useampia erilaisia merkityksiä), tästä huolimatta antiikin kulttuurin lisäksi vielä keskiajalla ja jopa paikon renessanssin kirjallisuudesta on löydettävissä paljon merkkejä luonnon ja kulttuurin sekoittumisesta. Laqueurin esittää jopa, että etenkin valistusta edeltäneissä teksteissä biologinen sukupuoli (sex) täytyy ymmärtää seurannaisilmiöksi (epiphenomenon) ja sosiaalinen sukupuoli (gender) ensisijaiseksi sukupuolen määrittämistavaksi tai todeksi:

[...] ne mitä kutsumme biologiseksi sukupuoleksi [sex] ja sosiaalseksi sukupuoleksi [gender] olivat ”yhden sukupuolen mallissa” sidottuja merkitysten kehään. Merkitysten kentästä pakeneminen valistuksen strategian mukaiseen oletettuun biologiseen kasvualustaan oli mahdotonta. Silloin kun yhden sukupuolen maailmassa keskustelu kohdistui suorimmin kahteen biologiseen sukupuoleen, puhe oli sulautunut sukupuolipolitiikkaan [politics of gender], kulttuuriin. Miehenä ja naisena oleminen merkitsi tiettyä sosiaalista asemaa ja paikkaa yhteiskunnassa. Biologinen sukupuolisuus liittyi oletettuun kulttuuriseen rooliin – ei kuulumiseen jompaan kumpaan orgaaniseen ja yhteismitattomaan biologiseen sukupuoleen. Biologinen sukupuoli [sex] oli toisin sanoen ennen 1600 -lukua sosiologinen eikä ontologinen kategoria. (Laqueur 1990, 8.)²⁴

---

²⁴ “[...] what we call sex and gender were in “one-sex model” explicitly bound up in a circle of meanings from which escape to a supposed biological substrate – the strategy of the Enlightenment – was impossible. In the world of one sex, it was precisely when talk seemed to be most directly about the biology of two sexes that it was most embedded in the politics of gender, in culture. To be a man or a

Lainaus Laqueurilta tiivistää keskeisen ajatuksen, joka on useimmiten sukupuolen sosiaaliseen konstruoitumisen teorian taustalla. Kyse ei ole taistelusta tuulimyllyjä vastaan väittäen, ettei biologista sukupuolta ole. Sen sijaan kyse on kahden asian tiedostamisesta: biologisen sukupuolen kategorian hallitsevasta asemasta nykyisyydessä ja toisaalta biologisen sukupuolen hegemonian historiallisesta luonteesta.

3.3.2 Luonto kulttuurin takana

Intersukupuolisuus on yksi esimerkki siitä, että tilastollisen ”luonnollisen” (tai ”normaalin”) ulkopuolella on elämää, eikä sukupuoli asetu täysin mutkattomasti kaksinapaiseksi käsitteeksi. Seuraavaksi kiinnitän huomion siihen, kuinka luonto ja luonnollisuus voidaan ymmärtää kahdella tavalla. Keskeistä on tehdä ero sosiaalis-kulttuurisen normatiivisen luonnollisen ja luonnontieteellisen tilastollisen luonnollisen välille. Luonnontieteiden normaali ei merkitse normatiivisuutta. Sosiaalis-kulttuurillisesta näkökulmasta katsottuna intersukupuolisuus on voitu nähdä luonnottomana, mutta tilastollinen marginaalisuus ei tee sitä yhtään vähemmän luonnolliseksi tai tunnustettavaksi luonnontieteellisestä perspektiivistä katsottuna.

Ongelmalliseksi puhe intersukupuolisuudesta muodostuu sellaisessa diskurssissa, joka ei kohtaa sukupuolta keskiarvona tilastojen valossa biologisen diskurssin tavoin. Biologiassa on kyse tilastollisesta päättelystä, argumentaatiosta ja tiedosta.

---

woman was to hold a social rank, a place in society, to assume a cultural role, no to *be* organically one or the other of two incommensurable sexes. Sex before the seventeenth century, in other words, was still a sociological and not an ontological category. (Laqueur 1990, 8.)

Tällaisena biologinen argumentaatio poikkeaa olennaisesti filosofisten ihmistieteiden käsitteellisestä päättelystä ja argumentaatiosta. (Kurki 2008, 50.) Janne Kurjen mukaan biologinen diskurssi ei ole yhteismitallinen sosiaalisen, filosofisen tai poliittisen diskurssin kanssa. Kurki kirjoittaa:

[...] biologinen diskurssi rakentuu kuitenkin ratkaisevasti eri tavalla kuin esimerkiksi sosiologinen, poliittinen tai filosofinen diskurssi. Biologiassa on läsnä kiistämätön – ja ihmiseltä mitään kysymätön – läsnäolon komponentti [...] (Kurki 2008, 49.)

Keskeinen kysymys palautuu lopulta siihen, voidaanko biologisen diskurssia lähestyä ilman, että sosiologinen, poliittinen ja filosofinen diskurssi ovat jo värittäneet sen esiolettamuksilla, jotka omaksutaan jo kasvettaessa jäseneksi ympäröivään yhteiskuntaan.²⁵ Toisin sanoen: onko mahdollista, että on olemassa ihmiseltä mitään kysymätön läsnäolon komponentti?

Kurki painottaa, että biologinen heteroseksuaalisuus merkitsee kahden erillisen kromosomiston yhtymistä yhdeksi ja kunkin kromosomiston väistämätöntä kuolemaa aikanaan. Tässä mielessä jokainen ihmiseläin on heteroseksuaalinen, olipa hänen seksuaalinen suuntautumisensa tai sukupuoli-identiteettinsä mikä tahansa. Se, mistä ihminen pitää ja mistä hän nauttii, ei ole millään tavalla sidottu siihen, kuinka hänen kromosomistonsa on väistämättä muotoutunut. (Ks. esim. Kurki 2008, 50, 59; Huttunen 2001, 57-58.) Tästä näkökulmasta katsottuna geneettisellä tasolla on kehnosti tilaa sukupuolia tarkastelevalle vallan analytiikalle. Kaksinapaisen sukupuolen kritiikki löytää parhaiten kohteensa biologian ulkopuolella:

---

²⁵ On olemassa näkemyksiä, jotka korostavat biologian asemaa käsitteellistettynä diskurssina, joka ei voi kuvata objektiivista luonnon tilaa. Tällaista kantaa biologiaan edustaa esimerkiksi Donna Haraway. (Haraway 1997, 217-218.)

[...] bipolaarisen sukupuolen kritiikki onkin relevanttia vain, jos sukupuolen käsite laajennetaan biologian ulkopuolelle ja siitä johdetaan normeja sille, kuinka ihmisen tulisi harjoittaa seksuaalisuuttaan ja olla seksuaalisena olentona. (Kurki 2008, 7.)

Katson, että genealoginen tapa tarkastella sukupuolta voidaan asettaa rinnakkain luonnontieteen saavuttamien tulosten kanssa siitäkin huolimatta, että genealogia nimenomaisesti väistää kysymyksen alkuperästä. Genealoginen ote ei vuoda kuiviin, vaikka valtarakenteiden takaa osoitetaan vallasta riippumattomia ruumiillisuuden suuntaviivoja ja keskiarvoja. Biologisen diskurssin puitteissa saadut tulokset asetetaan aina poliittisen, sosiologisen ja filosofisen diskurssin tulkintakehyksen alaisuuteen. Näissä diskursseissa sukupuoli siirtyy vallan pelikentälle. Genealogisen tarkastelutavan validiteetti säilyy biologian ulkopuolella. Aina on olemassa riski siitä, että vaihtelut ja poikkeamat biologisessa sukupuolessa tuomitaan virheellisiksi ja korjattaviksi vain koska vallitsevat normit niin edellyttävät. Tämän kaltaiset ajatukset eivät kuitenkaan liiku enää biologisen diskurssin sisällä.

Myös Judith Butler on tarkentanut kantaansa *Hankalan sukupuolen* kirjoittamisen jälkeen. Vicki Kirby'n haastattelussa vuonna 2006 Butler epäilee korostaneensa *Hankalassa sukupuolessa* liikaa kulttuurin ensisijaisuutta suhteessa luontoon (nature). Butlerin mukaan korostus juontuu siitä, että Hankalan sukupuolen kirjoittamisen aikoihin käytiin monella taholla keskusteluita, joissa sosiaalinen sukupuoli ja heteroseksuaalisuus esitettiin ihmisten luonnollisina ominaisuuksina. Butlerin mukaan hänen kritiikkinsä kohdistui tähän keskusteluun, mutta:

Kritiikki ei ottanut huomioon sitä luontoa, joka saattaisi olla niin sanotun luonto/kulttuuri -jaon takana. Luontoa, joka ei tule

välittömästi valjastetuksi tiettyjen kulttuuristen oikeutuskäytäntöjen käyttöön.²⁶ (Kirby & Butler 2006, 144-145.)

Tätä teemaa Butler kertoo teroittaneensa aina teoksesta *Bodies that Matter* (1993) saakka – joskin ruumis-diskurssi –käsiteparia käyttäen, luonto-kulttuuri –käsiteparin sijaan. Ajatus on kuitenkin sama: ruumiin ja diskurssin välinen suhde on jotain, mitä diskurssi ei voi täysin vangita. Vastaavasti ruumis ei voi koskaan täysin välttää diskurssia. Ruumis-diskurssi –jaolla Butler kertoo nimenomaan pyrkineensä avaamaan liukumatilaa, jossa luontaisen determinismin teorit tai sukupuolen kulttuurista rakentumista korostava näkökulma eivät saa kuningasasemaa suhteessa toisiinsa. (Kirby & Butler 2006, 145.)

3.3.3 Sukupuolijako biologian ja ympäristön yhteisvaikutuksena

On olemassa kaksi yleistä sukupuolieroihin liittyvää olettamusta. Niitä on toisinaan kutsuttu ”vaarallisiksi olettamuksiksi” (Caplan & Caplan, 1999). Ensimmäisen mukaan sukupuoli jollakin käyttäytymisen osa-alueella merkitsee sitä, että kaikki miehet ja naiset käyttäytyvät tietyllä sukupuolelle ominaisella tavalla. Toisen olettamuksen mukaan taas miesten ja naisten väliset erot nähdään biologisiksi ja biologian vaikutukset käytökseen muuttumattomiksi (Eagly, 1995; Halpern et

---

²⁶ But that criticism did not take account of a nature that might be, as it were, beyond the nature/culture divide, one that is not immediately harnessed for the aims of certain kinds of cultural legitimation practices. (Kirby & Butler 2006, 145.)

al. 2007). Kumpainenkin oletamus on hyvin yleinen ja väärä.²⁷
(Blakemore, Berenbaum & Liben 2009, 70)

On esitetty, ettei sukupuolta kaikkine siihen liitettyine rooleineen, käytösmalleineen ja mieltymyksineen voida palauttaa yksipuolisesti biologiaan tai kulttuuriseen toistamiseen. Sukupuolen yksinomaan biologiaan sitovan ajattelun ja sukupuolen sosiaalisen rakentuneisuuden teorioiden väliin mahtuu näkemyksiä, jotka ottavat huomioon sekä biologiset että sosiaaliset vaikutukset sukupuolen muodostumisessa. Tällä on lopulta merkitystä myös siihen, kuinka isyys ja erilaiset isätapaisuudet tulevat ymmärretyiksi.

Toisin kuin usein sukupuolen sosiaalista rakentuneisuutta painottavissa teorioissa, feminiinisen ja maskuliinisen käyttäytymisen piirteiden juuria etsitään nyt myös pinnan alta, kehosta. Puhe sukupuolen alkuperästä tulee siis aiheelliseksi. Seuraavaksi sosiaalista ja biologista sukupuolta ei tarkastella toisistaan erillisinä osa-alueina, vaan niiden nähdään punoutuvan keskenään ja vaikuttavan toinen toisiinsa.

Biososiaalinen näkökulma sukupuoleen merkitsee näkemystä, jonka mukaan yksipuolinen sosialisointi tai biologian painottaminen sukupuolen muodostumisprosessissa voi aiheuttaa vääristyneen kokonaiskuvan. (Berenbaum, Owen Blakemore & Beltz 2011, 805; 825.) Sukupuoli ymmärretään tällöin monimutkaiseksi biologisista ja sosiaalisista elementeistä koostuvaksi kimpuksi, eikä se palaudu vain vallankäytön myötä muovautuneeksi konstruktioksi.

---

²⁷ There are two common assumptions about sex differences, sometimes called “dangerous assumptions” (Caplan & Caplan, 1999). The first is assuming that a sex difference in some behavior means that all males behave one way and all females behave another, and the second is assuming that the finding of a difference between males and females implies that the difference is biologically based, and that a biological influence on a behavior means that the behavior is unchangeable (Eagly 1995; Halpern et al., 2007). Both of these assumptions are very common and both are wrong.

Sukupuoli voidaan ymmärtää todelliseksi siinä mielessä, että sukupuolityypilliselle käyttäytymiselle voidaan osoittaa perusteita luonnontieteellisen tutkimuksen kautta. Naisten ja miesten (tai tyttöjen ja poikien) välillä vallitsee tilastollisia eroavaisuuksia fyysisten ominaisuuksien lisäksi myös mentaalisissa kyvyissä ja taipumuksissa. Erot ovat pääasiallisesti pieniä, mutta joka tapauksessa kiistämättömiä. (Blakemore, Berenbaum & Liben 2009, 92-135.) Sukupuolityypillisyyden perusta ei ole kuitenkaan järkähtämätön, eivätkä sukupuolityypilliset piirteet ikuinen kohtalo. Seuraavaksi tarkastelen muutamia keskeisiä esimerkkejä siitä, jotka tukevat sukupuolen muodostumisen biososiaalista luonnetta.

Näkemyistä jonka mukaan biologia vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen, on toisinaan vierastettu humanistis-yhteiskunnallisten tieteiden parissa. Tähän on ollut ainakin kolme eri syytä. Ensinnäkin laajaan tutkimusaineistoon pohjautuen on osoitettu, että sosiaaliset käytännöt ja yhteiskunnalliset rakenteet vaikuttavat sukupuolityypillisinä pidettyihin käyttäytymismalleihin. Tämä on johtanut pelkistettyyn johtopäätökseen, jonka mukaan sukupuolityypilliset ominaisuudet ja taipumukset ulotu lainkaan kehon pintaa syvemmälle. Toiseksi biologia on aika ajoin (väärin)ymmärretty lukkoon lyödyksi ja muuttumattoman maailman rakenteen kuvaukseksi. Tällöin puhe biologiasta on kenties koettu tukahduttavaksi determinismiksi, joka ei jätä tilaa sosiaaliselle ulottuvuudelle. Kolmanneksi historiasta löydetään tapauksia, joissa biologiaan vedoten on pyritty miehen paremmuuden osoittamiseen suhteessa naiseen. (Berenbaum, Owen Blakemore & Beltz 2011, 804-805.) Eräänä surullisen kuuluisana esimerkkinä tästä toimii Francis Galtonin frenologinen tutkimustyö 1800-luvulla. Galton väitti tutkimuksensa osoittaneen, että miehet olivat naisia kyvykkäämpiä kaikilla elämän aloilla. (Hyyppä 1996, 28.) Olkoonkin niin, että objektiiviseen tutkimukseen pyrkivä tietentekijä ei voi irtaantua kaikista esioletuksistaan ja niistä maailman

jäsentämisen tavoista, jotka hän on oppinut sosialisoin myötä, on nykyinen luonnontiede silti kaukana entisaikaisesta normatiivisuudesta. Biologia ei kaappaa haltuunsa sosiaalista ulottuvuutta saati aseta sitä normatiivisuuden liekaan luonnollisuuteen vedoten.

Merkittävä osa tutkimuksesta, joka tarkastelee biologisia mekanismeja sukupuolittuneiden ominaisuuksien takana, on keskittynyt sukupuolihormoneihin. (Berenbaum, Owen & Beltz 2011, 811.) Käsittelen ensiksi sitä, kuinka sukupuolihormonit vaikuttavat sukupuolityypilliseen käyttäytymiseen ja kuinka hormonaalinen toiminta toimii vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Toisena esimerkkinä ympäristön ja ruumiin välisestä huokoisuudesta tarkastelen epigeneettisen periytymisen teoriaa, unohtamatta tällöinkään sukupuolisuuden näkökulmaa.

3.3.3.1 Sukupuolihormonien vaikutus sukupuolityypilliseen pidettyyn käyttäytymiseen

Sukupuolihormonien on todettu tuottavan sekä pysyviä että väliaikaisia muutoksia aivorakenteisiin ja käyttäytymiseen. Tutkimusaineistoa sukupuolihormonien vaikutuksesta käyttäytymiseen on hankittu muun muassa tarkastelemalla hormonaalisia muutoksia aikaansaavien geneettisten sairauksien kantajia. (Berenbaum, Owen & Beltz 2011; Becker et al. 2008.)

Sukupuolityypillisyyttä painottaneessa tutkimuksessa synnyntäin lisämunuaisen hyperplasia (CAH) on saanut paljon huomiota. Koska CAH:ia sairastavien elimistöön erittyy suuria määriä mieshormoneja, on tutkimus kohdistunut naisiin. Mieshormonien on osoitettu aikaansaavan naisissa

miestyypillistä käyttäytymistä – siis sellaista käyttäytymistä, joka yleisesti tulkitaan maskuliiniseksi.

CAH:ia sairastavien naisten intressit ovat lapsesta aikuisikään saakka kohdistuneet korostuneesti miestyypillisinä pidettyihin aktiviteetteihin ja ammatteihin. CAH:ia kantavien naisten on myös todettu olevan tilastojen valossa keskimääräistä aggressiivisempia. Sen sijaan sukupuoli-identiteettiin CAH:lla ei ole vaikutusta. (Berenbaum, Owen & Beltz 2011, 811; Blakemore, Berenbaum, Liben 2009, 149-150.) Tietenkään ei ole mahdollista osoittaa sitä, missä määrin esioletukset vaikuttavat tutkijoiden tulkintoihin ja tutkimustuloksiin. Toisaalta lukuisat yhdensuuntaiset tutkimustulokset antavat vahvoja viitteitä siitä, että CAH:n vaikutukset käyttäytymiseen eivät ole vain esioletusten värittämiä.

Edellä oleva kuvaa sitä, kuinka sukupuolihormonit vaikuttavat sukupuolityypilliseen käyttäytymiseen. Tapahtuma voi olla myös käänteinen, jolloin ympäristö vaikuttaa hormonitoimintaan. Tällaisia ovat hormonien ja ympäristön välinen vuorovaikutus (hormone-environment interaction) ja hormonien ja ympäristön välinen korrelaatio (hormone-environment correlation).

Hormonien ja ympäristön vuorovaikutus liittyy siihen, kuinka sosiaalinen konteksti aiheuttaa muutoksia hormonien toimintaan. Viitteitä tästä on löydetty muun muassa tarkastelemalla lasten käytöstä: vastakkaista sukupuolta olevien sisarusten läsnäolo vaikuttaa tarkasteltavan lapsen käytökseen. Tilastollisesti näissä tilanteissa poikien käytös on muuttunut ”feminiinisemmäksi” ja vastaavasti tyttöjen käytös ”maskuliinisemmäksi”.²⁸ Hormonien ja ympäristön korrelaatiossa kyse on puolestaan siinä, kuinka hormonit vaikuttavat yksilön sosiaaliseen

---

²⁸ Vastaava ilmiö on havaittu myös eläinkokeissa. Esimerkiksi rotilla naarasvoittoisessa pesueessa urospentujen testosteronin aikaansaama maskuliininen käytös on ollut vähäisempää (Berenbaum et al. 2011).

ympäristöön. Esimerkkinä tästä on CAH:ia sairastavien tyttöjen *vanhempien* havaittu taipumus ”korreloida” lapsensa hormoniperäistä poikatapaista käytöstä ohjaamalla heitä kohti feminiinisenä pitämäänsä käyttäytymistä. (Berenbaum et al. 2011, 816.) Käyttäytymiseen vaikuttavien sukupuolihormonien ja ympäristön välinen rajapinta on siis huokoinen molempiin suuntiin.

3.3.3.2 Epigenetiikka

2000-luvulla *epigenetiikka*²⁹ on saanut runsaasti huomiota sekä tieteellisissä että populaaritieteellisissä julkaisuissa. Mielenkiinto siihen on kohdistunut ennen kaikkea siksi, että tutkimustulokset ovat antaneet viitteitä elintapojen vaikutuksesta omaan ja jälkeläisten hyvinvointiin geenien toiminnassa tapahtuvien ja periytyvien muutosten kautta. (ks. esim. Rose 2013, Häkkinen et al. 2015.) Epigeneettisillä mekanismeilla on viime vuosina pyritty selittämään muun muassa identtisten kaksosten välisiä eroavaisuuksia ja varhaisiässä koetun trauman vaikutuksia terveyteen myöhemmissä elämänvaiheissa. Epigeneettistä säätelyä voi tapahtua läpi yksilön elinkaaren ja se voi myös periytyä sukupolvelta toiselle. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että jälkeläiselle periytyvä komponentti ei ole isältä tai äidiltä peritty pätkä DNA-juosteesta, vaan paremminkin eräänlainen geenin toimintatila. Kyse ei ole hankittujen ominaisuuksien periytymisestä, vaan hankittujen toimintatilojen periytymisestä. (Häkkinen et al. 2015, 13.) Epigenetiikalla on myös pyritty selittämään sosiaalisia ilmiöitä, joita on

---

²⁹ Häkkinen et al. tiivistävät DNA:n ja epigeneettisen säätelyn seuraavasti: Kaikkien eliöiden perimä, genomi, on koodattuna kromosomien DNA-juosteisiin. Kromosomi on geneettistä materiaalia sisältävä solurakenne, jossa DNA-rihma on kietoutunut kromatiiniksi histoniproteiinien ympärille. Geeni koostuu tietystä nukleotidisekvenssistä DNA:ssa ja pitää sisällään proteiinin rakennusohjeen. Kromosomeissa on varsinaisten proteiineja koodaavien geenien lisäksi ei-koodaavia DNA-jaksoja, joista osalla on tärkeä merkitys geenien toiminnan säätelyssä. Geenitoiminnan epigeneettinen säätely muodostaa geneettisen informaation ylemmän tason, jota ei voi havaita suoraan DNA-juosteen emäsjärjestystä tutkimalla. Sen vaikutuksen geeniin voivat toimia erilaisella tehokkuudella eri yksilöissä ja solulinjoissa tiettyjen kehitysvaiheiden aikana tai erilaisissa ympäristöolosuhteissa. (Häkkinen et al. 2015, 13.)

tavattu perustella joko sosiaalisilla tekijöillä tai geneettisellä alttiudella. Tällöin kyse on pohjimmiltaan siitä, että vallitsevat olosuhteet vaikuttavat biologisiin piirteisiin. (Osborne 2015, 509.)³⁰

Kenties tunnetuin esimerkki epigeneettisistä mekanismeista löytyy isorotilla suoritetuista kokeista. McGillin yliopistossa tehdyissä tutkimuksissa havaittiin, että mikäli rottaemo helli ja nuoli poikasiaan, poikasten hippokampuksen hermosolujen geenien metyloitusasteeseen aiheutui muutoksia. (Häkkinen et al., 2015, 16; Szyf & Meaney 2008; Rose 2013, 13.) Tämän seurauksena hellyyttä osakseen saaneet rottanaaraat kohtelivat omia jälkeläisiään samalla tavoin. Sekä käyttäytymispiirteet että käyttäytymispiirteiden vaikutukset siirtyivät siis sukupolvelta toiselle.

Epigenetiikan tarjoamat haasteet ja mahdollisuudet on huomioitu myös sukupuolentutkimuksen kysymyksissä. Epigeneettisen periytymisen on esitetty vaikuttavan osaltaan siihen moninaisten tekijöiden kokonaisuuteen, josta sukupuolityypillisessä käyttäytymispiirteistössä on kysymys. (McCarthy et al. 2009, 12821.) Jim Osborne toteaa artikkelissaan *Getting under performance's skin: epigenetics and gender performativity* (2015), että sukupuolen jakaminen biologiseen ja sosiaaliseen (tai luontoon ja kasvatukseen) kuvaakin enemmän epistemologista erottelua kuin tieteellistä todellisuutta. (Osborne 2015, 513.)

---

³⁰ Esimerkki tästä on tutkimus, jossa Christopher Kuzawa ja Elisabeth Sweet (2009) esittivät hypoteesin, jonka mukaan Yhdysvalloissa etnisten ryhmien väliset erot sydän- ja verisuonitauksissa eivät selity yksinomaan sosiaalisilla tekijöillä tai perinnöllisellä alttiudella. Sen sijaan alttius sydän- ja verisuonitaukeihin juontaa juurensa etnisten ryhmien eriarvoisuuteen. Tällöin huomio keskittyy niihin olosuhteisiin, joita raskaana olevat naiset kokevat. Eriarvoisuudesta aiheutuneet äidin raskaat stressikokemukset vaikuttavat sikiön epigenomiin. Sikiön verenkiertoon erittyneet stressihormonit vaikuttavat muun muassa sikiön syntymäpainoa alentavasti. Tämän on taas esitetty vaikuttavan lisäävän sydän- ja verisuonitautien todennäköisyyttä myöhemmällä iällä. Siispä Kuzawan ja Sweetin hypoteesin valossa etnisten ryhmien väliset eroavaisuudet sydän- ja verisuonitautien tilastoissa eivät selity niinkään ryhmien geneettisillä eroavuuksilla, vaan enemmänkin niillä seurauksilla, joita sosiaalinen ympäristö on synnyttänyt rotuidentiteettejä luomalla. (Kuzawa & Sweet, 2009, 10-11; Osborne 513.)

Osborne päätyy jopa esittämään, että epigenetiikka horjuttaa käsitystä pysyvästä sukupuoli-identiteetistä. Näin on koska toistuva, tietty sukupuolen harjoittamisen tapa (vrt. Butler) voi saada aikaan epigeneettisiä vaikutuksia, ja myös johtaa lopulta erilaisiin sukupuolenharjoittamisen tapoihin. (Osborne 2015, 509.)

Vaikka epigenetiikan palapelin selvittäminen on vasta alussa ja vaikka tuloksiin liittyy tulkinnanvaraisuutta, synnyttävät tutkimustulokset paljon lisäkysymyksiä ihmistieteissä. Kuten Nikolas Rose on todennut, vielä toistaiseksi eläinkokeisiin painottuneen epigeneetikan tutkimuksen parissa on sijaa myös ihmistieteille. Epigenetiikkaa ei tulisi nähdä uhkaksi käsitteellisille ja moraalille ihmisyyden hahmotelmille, vaan sen sijaan monitieteellinen tutkimus voi auttaa luomaan paremman kokonaiskuvan ruumiin ja ympäristön vuorovaikutuksesta. (Rose 2013, 19.)

3.4 Eri näkökulmien välistä pohdintaa

Kuten on käynyt ilmi, sukupuoli ei ole jäänteettömästi kaksinapainen rakennelma edes biologisesti tarkasteltuna. Tilastoiden ja keskiarvojen väliin mahtuu sukupuolten välimuotoja. Toisaalta sukupuolten moneus ei tee tyhjäksi sitä, että sukupuolten ääripäistä voidaan osoittaa sukupuolityypillisiä ominaisuuksia.

Sukupuolen sosiaalista rakentuneisuutta korostavan näkemyksen mukaan ihmisten jaottelu kahteen sukupuoleen fyysisten ominaisuuksien perusteella on keinotekoinen. *Hankala sukupuoli* -teoksessa Judith Butler kärjittää tämän näkemyksen väittämään, jonka mukaan sukupuolten välinen anatominen ero on verrannollinen silmien väriin. Se pohjautuu oletukseen siitä, että tietyt anatomiset piirteet liitetään vasta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa tiettyyn eleistöön ja

roolitukseen. Anatomian vaikutus käyttäytymismalleihin (eli ”maskuliininen” tai ”feminiininen” käytös) nähdään minimaaliseksi.

Tätä näkökulmaa vastaan on myös esitetty näkemyksiä, joiden mukaan sukupuolen keskeiselle asemalle vallitsevassa sosiaalisessa järjestelmässä on olemassa ruumiillisia perusteita. Ne voidaan tiivistää kolmeen eri ryhmään: anatomiseen eroon, biologiseen heteroseksuaalisuuteen (lisääntymiseen tarvitaan mies ja nainen) ja geeniperäiseen käyttäytymiseen vaikuttavaan eroon.

Keskeistä on huomioida se, että puhuttaessa sukupuolesta tai sukupuolityypillisistä käyttäytymismalleista, puhe on aina tilastoista ja keskiarvoista. ”Normaali” tai ”tavallinen” löytyvät mediaaneista ja sosiaalisesti muotoutuneista normistoista, mutta ne eivät voi toimia imperatiivin tavoin eivätkä ne kykene edustamaan kaikkia sukupuolen edustajia sellaisenaan. Ja lopulta on muistettava se, että keho biologisena entiteettinä on aina vastavuoroisessa suhteessa sitä ympäröivän maailman kanssa. Aivan kuin ihminen vaikuttaa ympäristöönsä, myös ympäröivä maailma vaikuttaa kehoon ja saa aikaan muutoksia aina aivotoimintaa ja käyttäytymismalleja myöten.

Mitä tämä sitten merkitsee isyyden kannalta? Edellä käydyn tarkastelun keskeisin anti on huomio siitä, ettei biologiasta voida suodattaa mitään luonnollista isänä olemisen tapaa. Biologia ei tarjoa determinististä perustaa, jolla jotain tiettyä isätapaisuutta voitaisiin perustella. Historioitsija Pirjo Markkola kirjoittaa, että ”maskuliinisuutta ja feminiinisyttä muovataan, kyseenalaistetaan ja vahvistetaan yhteiskunnallisissa instituutioissa, käytännöissä ja ideologioissa” (Markkola 1994, 40). Markkolan ajatusta maskuliinisuuden ja feminiinisuuden yhteiskunnallisesta vahvistamisesta voidaan soveltaa myös niiden tutkimustulosten yhteydessä, jotka antavat viitteitä sukupuolityypillisistä

ominaisuuksista ja piirteistä. Voidaan nimittäin kysyä, missä määrin yhteiskunnalliset instituutiot, käytännöt ja ideologiat vahvistavat (ja kenties myös joskus vaientavat) sukupuoliominaisia piirteitä.

Eeva Jokinen ja Soile Veijola ovat käyttäneet termiä *sukupuolitapaisuus* kuvaamaan sitä, kuinka sukupuoli mielletään sukupuolittuneiden toimien ja käyttäytymispiirteiden kautta. Esimerkiksi hoiva ja kotityöt tavataan nähdä naistapaisena toimintana ja herkkyys naistapaisena luonteenpiirteenä. Vastaavasti koneiden parissa työskentely mielletään miestapaiseksi askareeksi ja aggressiivisuus miestapaiseksi käytökseksi. Sukupuolitapaisuus ei ole yksilön essentiaalinen ominaisuus, vaan se paremminkin viittaa yhteiskunnallisiin normeihin, sääntöihin ja pakkoihin. Sukupuoli tapana kuvaa siis olemisen ja tekemisen muovautumista arjen sukupuoliymmärryksen mukaisesti. (Veijola & Jokinen 2001, 22-26, Jokinen 2004, 288.) Sukupuolitavat jäsentävät, määrittävät ja merkityksellistävät toimintaa. (Jokinen 2005, 51.) Sukupuolitapaisuuden yleisin ilmenemismuoto on heterotapaisuus, joka pohjautuu olennaisesti ajatukselle siitä, että naiset ja miehet tarvitsevat ja täydentävät toisiaan. Vastaavasti arjen askareet heijastavat sitä, kuinka ruumiilliset kyvyt ja tavat ovat tulleet sukupuolitetuiksi nais-, mies- ja heterotapaisiksi. Arkipäiväisessä elämässä tapaisuuksista tulee niin luonnollisina pidettyjä, ettei niiden kyseenalaistamista pidetä juuri mielekkäänä. Tapaisuudet vahvistuvat ja vakiintuvat juuri puolihuolimattoman, arkipäiväisen toiston kautta. (Jokinen 2005, 67; Jokinen 2009)

Jotta tapaisuudet voivat tulla ylipäättään toistetuiksi ja eläviksi, niiden täytyy noudattaa loogiseksi ymmärrettyä järjestystä. Sukupuolitavat seuraavat hallinnan ja vallankäytön logiikkaa. Yhteiskunnassa tarvitaan esimerkiksi hoivatyöntekijöitä ja koska hoivatyön katsotaan sopivan naisille, on luonnollinen hoivan logiikan mukainen vastinpari valmis. Hoivan logiikka kytkeytyy samalla hyödyn logiikkaan,

jolle on ominaista rinnastaa markkinat ja yhteiskunta. Naistapaisen hoivatyön tuotteistaminen ja kaupallistaminen on tällöin hyödyn logiikka mukaista. Hoiva on kaupan niille, joilla on varaa maksaa. (Jokinen 2009.) Vastaavasti tapaisuudet toimivat myös markkinoiden raaka-aineena, kun niitä hyödyntämällä ohjataan kulutuskäyttäytymistä ja luodaan uusia tarpeita. Hyödyn logiikkaa seuraten tuottamalla tapaisuuksia myötäileviä palveluita ja tuotteita synnytetään uusia rahavirtoja – kukapa mies tulisi toimeen ilman miehille suunnattua hammastahnaa.

Ajatus sukupuolitapaisuudesta soveltuu hyvin isänä olemisen tapoihin, isätapaisuuteen. Arjessa isänä oleminen ja isyyden käytännöt on totuttu ymmärtämään osana samaa sukupuolitapaisuuden kehystä. Huomio siitä, että sukupuolityypillisiä piirteitä voidaan selittää osin biologisesti ei johda suoraan johtopäätökseen, jonka mukaan sukupuolitapainen tai isätapainen toiminta olisi ymmärrettävissä luonnolliseksi. Sukupuolitapaisuus ei normatiivisine käytäntöineen ole analoginen sukupuolityypillisten piirteiden kanssa. Miestapaisuus tai perinteinen isätapaisuus ei ole suoraan seurausta sukupuolityypillisistä piirteistä. Sen sijaan sukupuolitapainen tai isä- ja äititapainen toiminta kuvastaa pitkään muotoutuneita kulttuurillisia käytäntöjä – ei niinkään hienoisia eroavaisuuksia mielellisissä ominaisuuksissa ja luonteenpiirteissä. Tällöin esimerkiksi ajatus isän luontaisesta hoivaamiskyvyttömyydestä (vrt. Miller 2011 luvussa 4.3) on paremminkin itseään toteuttava ennustus kuin luonnollisen asiointilan kuvaus. Voidaan ajatella, että sukupuolityypillisten luonteenpiirteiden biologiset idut ovat kovin hauraita kielellis-kulttuuristen piirteiden ja käytäntöjen kentällä. Tästä osoituksena ovat myös murrokset tapaisuuksien hegemonioissa (esimerkiksi isänä olemisen tapojen monimuotoistuminen) ja erilaisten tapaisuuksien eläminen hegemonioiden varjoissa.

4 Identiteetti

Seuraavaksi tarkastelen isyyttä identiteettinä. Ennen kuin saatan isän identiteetin valokeilaan, tutkailen yleisluontoisemmin identiteetin käsitteeseen liittyvää tematiikkaa. Aluksi selvennän identiteetin, subjektiviteetin ja persoonuuden välisiä suhteita. Vaikka toisinaan näitä käsitteitä on käytetty keskenään vaihtokelpoisina määreinä,³¹ katson että identiteetin, subjektiviteetin ja persoonuuden välisen jaon esittäminen auttaa paremmin ymmärtämään myös isyyden problematiikkaa. Tämän jälkeen pohdin sitä, millaisen perustan isyydelle muodostaa subjektin omakohtainen kokemus isänä olemisesta. Onko esimerkiksi olemassa jotain yhteisesti jaettua isäidentiteettiä vai onko puhuttava erilaisista isäidentiteeteistä?

Identiteetti on ollut tutkimuksen kohteena muun muassa filosofiassa, psykologiassa ja yhteiskuntateoriassa pitkään. Tämän tutkielman puitteissa käsitän identiteetin ihmisen itseymmärryksenä siitä, kuka hän on ja mihin hän kuuluu. Identiteetti voidaan ymmärtää esimerkiksi biologisen jälkeläisyyden kautta, ammatti-identiteettinä, vanhemmuutena (esim. isyys), kansallisuutena, jonkin kulttuurisen tai etnisen ryhmän edustajuutena tai vaikkapa tietyn sosioekonomisen ryhmän edustajuutena. Identiteetin määrittelyn mahdollisuudet ovat siis käytännössä rajattomat ja identiteetti on varsin subjektiivinen kokemus.

1900-luvulla kiihtynyt teknologinen kehitys ajoi identifioitumismahdollisuudet entistä nopeampaan kiitoon. Globalisaation ja medioitumisen myötävaikutuksella identiteetti avautui maailmaan ennen näkemättömällä tavalla. Yhteiskuntateorian

---

³¹ Esimerkiksi Charles Taylor käyttää paikoin rinnakkain termejä ihminen, subjekti, toimija, persoona, itseys ja identiteetti. (Laitinen 2007, 138.)

piirissä onkin puhuttu identiteettikriisistä, jolla on pyritty kuvamaan muutosprosessia, jossa modernille yhteiskunnalle ominaiset rakenteet ja prosessit horjuvat. (Hall 1999, 19.) Tällöin myös yksilön kannalta aiemmin stabiileiksi koetut sosiaaliset kehikot (totutut roolit, käyttäytymismallit, tavat ”olla”) murtuvat tai ainakin moninaistuvat, jolloin yhtä keskeistä kehikkoa ei ole enää olemassa. (vrt. dislokaatio Laclau ajattelussa; Laclau 1990).

Nikolas Rosen mukaan kehittyneitä liberaaleja demokratioita kuvastavat moninaiset identifioitumiskäytännöt ja identiteettiväittämät (identity claims).³² Esiin tulevat yhä vahvemmin myös biologiaan ja biolääketieteeseen liittyvät identiteettikysymykset.³³ Tällaisia ovat esimerkiksi perinnöllisiä sairauksia koskevat riskikartoitusmahdollisuudet. Tieto omista geneettistä ominaisuuksista heijastuu identiteettien muotoutumiseen. Rose ei aseta geneettistä identiteettiä (genetic identity) muiden identiteettiväittämien ylä- tai ala puolelle. Geneettinen identiteetti tulee siis uudeksi edustajaksi muiden identiteetti luokkien keskuuteen. (Rose 2007, 112-113.)

4.1 Subjektiviteetin, persoonuuden ja identiteetin välisistä suhteista

Subjektiviteetti voidaan ymmärtää identiteetin ja yksilösubjektin määrittäjäksi. Tällöin subjektiviteetti viittaa siihen tapaan, jolla subjekti ajattelee, toimii ja tuntee. Subjektin toiminnassa rakentuva subjektiviteetti kuvastaa subjektin omaa kokemushistoriaa – eli sitä mikä mielletään yksityiseksi (Ronkainen 1999, 30-31, 76; Ikonen 2006; Oksanen 2004, 27.) Subjektiviteetti ei ole yksittäinen kokonaisuus, vaan paremminkin jakautunut, pirstaloitunut ja moniulotteinen.

---

³² Rose mainitsee esimerkkeinä identiteeteistä kansallisuuden, kulttuurin, seksuaalisuuden, uskonnon, ruokailutottumukset ja elämäntapamieltymykset. (Rose 2007, 112-113.)

³³ Teoksessa *The Politics of Life Itself* (2007) Rose tarkastelee subjektiviteettiä ja identiteettiä ennen kaikkea biolääketieteen näkökulmasta.

Samalla subjektissa punoutuvat yhteen toimijuus ja alamaisuus, sillä subjekti sekä toimii että se laitetaan toimimaan. Subjektiviteetti kuvastaa subjektina elettyä prosessia, jossa raja tietoisesta ja tiedostamattoman välillä ei ole selkeä. Suvi Ronkainen kuvailee subjektiviteettia tiedoksi, jota ei tiedä tietävänsä ja kokemukseksi, jota ei tiedosta kokemukseksi, mutta josta tästä huolimatta tunnistaa aina jotakin. Subjektiviteetti on ihmisen kokemushistoriaa, joka näkyy orientaatioina, emotionaalisina arvottamisina, tyylinä, päämäärinä ja kiinnittymisinä suhteessa elämän eri osa-alueisiin. (Ronkainen 1999, 76.) Subjektiviteetti ja identiteetti kuuluvat minuuden kattokäsitteen alaisuuteen, mutta kumpikaan niistä ei ole minuuden autenttinen lähde. Minuus rakentuu subjektin elämästä kokonaisuutena. (Oksanen 2004, 27-28; Ronkainen 1999, 76-77.)

Kuten tunnettua, Michel Foucault vastustaa ajatusta, jonka mukaan olisi olemassa universaali subjektiuden muoto. Kysymystä subjektiviteetista voidaan lähestyä objektivoinnin (objectivation) ja subjektivoinnin (subjectivation) kautta. Objektivointi kuvastaa Foucault'lla niitä tapoja, joilla jostain asiasta tai ilmiöstä tehdään ajattelun, tietämisen, toiminnan tai vaikuttamisen kohde. Subjektivointi puolestaan liittyy objekteja ajattelevan ja niitä käsittelevän subjektin määrittämiseen ja muokkaamiseen. Subjektivointi viittaa myös tekniikoihin, joiden kautta vaikutetaan ihmisten ajatteluun, toimintaan ja käyttäytymiseen – siis tekniikoihin, joiden kautta ihminen pyritään saada toimimaan tietyn mallin mukaisesti. (Alhanen 2011, 21-22.)³⁴

---

³⁴ Foucault esittää, että subjekti on pohjimmiltaan diskurssien tuottama. Diskurssit tarjoavat Foucault'n mukaan subjektipositioita, joiden kautta subjektien täytyy määritellä itsensä. Kritiikkiä Foucault'n näkemys on saanut osakseen siitä, ettei se selitä sitä, miksi ihmiset omaksuvat tiettyjä subjektipositioita. (Oksala 2004, 27; Hollway 1984, 237.)

Arto Laitinen on pyrkinyt selkeyttämään subjektiutta, persoonuutta, toimijuutta ja itseyttä koskevaa käsitteistöä. Laitisen mukaan moninainen ihmistä koskeva terminologia kuvastaa pyrkimystä erilaisiin perspektiiveihin, joista ihmistä voidaan tarkastella:

Sama henkilö on subjekti, toimija, persoona ja ihminen yhtä ongelmattomasti, kuin sama henkilö voi olla isä ja opiskelija: kyse ei ole kahdesta entiteetistä. Itseys eroaa ontologisesti näiden muiden termien viittauskohteista, koska on tulkinnoissa syntyvä asia. Hän, joka tulkitsee itseään, on ihminen, persoona, subjekti, toimija, ja hänellä on identiteetti, itseys, käsitys itsestään. (Laitinen 2007, 145.)

Näin ymmärrettynä subjektiuus liittyy ihmiseen kokijana, tietäjänä, ajattelijana, näkijänä ja niin edelleen. Vaikka ihminen on aina kokemuksensa subjekti, hänen voidaan katsoa olevan subjekti vasta silloin, kun hänellä on käsitys itsestään subjektina. Vastaavasti persoonuus voidaan ymmärtää esimerkiksi siten, että persoona on ihminen, joka on muodostanut perspektiivin maailmaan ja jolla on oma praktinen itsesuhde.³⁵ Lisäksi persoonuus edellyttää näihin liittyvää moraalista statusta. Tämä persoonuuden tulkintatavan mukaan persoonan oletetaan olevan rationaalinen, itsetietoinen, moraalinen ja vähintäänkin potentiaalisesti vapaa olento. Hermeneuttisen näkökulman mukaan identiteetin käsite poikkeaa subjektin ja persoonan käsitteistä siinä, että se syntyy tulkinnan kautta. Identiteetti on tällöin vastaus kysymykseen ”kuka olen?”. Tällöin identiteetti on eletty, koettu ja konstituoitu vastaus tähän kysymykseen. (Laitinen 2007, 145-146; Dennett 1976.)

---

³⁵ Axel Honnethin teoriassa praktinen itsesuhde muodostuu kolmesta tekijästä: itseluottamuksesta, itsekunnioituksesta ja itsearvostuksesta (Honneth 1995, 129).

Toisin kuin subjektiviteetti, identiteetti perustuu siis tietoiselle pohdinnalle. Atte Oksanen havainnollistaa oivallisesti identiteetin suhdetta ihmisen minuudelle vertaamalla minuutta pyhään kirjaan, joka sisältää hyvin erilaisia ja ristiriitaisia aineksia. Identiteetin rakentaja toimii uskonnollisen fundamentalistin tavoin lukiessaan ristiriitojen värittämää teosta juonen lävitse. Identiteetin muodostaminen merkitsee jatkuvuudelle ja yhdenmukaisuudelle perustuvan tarinan luomista. (Oksanen 2004, 28.)

4.2 Identiteettien muodostuminen

Charles Taylor on esittänyt, että yksilöidentiteetti on suhteellisen uusi ilmiö. Ajatus yksilöllisestä identiteetistä (engl. individualized identity), sai alkunsa vasta 1700-luvun loppupuolella. (Taylor 1994, 28.) Tuolloin heräsi individualistinen ihanne, joka korosti autenttiseksi ymmärretyn yksilöllisen olemistavan ja itsen löytämistä. Aiemmin se, mitä nykyään ymmärrämme identiteetiksi, muodostui yhteiskunnallisen sosiaalisen aseman ja hierarkioiden mukaan. (Taylor 1994, 31.) Identiteetti oli tavallaan deterministinen. Ymmärrän Taylorin ajatuksen niin, että vasta yksilöidentiteetin muodostumisen myötä yleistyi introspektiivinen tutkiskelu, jossa yksilö kysyi itseltään mikä on hänelle itselleen omaa ja tunnusomaista.

Yksilöllisen identiteetin muotoutuminen ei tapahdu koskaan tyhjiössä, vaan identiteetti rakentuu dialogisissa suhteissa toisiin. Kieli – niin puheena kuin muina ilmaisun muotoina – mahdollistaa toimijuuden ja kyvyn ymmärtää itseä. Toisaalta identiteettiä muovaava dialogi ei tapahdu vain tässä-ja-nyt, vaan se jatkuu myös retrospektiivisesti: mielensisäinen vuoropuhelu merkityksellisten ihmisten kanssa jatkuu vaikka he poistuisivat elämästämme. (Taylor 1994, 33-35; Taylor 1995, 76.) Identiteetti ei myöskään tule koskaan valmiiksi, vaan se (uudelleen)muotoutuu

koko ihmiselon ajan. Taylorin mukaan identiteetin muodostumisprosessissa ihminen pohtii tähänastista elämäänsä ja kaavailee sen perusteella myöhemmän elämän merkitystä. Identiteettiä ei siis määritellä vain tämänhetkisesti minulle. (Taylor 1995, 81.)

Stuart Hall on hahmotellut identiteettikäsitteiden historiallisen kolmijaon. Identiteettikäsitteet ovat Hallin jaottelussa nimeltään valistuksen subjekti, sosiologinen subjekti ja postmoderni subjekti. (Hall 1999, 23.) Valistuksen ajan subjektiäsitteelle ominaista oli nähdä ihminen yhtenäisenä yksilönä. Tällöin ihminen oli järjellinen, tietoisuudella varustettu yksilö, jonka muuttumaton sisäinen ydin pysyi muuttumattomana aina syntymästä haudaan saakka. Ihmisen olemus säilyi siis aina samana, jatkuvana ja itsensä kanssa identtisenä. Hallin mukaan ihmisen sisäinen ydin tai olemuksellinen keskus, miten sitä tahdotaankin kutsua, vastasi nyky-ymmärryksemme mukaista identiteettiä.

Modernisoituvan maailman monimutkaistuminen synnytti ajatuksen siitä, että valistuksen ajan näkemys stabiilista identiteetistä ei voinut pitää paikkaansa. Tämä johti sosiologiseen identiteettinäkemukseen, jonka mukaan sisäinen ydin ei ollut valistuksen ajatuksen tapaan autonominen. Päinvastoin identiteetin nähtiin muodostuvan suhteessa toisiin. Tähän näkemukseen vaikutti merkittävästi symbolinen interaktionismi, jonka keskeiset nimet George Herbert Mead ja Charles Horton Cooley esittivät näkemyksen merkityksellisistä toisista (significant others), jotka välittävät subjektille kulttuurin kokonaisuudessaan (arvot, merkitykset, symbolit). Identiteetti siis muodostui subjektien ja yhteiskunnan välisessä interaktiossa. Sosiologian subjektin mukainen identiteettikäsite säilyttää edelleen sisäisen ytimen, todelliseksi ymmärretyn sisäisen minän, mutta toisin kuin valistuksen subjektilla identiteetti nähdään nyt muutoksille alttiina. Hall kirjoittaa:

Subjektilla on yhä sisäinen ydin tai olemus, joka on ”tosi minä”, mutta se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvassa dialogissa 'ulkopuolella' olevien kulttuuristen maailmojen ja niiden tarjoamien identiteettien kanssa. (Hall 1999, 22.)

Subjektin ja ulkoisen maailman välinen dialogi vaikuttaa muovaavasti subjektin itsensä lisäksi myös kulttuuriseen ulkomaailmaan tehden niistä molemmista ennustettavampia ja vakaampia. Vakaus syntyy siitä, että subjekti projisoi itsensä kulttuuriin identiteetteihin ja omaksuu samalla kulttuuristen identiteettien arvot ja merkitykset. Kulttuurista tulee osa minua. Toisaalta suunta on myös toinen: subjektin sisäiset tunteet (jotka siis ovat ulkoisen maailman kulttuuria edeltäviä) päällystävät ulkopuolista kulttuurista maailmaa.

Hallin identiteetikäsityksen kolmijaon viimeinen malli on postmoderni subjekti. Siinä missä sosiologinen subjekti sisälsi pysyvän sisäisen ytimen, postmoderni subjekti on kokonaan liikkuva. Postmoderni subjekti on tavallaan tuuliajolla, koska subjektilla ei ole lainkaan pysyvää ydintä. Tällöin identiteetti on juuriaan myöten historiallisesti ja sosiaalisesti määrittynyt. Subjekti kantaa mukanaan useita eri suuntiin tempoilevia identiteettejä, jotka voivat olla myös keskenään ristiriitaisia ja kilpailevia. Postmodernista subjektikäsityksestä katsottuna subjektin kokemus yhtenäisestä identiteetistä on vain harhaa: subjekti vain pyrkii muodostamaan lohduttavan ja lineaarisen minäkertomuksen itsestään. (Hall 1999, 22-23.) Samoin kuin Hall, myös Judith Butler kiinnittää huomiota siihen, ettei ajatus identiteetin koherenssista tai jatkuvuudesta ole ongelmaton. Butler esittää, etteivät identiteetit ole pohjimmiltaan edes kokemusta kuvaavia piirteitä, vaan paremminkin ne ovat sosiaalisesti synnytettyjä ja ylläpidettyjä ymmärrettävyyden normeja. (Butler 2006, 69.) Toisin sanoen Butlerille identiteetit ovat ihanteita ja välineitä, joiden välityksellä tullaan kategorisoiduiksi ja ymmärretyksi.

Hall esittää, että identiteetin ominaispiirteet ovat nyt seuraavat: 1) Identiteetit voivat olla ristiriitaisia – ne voivat työntää toisiaan paikoiltaan. 2) Nämä ristiriitaisuudet voivat ilmetä yhteiskunnassa ("ulkopuolella") tai vastaavasti yksilön mielessä ("sisäpuolella"). 3) Yhden herraidentiteetin muotoilu on ongelmallista. Esimerkiksi luokkaidentiteetti ei kykene kattamaan kaikkia luokkaan kuuluvien sosiaalisia intressejä. 4) Identiteetti vaihtelee sen mukaan, kuinka subjektia puhutellaan ja kuinka se esitetään. Identifikaatio ei ole luonteeltaan automaattinen.³⁶ (Hall 1999, 28.) Erityisesti kohta 4) kuvastaa sitä, kuinka identiteetti on riippuvainen ulkomaailmasta, eikä se ilmene yksinomaan subjektin sisäpuolisena kokemuksena. Identiteetti kytkeytyy ja sitoutuu aina sosiaalisiin rakenteisiin.

Kaiken kaikkiaan identiteettiin ei tule suhtautua essentiaalisena käsitteenä. Identiteetit eivät ilmaise minän pysyvää ydintä, joka säilyisi samana läpi aikojen. Kuten Hall asian kiteyttää, identiteetti "ei siis voi vakauttaa, kiinnittää tai taata muuttumatonta 'ykseyttä' tai kulttuurista kuulumista johonkin, joka olisi perustava kaikille muille ja sitä pinnallisemmille eroille" (Hall 1999, 250). Identiteetit ovat myöhäismoderneina aikoina yhä pirstoutuneempia ja hajanaisempia. Ne eivät ole koskaan yhtenäisiä, vaan muodostuvat aina erilaisista ja usein toisistaan risteävistä ja toisilleen vastakkaisista diskursseista, käytännöistä ja positioista. (Hall 1999, 249-250; Hall 1990.) Voidaan ajatella, että identiteetit ovat itsessään

---

³⁶ Hall tarkastelee identiteettiä erityisesti kansallisidentiteettien kautta. Hän kutsuu kansallista kulttuuria diskurssiksi. Tällöin kansallinen kulttuuri on tapa rakentaa merkityksiä: niiden kautta kansalaiset voivat jäsentää käsitystä itsestään. (Hall 1999, 47.) Tavoista jäsentää merkityksiä muodostuvat kansallisidentiteetit, jotka näin ollen ovat nykyisyyden ja merkityksillä varustetuista muistojen ja tarinoiden (re)kombinaatioita. Kansakunta on Benedict Andersonin sanoin "kuvitteellinen yhteisö" (imagined community). Kansakuntien, "kuvitteellisten yhteisöiden", väliset erot pohjautuvat hänen mukaansa erilaisiin kuvittelutapoihin. (Anderson 1982.)

historiallisia ”positioita”, jotka ovat alati muutosten, tai Ernesto Laclauin termin dislokaation, alaisia.

Viimeisenä identiteettifilosofian esimerkkinä mainittakoon Amartya Sen. Senille identiteetti tulee ymmärretyksi ennen kaikkea kuuluvuuden, sitovuuden ja yhteyden tunteen kautta. Identiteetit voivat rakentua oman taustan ja jaetun historian lisäksi lähes loputtomalle määrälle erilaisia kategorioita. Kategorioita, joihin ihmiset kokevat kuuluvansa ja joiden kehikkoihin he kutovat identiteettejään ovat esimerkiksi sukupuoli, suuntautuneisuus, ammatti, sukupuoli, maailmankatsomus ja harrastajuus. (Sen 2009, 41-42.) Luonnollisesti jotkin identiteettikategoriat koetaan toisia identiteettikategorioita merkityksellisemmiksi. Henkilö voi pitää vaikkapa marjastajan identiteettiä tärkeämpänä kuin identiteettiään kansalaisena. Myös kategorioiden väliset sitovuudet ja tärkeysjärjestykset voivat vaihdella elämän mittaan. Sen korostaa Hallin tavoin, että ”identiteetit ovat perustavan monimuotoisia ja että yhden identiteetin tärkeyden ei tarvitse jyrätä toisen identiteetin tärkeyttä.” (Sen 2009, 42.)

Sen ajattelee Hallin kanssa yhtenevästi myös siinä, että identiteettiin sisältyy ristiriitaisuuksia ja paradokseja. Ihmiselämään kuuluu erilaisten identiteettejä luovien intressien, ryhmien ja lojaliteettien ristipaine. Sen kutsuu identiteetin sivuuttamiseksi tilannetta, jossa ei kyetä näkemään toisiin samastumisen vaikutusta omiin arvostuksiin ja käyttäytymiseen. Koska identiteetti muodostuu samastumisen kautta, identiteetin myötä omaksutaan myös arvostuksia ja käyttäytymispiirteitä. Identiteetin sivuuttamisen lisäksi ilmenee myös toisenlaista yksinkertaistamista, jota Sen kutsuu singulaariseksi liittolaisuudeksi. Singulaarinen liittolaisuus merkitsee ihmisten tarkastelemista vain yhteen ryhmään kuuluvana. Tästä seuraa se, että henkilöiden yhteydet muihin ryhmiin

peittyvät yhden kollektiivin alle. Esimerkiksi kulttuuripolitiikassa on paikoin esiintynyt näkemyksiä, joissa ihmiset tulevat jaetuiksi ryhmiin pelkästään sivilisaatioiden mukaan. Tällöin ihmisten muut identiteetit tulevat häivytetyiksi ja monimuotoisten ryhmien ja lojaliteettien mutkikkuus kadotetaan. (Sen 2009, 43-45.)

4.3 Isäidentiteetti

Isyys ja identiteetti linkittyvät useimmiten toisiinsa. Myös isäidentiteetti on tietoisien rakennustyön tulos. Isyyttä ja identiteettiä tarkasteltaessa on syytä kysyä: Mikä on isyyden ja identiteetin suhde? Missä määrin normatiiviset isätapaisuuden puitteet vaikuttavat siihen, millaiseksi isäidentiteetti muodostuu? Entä voidaanko ajatella, että isäksi tuleminen johtaa suoraan isäidentiteetin muodostamiseen?

Teoksessaan *Making Sense of Fatherhood* (2011) Tina Miller tarkastelee miesten kokemuksia isyydestä ja isäksi tulemisesta. Hän esittää isäksi tulemisen poikkeavan äitiydestä siinä, että isät joutuvat aktiivisemmin selvittämään ja lunastamaan isällisen identiteetin (paternal identity) ympäröivän yhteiskunnan silmissä. Toisaalta heidän ei myöskään oleteta olevan luonnostaan päteviä lapsen hoivaamiseen. Ensimmäistä kertaa isäksi tullessaan miehet pyrkivät usein puntaroimaan oman yksilöllisen minän ja ulkoa tulevien sosiaalisten odotusten kesken. Tällöin uudet isät kehittävät isäidentiteettiään ja pyrkivät harjoittamaan sellaisia maskuliinisuuden ilmenemismuotoja, joiden he arvioivat olevan yleisesti hyväksytyjä ja odotettuja isän roolissa. (Miller 2011, 105-110.) Näin ollen isäksi tulleet miehet tarkkailevat aluksi isätapaisuuden harjoittamista ikään kuin ulkoa käsin. Isät pyrkivät sekä etäännyttämään itseään feminiinisinä pitämistään piirteistä (Doucet 2006, 196) että lunastamaan toisia feminiinisiä attribuutteja,

joita heiltä odotetaan. (Miller 2011, 168.) Isän identiteettiä ei siis pueta päälle, vaan kyseessä on paremminkin prosessi, joka etenee enemmän tai vähemmän tietoisesti itsereflektion kautta yhdessä isyyden käytäntöjen ja ajan mittaan syventyvän isä-lapsi -suhteen kanssa. (Miller 2011, 105). Tässä prosessissa myös isätapaisuus tulee hitsatuksi osaksi isäidentiteettiä. On myös havaittu, että ympäröivien isyyksien ohella lapsen äidillä on merkittävä vaikutus isäidentiteetin muodostamiseen. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, kuinka miesten isyyshetimit tulevat kerrotuiksi äitiyden kautta. Isyyden paikan ja isäidentiteetin välittyminen äitiyden kautta ei kuitenkaan tarkoita sitä, että äitiys omavaltaisesti määrittäisi isyyden. Paremminkin kyse on siitä, että isähahmo rakentuu naiseuksien ja äitiyksien kautta, jotka ovat jo rakentuneet sosiaalisesti ja kulttuurisesti tuotetuille malleille, sukupuolitetuille moraalille ja rationaalisille. (Miller 2006, 155, Närvi 2014, 53; Vuori 2009.)

Mielenkiintoista on, kuinka Millerin tutkimuksen valossa isäidentiteetti rakentuu merkittävältä osin ulkoisten kriteerien ohjaamana: isät muotoilevat isäidentiteettiään niiden odotusten mukaisiksi, joita he ymmärtävät isillä olevan. Tällainen isäidentiteetin rakentuminen sopii hyvin yhteen Amartya Senin kuuluvuutta ja sitovuutta painottavan identiteettikäsitteen kanssa. Uudet isät mieltävät (hegemonisen) isyyden ikään kuin ryhmäksi, johon samastutaan ja johon kuulutaan isätapaisuuden harjoittamisen kautta.

Myös isyyteen liittyvissä identiteettikäsityksien ja -kriisien synnyssä vallitsevilla normeilla on keskeinen rooli. Millerin ja Doucet'n kuvaama isäidentiteetin tietoinen rakentaminen antaa viitteitä siitä, kuinka omaksuttu miesidentiteetti voi joutua perheellistymisen myötä muotoutuvan isäidentiteetin kanssa kilpailu- tai ristiriitatilanteeseen. Isäidentiteetti edustaa usein pehmeämpiä ja vähemmän maskuliinisina pidettyjä arvoja ja tapoja kuin hegemoniselle miestapaisuudelle

rakentunut miesidentiteetti. Esimerkiksi isäidentiteetistä kumpuava lapsen pajailu ja helliminen voivat olla ristiriidassa karskille miestapaisuudelle rakennetun miesidentiteetin kanssa.

Valtion rooli isäidentiteettien muovaajana on olennainen. Perhepolitiikan välityksellä on pyritty säätelemään ihmisten elämää ja vaikuttamaan yhteiskuntajärjestyksen vakauteen. Isyyden ideaalit ovat toimineet yhtenä perhepoliittisen säätelyn välineenä. Aiemmin patriarkaalisen isäideaalin katsottiin toimivan tukipilarina esivallalle. Myöhemmin leiväntuoja-isyyden ihanteella tahdottiin pitää äidit kotona ensisijaisina lastenkasvattajina. Myös osallistuvan isyyden ideaalilla on ollut tasa-arvon pyrkimystä laajemmat tavoitteet. Osallistuvalla isyydellä tavoiteltiin kahden elättäjän perhemallia ja sitä kautta hyvinvointivaltion rakentumisen mahdollistavaa tuplaantunutta perhekohtaista työpanosta. (Mykkänen & Aalto 2010, 9-10.) Ihanteet eivät toki muutu suoraan isäidentiteeteiksi, mutta perhepolitiikan kautta muovataan isätapaisuuksia, jotka vakiinnuttuaan integroituvat – kuten jo edellä esitin – miesten isäidentiteetteihin.

Judith Butlerin mukaan sukupuolesta ei tulisi pyrkiä luomaan pysyvää identiteettiä. Kuten aiemmin ilmeni, Butlerin mukaan sukupuoli on kontingentti ja hauras konstruktio, joka saa muotonsa pitkälti tyylieltyjen tekojen sarjana. Tällöin itse toimijat ja sitä ympäröivä sosiaalinen ympäristö uskovat luomukseensa ja tekevät sen todeksi performatiivisen toiston kautta. (Butler 2006, 79-80, 236.) Siinä missä sukupuolirooleihin kasvetaan Butlerin teoriassa *performatiivisesti* varhaislapsuudesta saakka, isyyden tiedostava harjoittaminen saa nähdäkseni paremminkin *performanssin* piirteitä. Richard Baumanin performanssiteoreettisen näkemyksen mukaan performanssi viittaa tietoiseen ja kommunikatiiviseen suoritukseen, joka on potentiaalinen ja kompetenssin toteutuma. Samalla performanssi rakentuu yleisösuhteelle, jonka luomassa kehyksessä toiminta tulee

arvioiduksi ja saa erityismerkityksiä. (<https://performanssi.wordpress.com>) Tämä performanssin luonnehdinta on katsoakseni analoginen isäidentiteetin muodostumisen kanssa: isäidentiteetin omaksuminen syntyy tietoisessa performanssissa, jossa isän suhde lapseen tulee arvioiduksi ja hyväksytyksi ulkoa käsin. Isätapaisuuden harjoittaminen on samalla potentiaalinen ja kompetenssin toteutuma. Performanssin kautta isäidentiteetti tulee samalla omaksutuksi. Toisin kuin performatiivinen toisto, joka muodostaa sen identiteetin, joka sen väitetään jo olevan (Butler 2006, 79-80), isän identiteetti muotoutuu isä-lapsi suhteen lisäksi sukupuoli-identiteetin sekä tietoisesta tarkkailusta, jäljittelystä ja itsereflektion perustalle.

Jouko Huttusen esittämän isyyden neljän ulottuvuuden kautta (ks. luku 2.1) tarkasteltuna kuvattuna kaltainen isäidentiteetin rakentaminen tavoittaa ennen kaikkea sosiaalisen isyyden, johon kuuluu olennaisesti julkisen esiintymisen elementti. Isän suorittama hoiva, huolenpito ja ajan osoittaminen lapselle tulevat tällöin havaituksi ja hyväksytyksi ulkopuolisten silmissä. Näiden suoritusten kautta isä ymmärretään isäksi myös perheen ulkopuolella. Sen sijaan isä-lapsi -suhteen tunne- ja kiintymystasolla ilmenevää psykologista isyyttä ulkoisiin kriteereihin perustuva identiteetin rakentaminen ei suoraan tavoita. Näin on, koska odotusperustaisen isäidentiteetin luominen pohjautuu aluksi ennen kaikkea isyyden harjoittamisen käytäntöihin ja tapoihin ("kuinka harjoitan isyyttä?"). Psykologisen isyyden syntyminen on riippuvainen isäidentiteetin alustana olevasta isätapaisuudesta. Jos isäidentiteetti rakentuu tunnepohjaiselle läsnäololle nojaavalle isätapaisuudelle, pääsee myös psykologisen isyyden kriteerinä oleva isän ja lapsen välinen kiintymyssuhde muotoutumaan.

Millerin tarkastelussa korostuu aktiivinen ja osaaottava isyys. Isäksi tuleminen ja sen myötä muotoutuva isän identiteetti on koettu myönteiseksi ja tavoiteltaviksi

asioiksi. Näin ei kuitenkaan ole kaikissa tilanteissa. Esimerkiksi silloin, kun lapsen biologinen isä kieltäytyy isyyden sosiaalisista vastuista ja velvoitteista, eikä pyri vuorovaikutukseen lapsen kanssa, ajatus miehen isäidentiteetistä tuntuu vieraalta. Identiteetin syntymisen dialogista luonnetta korostavan Charles Taylorin identiteettiteorian valossa voidaan esittää, että vasta lapsen ja isän vuorovaikutus mahdollistaa isäidentiteetin muodostumisen. Ilman suhdetta lapseen isä kohtaa isyyden ensisijassa juridisten velvoitteiden kautta, jolloin isäidentiteetti ei pääse rakentumaan. Isä voi siis olla isä ilman isäidentiteettiä. Tietenkään aina isäidentiteetin syntymisen mahdollistava isä-lapsi -suhde ei ole isästä itsestään kiinni – näin on esimerkiksi tilanteissa, joissa isä suljetaan ulos lapsen elämästä.

5 Tunnustus

Yksilöinä ymmärrämme, miten paljon omaperäinen identiteetti tarvitsee tärkeimpien läheisten antamaa tunnustusta ja miten paljon haavoja sille aiheutuu tuon tunnustuksen kieltämisestä. (Taylor 1995, 76.)

Seuraavaksi nostan esiin tunnustuksen (engl. recognition, saks. Anerkennung) käsitteen mahdollisena työkaluna isyyden problematiikan avaamiseen. Työni alussa lähdin liikkeelle historian isän hahmosta, jonka totesin olevan yksipuolista etäisen elättäjän perusoletusta monimuotoisempi. Huolimatta siitä, että historian isyydet eivät ole yhdestä puusta vuoltuja, on kiistämätöntä, että modernin isähahmon raameissa on aiempaa enemmän liikkumatilaa. Tämä kielii siitä, että yhä moninaisemmat isänä olemisen tavat ovat saaneet osakseen tunnustuksen.

Isäidentiteettien monimuotoistuminen ei ole vain yksilöiden valintojen aikaansaannosta. Ympäröivä todellisuus on vaikuttanut ja vaikuttaa yhä siihen, millaisia identiteettejä on mahdollista muodostua ja tulla tunnustetuiksi. Kuten Heikki Ikäheimo asian ilmaisee, yksilöt ja kollektiivit eivät ole erillisiä sarakkeita tai atomeja, jotka olisivat vapaita muovaamaan identiteettejään ja itsekäsityksiään mielin määrin (Ikäheimo 2003b). Näin myös isäidentiteetti seilaa tunnustuksen, tunnustamattomuuden ja väärintunnustuksen (misrecognition) ulapalla.

Ennen kuin tarkastelen isyyttä tunnustuksen käsitettä vasten, avaan vielä hieman tarkemmin tunnustuksen filosofiaa. En sido huomiotani mihinkään tiettyyn tunnustuksen teoriaan, vaan tarkastelen tunnustusta vapaamuotoisesti eri teorioita hyödyntäen.

5.1 Tunnustuksen käsitteen taustaa ja ominaispiirteitä

Puhe tunnustuksesta juontaa juurensa G. W. F. Hegelin (1770-1831) filosofiaan. Hegelin ohella tunnustus-käsitteellä filosofi varhain Johann Fichte (1762-1814). Käsite on koonnut alkuhistoriastaan saakka äärelleen niin filosofi kuin yhteiskunnallisia ajattelijoita. Erityisen suuren kiinnostuksen kohteeksi tunnustus nousi kuitenkin myöhemmin, 1990-luvun alkupuolella.³⁷

---

³⁷ Hegelin ontologiassa *Anerkennung* kiteytyy hengen itsensä tunnistamiseen niissä muodoissa, joissa se on asettanut itsensä ulkopuolelle. Tällöin itsereflektioiva henki tunnistaa itsensä elottomassa ja elollisessa luonnossa – samoin kuin myös inhimillisessä tietoisuudessa, yhteiskunnassa ja historiassa. Lopulta filosofiassa henki tavoittaa itseidenttisyytensä puhtaimmillaan ja se tunnustaa itsensä kaikiksi edellä mainituiksi asioiksi ja lopulta ajatteluksi. Henki ei merkitse Hegelille tuonpuoleista olentoa tai periaatetta, joka vaikuttaa ulkopuolelta käsin ympäröivään maailmaan. Se ei ole synonyymi myöskään todellisuudelle tai kosmiselle tietoisuudelle (Ikäheimo 2012, 100.) Paremminkin henki voidaan nähdä toisiinsa kytkeytyvien teemojen kokonaisuutena, joka erottaa inhimillisen elämänmuodon eläimellisyydestä. Puhe tunnustuksesta on siis perustavanlaatuisia puhetta persoonuudesta.

Hegelille jo ihmiseksi tuleminen on riippuvaista vastavuoroisesta tunnustuksesta. Tunnustus ei tällöin merkitse ontologisen olemassaolon potentiaalisuutta, vaan ihmisyyden syntymistä. (Ks. esim. Karhu 2008, 81.) Tunnustus voidaan jakaa kahteen toisistaan poikkeavaan lähestymistapaan, laadulliseen ja ontologiseen. Laadullinen tunnustus muuttaa niiden asioiden laatua, joihin se vaikuttaa. Ontologinen lähestymistapa tunnustukseen merkitsee puolestaan sitä, että tunnustuksen nähdään tekevän kohteistaan sitä mitä ne ovat olemukseltaan. Ilman tunnustusta potentiaalinen tunnustuksen kohde jää siis olemukseltaan toiseksi. Tunnustus muuttaa, tai paremminkin, luo kohteensa uudeksi olioksi. (Ikäheimo 2012, 99.) Tunnustus on hyväksi myös kaiken vuorovaikutuksen kannalta – tarkasteltiin sitä sitten yksilön tai yhteiskunnan näkökulmasta.

Tunnustuksella katsotaan olevan subjektiviteetin (ja siten myös identiteetin) muotoutumisen kannalta olennainen rooli. Tunnustus konstituoii subjektiviteettia, sen intentionaalista maailmasuhdetta ja siten myös objektiviteettia perustavanlaatuisesti (Ikäheimo 2003, 32-33.) Charles Taylorin mukaan (1994; 1995) tunnustus – tai tunnustamattomuus – ei muodostunut ongelmaksi aikana ennen yksilöidentiteetin kehittymistä, koska tunnustus oli rakentunut tuolloin osaksi sosiaalista järjestelmää ja jakautunut hierarkkisesti. Sekä identiteetit että tunnustus tulivat Taylorin mukaan pitkälti annettuina. Sen sijaan yksilöidentiteetti, joka kumpuaa ihmisen sisältä, ei saa osakseen tunnustusta *a priori*. Tällöin tunnustus täytyy saavuttaa. Tunnustuskamppailut ilmestyivät siis moderniteetin myötä.

Tunnustusta ei tietenkään ole tarpeen saada kaikkialta. Kaikki subjektiin kohdistunut arvostus ei ole sen kannalta merkityksellistä. Tunnustuksesta voidaan puhua varsinaisesti silloin, kun tunnustuksen antaja on subjektin kannalta relevantti ja kun tunnustus koskee subjektin merkittäväksi kokemia

erityispiirteitä. (Ikäheimo et al. 2002, 152.) Välttämätöntä on toki myös se, että tunnustuksen saaja hyväksyy tunnustuksen sisällön.

Taylor puhuu erilaisuuden oikeuden tunnustamisesta edellytyksenä identiteettien tunnustamiselle. Erilaisuuden oikeudella hän viittaa näkemykseen, jossa erilaiset elämänmuodot ymmärretään arvoltaan yhtäläisiksi. Kuitenkaan pelkkä erilaisuus ei voi olla yhdenvertaisuuden peruste, vaan sen lisäksi vaaditaan yhteistä (merkitys)näkökenttää, eli taustaa, joka tekee ilmiöt ymmärrettäväksi. (Taylor 1995, 65.) Näkökenttä (esimerkiksi yhteisön arvopohja), on luonteeltaan dynaaminen, eivätkä sen raamit ole paikalleen naulattuja.

Myös Judith Butlerin teoriassa tunnustuksesta halu tunnustukseen ja siten persoonuuden kokonaisvaltaiseen hyväksyntään saa aikaan sen, että subjekti suuntautuu itsensä ulkopuolelle, sosiaalisten normien maailmaan. (Butler 2004, 33.).³⁸ Tunnustetuksi tuleminen merkitsee tunnustetuksi persoonaksi tulemista konkreettisissa vuorovaikutustilanteissa. Tunnustus on Butlerin mukaan tapahtuma, jossa subjekti ”minä” lakkaa olemasta se, joka se ennen tunnustusta oli. Tunnustus siis muuttaa subjektiä peruuttamattomasti. (Butler 2005, 24; 27.) Butlerilla keskeiseen asemaan nousevat tunnustusta edeltävät ja tunnustuksen jakautumista määrittävät olosuhteet, tunnustuksen kehukset (frames of

---

³⁸ Tämä subjektin *ek-staattisuus*, suhde toisiin, muodostaa osan siitä, mikä subjekti itsessään on. Butlerin perspektiiviä tunnustukseen ohjaa Foucault'n lanseeraama kritiikin käsite. Koska kritiikki merkitsee eron tekemistä kaikkiin luonnolliseksi ymmärrettyihin rakenteisiin ja perustoihin, kysytään nyt, mitkä ovat ne vallan käytäntöjen kautta toimivat rakenteet, jotka muodostavat ja säätelevät tunnustusta. Foucault johtaa kritiikin käsitteen Immanuel Kantin kirjoituksesta ”Mitä on valistus?”. Siinä Foucault katsoo Kantin etsivän asioiden historiallisen alkuperän tai teleologisen luonteen sijaan vastausta kysymyksille kuten ”mitä nyt tapahtuu” tai ”Mikä on se ‘nyt’, jonka sisällä me kaikki olemme, sekä kuka määrittää sen hetken, jona kirjoitan?”. Toisin sanoen Foucault'n mukaan Kant tarjoaa lähtökohdan ajattelulle, joka ei enää pyri etsimään filosofian transsendentaalista lähtökohtaa tai yleispäteviä tavoitteita, vaan paremminkin paljastamaan välttämättömiksi koetun ajattelun ja normien historiallisen ja kontingentin luonteen. Tällainen kritiikki on luonteelta genealoginen. (Foucault 1995, 243-244. Tiisala 2010.) Toisin sanoen tunnustukselle ei etsitä transsendentaalista lähtökohtaa tai yleispäteviä tavoitteita, vaan sitä lähestyttäessä pyritään paljastamaan välttämättömiksi koetun ajattelun ja normien historiallinen ja kontingentti luonne.

recognition). Kehykset vaikuttavat siihen, tuleeko tunnustaminen ylipäättään mahdolliseksi eli tuleeko persoona tunnustettavaksi (recognizable). (Butler 2009, 3.) Tunnustus ei siis ole akti, joka suoritetaan vapaasti ilman ympäröivän todellisuuden vaikutteita. Kolmannen navan tunnustuksen kentällä muodostaa sosiaalinen ulottuvuus. Butlerin lähtökohta tunnustuksen tutkimiseen on siis sama kuin hänen lähtökohtansa sukupuolen tarkasteluun. On kysyttävä, mitkä ovat ne vallan käytäntöjen kautta toimivat rakenteet, jotka muodostavat ja säätelevät tunnustusta. (Willig & Butler 2012, 141.) Tunnustuksen kontekstin sosiaalisesta luonteesta johtuen tunnustusta säätelevät normit ovat muutoksille alttiita.

Vaikka subjekti rakentuu vallalla olevan normiston myötävaikutuksessa, eivät kaikki tule osalliseksi tunnustuksesta. Tämä kuvastaa sitä, ettei kaikki elämä rakennu vallalla olevan normiston mukaisesti. Normien takana on olemassa elämää, joka ei mahdu niiden puitteisiin, mutta jota normit eivät myöskään voi leikata irti subjektista. Se, että subjektin elämä ei saa osakseen tunnustusta, ei tietenkään merkitse sitä, että subjekti olisi rakentunut kokonaan normien ulkopuolella. Mutta koska normatiiviset kehykset pääsääntöisesti ohjaavat tunnustusta, elämää kehysten ulkopuolella on vaikea havaita ja siten tunnustaa.³⁹

---

³⁹ Myös ihmisyyys saavutetaan vasta tunnustuksen kautta, ja tällöin tunnustamattomuuden seuraukset voivat olla radikaalit. Ääriesimerkki tunnustamattomuudesta ilmenee sotatilassa, jossa vastapuoli jätetään vallitsevien normien toimesta tunnustuksen ulkopuolelle. Tällöin vihollinen siirretään itsestäänselvyytenä inhimillisyyden kehysten ulkopuolelle. Ne, jotka tahdotaan tappaa, eivät ole täysin ihmisiä, eivätkä täysin eläviä. (Butler 2009, 42.) Nämä ”subjektit” eivät ole aivan tunnustettavia subjekteiksi tai vastaavasti nämä ”elämät” eivät ole aivan tunnustettavia eläviksi. (Butler 2009, 4.) Syyllisyyden tai vastuun tuntemukset eivät kuulu tunnustuksen kehysten ulkopuoliseen todellisuuteen, huolimatta siitä, että ”moraalista käyttäytymistä” velvoitetaan tunnuksen kehysten sisäpuolella. Tunnustamattomuus ei toki rajoitu poikkeustilaan, vaan tunnustamattomuus jakaantuu kulttuurisidonnaisesti muun muassa etnisyyden, sukupuolen ja seksuaalisen suuntautuneisuuden perusteella. Tunnustuksen epätasaisesta jakaantumisesta johtuen ihmisyyden käsite on aina häilyvä; normatiiviset rakenteet toimivat ulossulkevana mekanismina. Sen sijaan, että puhutaan yleisesti ihmisyydestä, Butler kysyykin kärjistäen, että ihmisyydestä puhuttaessa olisi kysyttävä ”mistä ihmisyyden versiosta” on kulloinkin puhe (Willig & Butler 2012, 142.). Tunnustus on ihmisyyden raja ja tunnustuksen jakautumiseen vaikuttavat siis suuresti vallalla olevat normit, jotka ovat luonteeltaan kontingenteja ja kulloiseenkin historian hetkeen sidottuja. (Butler 2010, 5-7, Butler 2005, 9.)

(Butler 2009, 23; 2004, 32; Savolainen 2015.) Esimerkiksi erilaiset tunnustamattomat isyydet kuten transsukupuolinen isyys tai jotkin hegemonisesta isätapaisuudesta poikkeavat isyydet voivat elää tunnustuksen varjoissa. Tunnustuksen puute ilmenee laeista ja kulttuurista riippuen esimerkiksi perusoikeuksien puuttumisena ja isiin kohdistuvana syrjintänä.

Axel Honnethin tunnustuksen teoriassa persoonuuden onnistunut itsetoteutus on riippuvainen kolmesta käytännöllisen itsesuhteen tyypistä: itsevarmuudesta, itsekunnioituksesta ja itsearvostuksesta (Honneth 1995, 129). Kolme itsesuhteen tyyppiä vastaa kolme niitä konstituovaa tunnustusasennetta. Ne ovat rakkaus (Liebe), kunnioitus (Achtung) ja arvostus (Wertschätzung). Rakkaus, kunnioitus ja arvostus vaikuttavat subjektiin eri tavoin. Näiden tunnustusasenteiden kohteena voivat olla erilaiset persoonallisuuden ulottuvuudet – joskaan tunnustusasenteet eivät juurikaan esiinny maailmassa täysin toisistaan erillisinä tai eri tilanteissa. (Hirvonen 2008, 10, 19.) Rakkauden, arvostuksen ja kunnioituksen tunnustusasenteiden intensiiviteetissä voidaan ajatella olevan myös aste-eroja. Ihmissuhteen tunnustusulottuvuuden intensiivisyyteen vaikuttaa se, mitä enemmän tunnustuksen osapuolet rakastavat, kunnioittavat ja/tai arvostavat toisiaan. (Ikäheimo 2003, 164.)

Rakkaudella Honneth ei viittaa vain romanttiseen rakkauteen. Paremminkin rakkaus tulee tässä yhteydessä ymmärtää primäärisenä suhteena, joka rakentuu vahvalle emotionaaliselle kiintymykselle. Tunnustussuhteena rakkaus koskee vain rajallista määrää ihmisiä. Rakkaudellinen tunnustussuhde ilmenee esimerkiksi vanhempi-lapsi –suhteessa, läheisissä ystävyysuhteissa ja eroottisissa suhteissa. (Honneth 1995, 95.) Elämän alkuvaiheiden rakkaudellinen tunnustussuhde antaa mallin kypsemille rakkauden rakentumisen muodoille ja synnyttää perusvarmuuden. Tätä perusvarmuutta Honneth nimittää itsevarmuudeksi.

(Hirvonen 2008, 14; Honneth 1995, 96-107.) Rakkaus merkitsee molemmin puoleista prosessia, jossa ihmiset tunnustavat vastapuolen itsenäisyyden ja samalla ovat tähän emotionaalisesti sidottuja. (Honneth 1995, 107.) Ikäheimo määrittelee rakkauden tunnustusasenteen aristoteeliseksi välittämiseksi tai huolen kantamiseksi onnellisuudesta tai hyvästä elämästä (eudaimonia). Oleelliseksi piirteeksi rakkaudessa Ikäheimo näkee sen, ettei onnellisuutta tai hyvää elämää toivota jonkin vuoksi, vaan niitä toivotaan perusteetta. (Ikäheimo 2003, 32.) Toisen rakastaminen on hyvän toivomista toiselle ehdoitta.

Siinä missä rakastaminen edellyttää kykyä pitää toista tärkeänä, ihmisten oikeuksien kunnioitus vaatii kykyä rationaaliseen auktoriteettiin ja arvonmääritykseen. Oikeuden kantajaksi voidaan ymmärtää henkilö, joka tiedostaa normatiiviset sitoumukset suhteessa toisiin. (Hirvonen 2008, 16; Honneth 1995, 107-109.) Toisen tunnustaminen oikeuksien kantajaksi edellyttää tällöin yleistetyn toisen (engl. generalized other) näkökulmaa, jolloin myös toiset ymmärretään oikeuksien kantajiksi. (Honneth 1995, 108.) Kunnioitus merkitsee tunnustusta niitä persoonuuden puolia kohtaan, jotka ovat olennaisia hallinnan ja normien säätämisen kannalta. (Hirvonen 2008, 16.) Persoonuuden piirteet, jotka saavat kunnioituksessa tunnustuksen ovat Honnethin mukaan autonomisuus, täysi-ikäisyys ja moraalinen toimijuus. Nämä ominaisuudet ovat irrallaan rooliodotuksista ja kaikki yksilöt voivat tulla osallisiksi niistä. (Honneth 1995, 118-120.) Honneth toki huomauttaa, että kunnioituksen kohteena olevien piirteiden määritelmä on avoin muutokselle (Honneth 1995, 112-114).

Ikäheimon näkemys eroaa Honnethin määritelmästä siinä, että hän tekee jaon institutionalisoituihin juridisiin oikeuksiin ja oikeuksiin, jotka myönnämme toisillemme arkielämässä ilman, että niiden myöntäminen olisi juridinen velvollisuus. Lisäksi Ikäheimo täsmentää aiheellisesti, ettei persoonan

autonomisuus voi toimia edellytyksenä kaikkien oikeuksien myöntämiselle. (Ikäheimo 2002, 454-455.) Ihmisoikeudet ja esimerkiksi hyvinvointioikeudet taataan ihmiselle autonomiasta riippumatta.

Lisäksi autonomisuuden ja moraalisen toimijuuden voidaan ajatella olevan määreitä, jotka pitävät sisällään aste-eroja. Esimerkiksi lasta voidaan kunnioittaa suhteessa hänen ”potentiaalisen autonomiansa kehitysasteeseen”, kuten Ikäheimo asian ilmaisee. (Ikäheimo 2002, 459.) Kunnioituksesta syntyy myös itsekunnioitus. Se merkitsee itsen kunnioittamista sillä perusteella, että ihminen on tullut kunnioitetuksi toisten toimesta. Itsekunnioituksen kehitys ei nähdäkseni ole sidoksissa täysi-ikäisyyteen, vaan se muodostuu jo tunnustetun autonomisuuden ja moraalisen toimijuuden myötä.

Arvostus on Honnethin teoriassa tunnustuksen kolmas asenne, joka merkitsee nimensä mukaisesti yksilön saamaa sosiaalista arvostusta. Sosiaalinen arvostus mahdollistaa samalla yksilön itsearvostuksen eli myönteisen suhteen hänen omiin konkreettisiin piirteisiin ja kykyihin. Arvostus on luonteeltaan persoonien erojen ja yksilöllisten piirteiden tunnustamista. Heikki Ikäheimo, Arto Laitinen ja Michael Quante ovat esittäneet, että arvostus tulee subjektille merkittäväksi silloin, kun tunnustuksen antajana on hänelle relevantti toinen ja kun arvostus koskee subjektille merkittäviä erityispiirteitä. Arvostuksen voidaan katsoa poikkeavan kahdesta muusta tunnustusasenteesta siinä, että vain arvostus on sidoksissa tunnustuksen kohteen yksilöllisiin kykyihin ja ominaisuuksiin.⁴⁰ (Ikäheimo et al. 2002, 152.) Kyvyt tai ominaisuudet, jotka saavat aikaan arvostuksen ovat tällöin kontribuutiivisia arvostuksen kohteena olevan subjektin ulkopuolelle. Arvostusta ei toisin sanoen saavuteta kyvyillä tai ominaisuuksilla, jotka vaikuttavat vain

---

⁴⁰ Ikäheimo et al. esittävät, että ketään ei rakasteta ominaisuuksien vuoksi. Vastaavasti yksilön oikeuksien kunnioitus ei ole riippuvainen hänen aikaansaannoksista tai ominaisuuksista (Ikäheimo et al. 2003, 153.)

asianomaisen henkilökohtaisiin päämääriin tai onnellisuuden lisääntymiseen. (Hirvonen 2008, 18; Ikäheimo 2003). Honnethilla arvostus on aina sidottu kulttuuriseen arvohorisonttiin. Persoonien erot ja piirteet tulevat arvotetuiksi ja määritellyiksi kulttuurisin perustein. (Honneth 1995, 121-121.) Ajatus muistuttaa edellä esitettyä Taylorin näkemystä tunnustukseen vaikuttavasta merkitysnäkökentästä.

5.2 Tunnustus ja isyys

On syytä kysyä, kuinka tunnustuksen käsite liittyy isyyteen? Kysymykseen vastaaminen täytyy aloittaa määrittelemällä, mitä isyydessä tahdotaan saada tunnustetuksi. Esitän, että halu tunnustukseen palautuu ainakin isyyden juridiseen tunnustamiseen, isän ja lapsen väliseen tunnustamiseen sekä tunnustukseen niiden ihmisten, ryhmien ja yhteiskunnallisten toimijoiden taholta, jotka ovat isän kannalta muutoin merkityksellisiä. Olennaista on siis myös se, ketkä tai mitkä tahot isä kokee relevantiksi tunnustuksen vastapuoliksi. Isyys-termin moniulotteisuus tulee parhaiten ymmärretyksi edellä esitellyn tunnustusasenteiden kolmijaon kautta. Näin ollen tarkastelen seuraavaksi isyyden tunnustusta rakkauden, kunnioituksen ja arvostuksen tunnustusasenteiden avulla.

Tunnustusasenteiden yhteydessä esitettyjen esimerkkien ei ole tarkoitus toimia normatiivisina ohjeistuksina. En siis pyri kertomaan, kuinka tunnustuksen tulee tapahtua esimerkiksi isän ja lapsen välisessä suhteessa. Sen sijaan pyrkimykseni on pohtia, kuinka tunnustusasenteet toimivat isyyden kontekstissa ja mitkä tekijät vaikuttavat tunnustuksen syntymiseen ja tunnustusvajeseen. Esimerkit

edustavat vain joitakin mahdollisuuksia tunnustuksen kentällä. Niiden avulla pyrin kuroma siltaa teorian ja käytännön välille.

Juridisena käsitteenä isyys merkitsee ensi sijassa kysymystä siittäjyydestä. Biologinen isä saa kantaakseen ne juridiset oikeudet ja velvoitteet, jotka hänelle katsotaan kulloisessakin elämäntilanteessa kuuluvan.⁴¹ Nähdäkseni se, että isä todetaan lapsen biologiseksi isäksi ei väistämättä johda varsinaiseen tunnustukseen. Tunnustus, joka tapahtuu kunnioituksen tunnustusasetteen muodossa, kohdataan vasta silloin, kun isälle mahdollistetaan lapsen huoltajuus. Huoltaja on vastuussa lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin liittyvistä seikoista. Samalla huoltajalla on oikeus päättää lapsen hoidosta, asuinpaikasta, kasvatuksesta ja muista lasta koskevista henkilökohtaisista asioista. (361/1983, 4§.) Voidaan siis katsoa, että huoltajan statuksen myötä isän autonomisuus ja moraalinen toimijuus tulevat tunnustetuiksi.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittää sen, että lapsen huoltajia ovat hänen vanhempansa tai henkilöt, joille lapsen huolto on uskottu (361/1983, 3§). Avioliitto-olettaman perusteella isä saa automaattisesti avioliitossa syntyneen lapsen huoltajuuden. Näin ollen avioliitto toimii isyyden tunnustusautomaattina. Sen sijaan avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen vanhemmat sopivat huoltajuuskysymyksestä keskenään. Tällöin biologinen isä voi saada lapsen huoltajuuden vain erikseen hakemalla.

Silloin kun kyse ei ole biologisesta isyydestä, isyyteen liittyviä oikeudellisia аспекteja lähestytään huoltajuuden kautta. Tunnustusta ei siis haeta juridisesta

---

⁴¹ Vahvistettu biologinen isyys merkitsee sitä, että lapsen ja isän välille syntyy oikeudellisesti pätevä sukulaisuussuhde. Sen nojalla lapsi on oikeutettu 18 ikävuoteen saakka saamaan isältään elatusta. Lisäksi isyyden kautta lapsi saa perintöoikeuden isänsä ja isänpuoleisten sukulaisten jälkeen. (http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/kotikunta_ja_vaestotiedot/Isyyden-tunnustamisen-vahvistaminen/)

perspektiivistä katsottuna isyydelle vaan huoltajuudelle. Lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskevassa laissa painotetaan lapsen mielipiteen kuulemisen merkitystä, jos se on lapsen iän ja kehitystason puolesta mahdollista. (361/1983, 4§.) Huoltajuuden myöntäminen ei-biologiselle isälle nähdään siis myös lapsen henkilökohtaisena asiana. Voitaisiinkin sanoa, että isän juridinen tunnustaminen takaa hänelle huoltajan statuksen ja että ideaalitulanteessa siihen liittyy myös isän ja lapsen välinen tunnustus.

Huoltajuuden takaava kunnioituksen tunnustusasenne voi myös katketa ja rakoilla. Esimerkiksi tilanteessa, jossa isä laiminlyö lapsen hyvinvoinnille välttämättömät tarpeet ja lapsi tämän johdosta huostaanotetaan, isyyden kunnioituksellisen tunnustus asettuu kyseenalaiseksi. Huostaanottaminen ei merkitse suinkaan aina huoltajan statuksen menettämistä (esim. thl.fi), mutta kunnioituksen näkökulmasta katsottuna isä nauttii ainakin väliaikaisesti aiempaa vähemmän tunnustusta.

Kunnioituksen ja isyyden suhdetta voidaan havainnollistaa vielä toisella esimerkillä. Suomessa samaa sukupuolta olevien perheensisäinen adoptio-oikeus hyväksyttiin eduskunnan päätöksellä vuonna 2009. Käytännössä tämä merkitsee adoptiota, jossa perheen sosiaalinen (eli ei-biologinen) vanhempi adoptoi kumppaninsa biologisen lapsen.⁴² Tunnustuksen kielelle käännettynä tämä voidaan ilmaista sanomalla, että ennen vuotta 2009 sateenkaariperheen ei-biologinen isä ei saanut osakseen vanhemmuudelleen oikeudellista kunnioitusta. Perheensisäisesti hänet oli tunnustettu isäksi, mutta juridista vanhemman statusta hänelle ei voitu myöntää adoption kautta. Kärjistäen voidaankin esittää, että kunnioituksen tunnustusasenteen epäämiseen vaikutti arvostiriita: ennen

---

⁴² Vastaavasti ulkoinen adoptio tarkoittaa adoptointia perheen ulkopuolelta. Ulkoinen adoptio ei ole Suomen lain mukaan mahdollinen samaa sukupuolta oleville pareille.

vuoden 2009 lakimuutosta ”väärää” sukupuolisuutta harjoittavia isiä ei pidetty kaikilta osin autonomisina tai moraalisina toimijoina. Toisin sanoen vallitsevien arvojen valossa isiä ei nähty kelvoiksi tunnustuksen osapuoliksi.

Rakkaus primäärisenä suhteena ja emotionaalisena kiintymyksenä kuvastaa puolestaan kaikkein lähimpien välistä tunnustussuhdetta. Varhaislapsuuden suhde on aluksi symbioottinen, jolloin molempien osapuolten on opittava toisiltaan kyky *tunnistaa* toinen omana entiteettinään. Puhuessaan ensisijaisesta hoivanantajasta Honneth käyttää termiä ”äiti” lainausmerkeissä (”mother”). Tällä käytännöllä hän ilmaisee sen, että vaikka lapsen varhaislapsuuden primäärinen hoivaaja onkin usein biologinen äiti, roolin voi hoitaa myös toinen henkilö (Anderson 1995, xiii). Symbioottisesta sulautumisen halusta rakkauteen siirtyminen merkitsee varsinaisen *tunnustuksen* pariin astumista. Honnethin mukaan varhaislapsuudessa rakkaus ilmenee tarpeiden ja tunteiden kautta ja saa varmistuksen vasta, kun niihin vastataan suoraan. Vastaaminen ilmenee tunnepohjaisena hyväksymisenä ja rohkaisemisena ja se on sidottu fyysiseen toiseen ja toisen tunnistamiseen tarvitsevana olentona. Vasta rakkaudellinen ja persoonallinen huolehtiminen tuottaa autonomisen ihmisen. Vaikka rakkaus on jo varhaisessa lapsuudessa psykologisiin tarpeisiin vastaamista, ilmenee rakkaus ulospäin etenkin fyysikaalisin termein. (Winnicott 1991; Honneth 1995; Hirvonen 2008, 13-14.) Rakkaus saa siis alkunsa varhaislapsuudessa vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa.

Aristoteleen *Nikomakhoksen etiikkaan* nojaten⁴³ Ikäheimo on esittänyt, että tunnustusasenteena rakkaus voi kohdistua toiseen vain sellaisenaan. Tällöin rakkauden kohteelle toivotaan hyvää hänen itsensä vuoksi. Aristoteles käyttää esimerkkinä rakkaudesta (φιλία) äidinrakkautta, jonka Ikäheimo puolestaan laajentaa vanhempainrakkaudeksi. Vanhempainrakkaus ei tietenkään merkitse

---

⁴³ Aristoteles: *Nikomakhoksen etiikka*, IX kirja, luvut 4 ja 8.

sitä, etteikö lapsen hyvinvoinnilla voi olla vanhemmalle merkitystä myös egoistiselta kannalta, esimerkiksi kasvattajanmaineen kannalta. Keskeistä on kuitenkin rakkaus toista kohtaan, joka ei pohjaa vain omaan etuun. (Ikäheimo 2002, 154; Ikäheimo 2003, 158-159.)

Ikäheimon mukaan ei ole mielekästä puhua erilaisista rakkauden lajeista. Esimerkiksi vanhempainrakkaus ei pohjaa erilaiseen rakkauden lajiin kuin romanttinen rakkaus. Sen sijaan eri lajeja löytyy kokonaisasentoitumisessa. Ihmissuhteissa kokonaisasentoituminen merkitsee sitä kokonaisuutta, jonka rakkauden tunnustusasenne yhdessä muiden halujen, toiveiden ja mieltymysten kanssa muodostaa. Romanttinen rakkaussuhde poikkeaa vanhempainrakkaudesta kokonaisasentoitumisen takia – ei siis erilaisen rakkauden takia.⁴⁴ Rakkaus on aina sama. Rakkaus voi tosin varioida intensiivisyyden asteikolla. (Ikäheimo 2003, 164-165.)

Nähdäkseni rakkauden tunnustusasenteen valossa isä-lapsi –suhteessa ei tunnusteta sellaisia attribuutteja, jotka tekevät isyydestä näkyvän yhteiskunnassa. Esimerkiksi kysymykset sukupuolisuudesta, maskuliinisuudesta ja tapaisuuksista eivät kuulu vanhempainrakkaudellisen tunnustuksen alueelle. Rakkaus on vain vastavuoroista läheisyyttä, huolenpitoa ja kiintymystä. Tässä mielessä rakkauden tunnustusasenteella tunnustetuksi tulee vanhemmuus eikä niinkään isyys. Mikäli isyyden koetaan muotoutuvan tai täydellistyvän vasta jotakin isätapaisuutta suorittamalla, ei vanhempainrakkaudellinen tunnustus tavoita isyyttä kokonaisuudessaan. Tunnustus näille isyyden puolille on mahdollista saavuttaa

---

⁴⁴Romanttisen rakkaussuhteen myötä sukupuoli, seksuaalisuus ja tapaisuudet tulevat merkityksellisiksi halujen ja toiveiden kokonaisasentoitumisen kautta. Samalla isyydelle usein konstitutiivisiksi muodostuneet mieheyden piirteet voivat löytää kaipaamansa tunnustuksen parisuhteen kautta kunnioituksen ja arvostuksen tunnustusasenteiden kautta.

arvostuksen ja kunnioituksen kautta lapsen myöhemmissä ikävaiheissa autonomisten kykyjen kehittymisen myötä.

Puhe arvostuksesta ja kunnioittamisesta isä-lapsi -suhteessa tuo helposti mieleen sukupolvien takaiset lastenkasvatusoppaat. Näistä konnotaatioista tulee pyristellä irti, koska tunnustuksen kontekstissahan kyse ei ole vaatimuksesta, jossa toista tulee arvostaa ja kunnioittaa hinnalla millä hyvänsä. Vanhoillinen vaatimus toimi vain yhteen suuntaan: lapsen tuli ”kunnioittaa ja arvostaa” isäänsä huolimatta siitä, olivatko isän toimintamotiivit ymmärrettäviä tai ei. Tunnustuksen yhteydessä kyse on rakentavasta intersubjektiivisuudesta, jossa lapsen ja isän välinen tunnustuksellinen vuorovaikutus ei voi perustua pakoille tai pelolle. Kunnioituksen ja arvostuksen tunnustusasenteet edellyttävät, että isä ja lapsi jakavat ainakin jossain määrin yhteisen arvohorisontin, joka tekee vastapuolen toiminnan ymmärrettäväksi.

Osoittaessaan kunnioitusta lasta kohtaan vanhempi kohtelee lasta itsenäisenä ja moraalisenä toimijana, joka tietää mikä hänelle itselleen on hyvää ja huonoa. Rakastaminen ei vielä itsessään takaa toisen kunnioittamista. Ylihuolehtiva vanhempi varmasti rakastaa lastaan, mutta ei silti kunnioita häntä riittävästi. Näin on, koska ylihuolehtimisen kautta vanhempi ilmaisee tiedostaen tai tiedostamatta, ettei hän luota lapsen omiin kykyihin tehdä moraalisia tai rationaalisia päätöksiä joihin hän olisi jo kykeneväinen. (Ikäheimo 2003b.) Vastaavasti isä voi saada osakseen lapsen kunnioituksen esimerkiksi siten, että hänen tapaansa olla isä kunnioitetaan. Nuori voi kunnioittaa isän oikeutta harjoittaa koti-isyyttä huolimatta siitä, että hänen toiveissaan isä olisi maskuliinisempi ja enemmän kaveripiirin isien kaltainen.

Myös arvostuksen tunnustusasenne liittyy varhaislapsuutta myöhempään vaiheeseen. Kun lapsi saa omalla tietoisella toiminnallaan aikaan hyvää itsensä ulkopuolelle, häntä kohtaan osoitetaan arvostusta. Arvostuksen toimintamekanismi lienee kasvatuksen kontekstissa kaksinainen: toisaalta lapsi saa osakseen vilpittömää arvostusta toimintansa perusteella, mutta samalla arvostuksen kautta vahvistetaan enemmän tai vähemmän tiedostaen yhteisössä vallitsevia normeja, arvoja ja odotuksia. Arvostaminen toimii tällöin myös sosialisointivälineenä.

Ikäheimo, Laitinen ja Quante esittävät, että arvostusta voidaan kutsua tunnustukseksi silloin, kun se muuttuu itsearvostukseksi, koska arvostuksen subjektina on minulle merkityksellinen toinen ja kun arvostuksen kohteena on tunnustuksen kohteelle merkityksellinen erityispiirre (Ikäheimo et al. 2002, 153.). Tästä voidaan johtaa ajatus, jonka mukaan niiden piirteiden arvostaminen, jotka isä kokee isyydessä merkityksellisiksi, on keskeistä hänen itsearvostuksensa kannalta. Isä-lapsi suhteessa isä voi tulla arvostetuksi esimerkiksi silloin, kun lapsi pitää isän harjoittamaa isyyttä kontribuutiivisena hänelle itselleen tai muille perheenjäsenille. Koti-isälle isyys voi merkityksellistyä olennaisesti hoivan kautta. Tällöin merkitykselliseksi koettu arvostus voi kohdistua kykyyn hyvänä hoivanantajana. Näin ajateltuna arkinenkin kokemus, jossa lapsi kääntyy isän puoleen iloineen, suruineen tai avuntarpeineen saattaa toimia arvostuksellisenä tunnustuksena.

Perheen sisäisen tunnustuksen dynamiikan ja juridisten isyyttä ja huoltajuutta koskevien kysymysten lisäksi kamppailu tunnustuksesta koskee lisäksi niitä isälle tärkeitä ihmisiä ja ryhmiä, joiden parissa hän toimii isän roolissa. Näissäkin suhteissa isyys voi tulla tunnustetuksi arvostuksen ja kunnioituksen tunnustusasenteilla. Isyyden arvostusta ja kunnioitusta säätelevät normatiiviset

tunnustuksen kehykset vaihtelevat konteksteista riippuen. Perheen ulkopuoliset isyyden normit voivat myös olla ristiriidassa perheen sisäisten isyyden käytäntöjen ja merkitysten kanssa. Tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että lapsi voi joutua ristiriitaiseen tilanteeseen, kun hänen isänsä harjoittama isyys poikkeaa hegemonisesta isätapaisuudesta. Voiko isää arvostaa ja kunnioittaa, jos ympäröivässä yhteiskunnassa vastaavanlaiseen erilaisuuteen suhtaudutaan torjuen?

Tunnustuksen näkökulma isyyteen osoittaa sen, kuinka isyyden käsite on pirstoutunut ympäri yhteiskuntaa saaden toisistaan poikkeavia painotuksia ja merkityssisältöjä. Isä-käsitteeseen liitetään isä-lapsi -suhteen sekä isän ja huoltajan juridisten statusten lisäksi lähes loputon määrä erilaisia makuja, mieltymyksiä, toiveita, ihanteita ja velvollisuuksia, jotka vaihtelevat tunnustuksen osapuolista riippuen.

6 Lopuksi

Me synnymme miespuolisiksi tai naispuolisiksi yksilöiksi. Sukupuoli on näin ollen kohtaloa. Sitä ei voi vaihtaa, vaikka jotkut niin toivoisivatkin. Sukupuoleensa tulisi näin ollen sopeutua kehittämällä naisellinen tai miehinen identiteetti. Jos omaan sukupuoleen liittyvä identiteetti on riittävän vahva ja selkeä, voi ihminen suhteellisen turvallisesti elää elämäänsä miehenä tai naisena ja täyttää miehen ja naisen eri tehtävät, tai jos halutaan sanoa – roolit. Mies, jolla on selkeä miehinen identiteetti, voi esimerkiksi toimia perheen isänä ja kasvattajana, hän voi toimia vaimonsa rakastajana tai esimerkiksi

konttoripäällikkönä, ja joskus hän voi toimia myös kokkina tai lapsenhoitajana. (Schalin 1986, 54-55.)

Viime vuosisadan lopun isyyskeskusteluja leimasi huoli isyyden pehmenemisestä. Naiseus ja äitiys nähtiin useissa aikalaiskeskusteluissa vastakkaisena maskuliinisuudelle, jota perinteisen isähahmon katsottiin edustavan. Edellä oleva lainaus psykoanalyttikko Lars-Johan Schalinilta huokuu näitä tunteita, joissa naisten ja miesten sekä isien ja äitien tapaisuuksien tuli pitää visusti erillään. Huoli kietoutui erityisesti poikalasten ympärille, joille varsinkin psykoanalyttisen tradition edustajien näkemysten mukaan liiallinen äidin läsnäolo oli suorastaan haitallista. Maskuliininen isä toimi pojan pelastajana äidiltä, jonka naiseus saattoi olla tukahduttavaa. (Aalto 2012, 155-156.) Isyyttä pidettiin erilaisena ja äitiyttä täydentävänä vanhemmuutena, miesvanhemmuutena. Aalto on kutsunut tätä diskurssia sukupuolierityisen vanhemmuuden puhetavaksi (Aalto 2012, 30).

1990-luvun kotimaisessa isyyskeskustelussa näkyvänä hahmona toimineen Jari Sinkkosen mukaan juuri pojille isä on tärkeä samastumisen kohde, jolta opitaan tarkkailemalla hänen toimiaan. Isä on miehen malli. Sinkkosen näkemys toimii malliesimerkkinä sukupuolierityisen vanhemmuuden puhetavasta: Jopa sukupolvien takainen patriarkaalinen isähahmo tarjoaa terveen kasvupohjaan maskuliinisuuteen, koska isän mallin toistaminen uusintaa sukupuolirakennetta, joka ymmärretään luonnoltaan essentiaaliseksi. Sinkkoselle maskuliinisuudessa on kaksi puolta, negatiivinen ja positiivinen. Negatiivista maskuliinisuutta edustavat piirteet, joita ovat muun muassa kovuus ja tunteettomuus. Maskuliinisuuden positiivista puolta kuvastavat Sinkkosen mukaan muun muassa ”generatiiviset”, uutta luovat piirteet ja myös maskuliinisuuteen sisältyvä ”hoitava puoli”. (Sinkkonen 1990, 152.) Sinkkosen näkemys voidaan ymmärtää vastalauseeksi

uudelle isyydelle, jolla 1900-luvun lopun isyyskeskusteluissa viitattiin perinteisen isyyden muuttumiseen symmetriseksi ja samankaltaiseksi äidin vanhemmuuden kanssa.

Tämän opinnäytteen tehtävänä oli tutkia sitä, millä tavoin isyys tulee määriteltyksi ja ymmärretyksi nykypäivänä. Työn puitteissa isyyttä on tarkasteltu monesta tulokulmasta. Samalla on osoittautunut, että edellisen kaltainen puhe sukupuolen tai isätapaisuuden essentiaalisesta luonteesta on ongelmallinen. Isyys ei ole ikuinen ja tarkkarajainen käsite, vaan mitä tarkemmin sitä tarkastellaan, sitä enemmän yksiselitteisen isyyden määritelmän antaminen hankaloituu. Isyydestä ei ole löydettävissä ikuista totuutta, jota vasten isäkandidaatteja voitaisiin peilata ja hyväksyä tai hylätä heidän isyytensä. Isätapaisuuksia on monenlaisia, eikä isyyttä voida asettaa äitiyttä täydentäväksi vastavoimaksi tai vastinpariksi. Mitä enemmän mieheyttä leimannut normatiivisuus haipuu, sitä enemmän isyys avautuu erilaisten tapaisuuksien moninaisuuden maailmaan.

Miksi sitten ajatus perinteisen isyyden ja maskuliinisuuden perinnön ylivallan tyrehtymisestä on tavattu nähdä paikoin niin kavahdettavaksi muutokseksi? Sukupuolen ja sukupuoliroolien essentiaalisuutta korostavasta näkökulmasta katsottuna kysymys lienee mieletön: sukupuoli on kaksinapainen konstruktio ja maskuliinisuudeksi ymmärretyt piirteet kuuluvat miessukupuolelle. On olemassa essentiaalisia sukupuolisidonnaisesta käyttäytymismalleja ja niiden pohjalle luonnostaan muodostettavia identiteettejä. Uuden isyyden ideaali kuvastaa tällöin ulkopuolelta tulevaa interventiota, joka kohdistuu luonnollisiin rakenteisiin ja järjestyksiin. Vaatimus uudenlaisesta isyydestä merkitsee normatiivista muutospainetta, joka ajaa vääränlaisen ja luonnottoman isäidentiteetin muodostamiseen. Tästä näkökulmasta katsottuna luontaiseen asiointilaan puuttuminen saattaa synnyttää vain patologioita.

Mikäli totutuista sukupuolirooleista ja vanhemmuuden tavoista poikkeaminen tahdotaan nähdä lapsen kannalta ongelmallisena, on kysyttävä, ovatko ongelmat seurausta ulkoa tulevan normatiivisen paineen ja normien ulkopuolisen isätapaisuuden välisestä yhteensovittamattomuudesta vai nousevatko ne erilaisesta isyydestä itsestään. Nousevatko suurimmat ongelmat lopulta siitä, että poikkeavat isyydet eivät sovi yhteen vallitsevien tapojen kanssa? Tällöin tunnustuksen ulkopuolelle jäämistä ja kärsimystä tuottaa vääränlaisen isyyden sijaan sosiaalisesti rakentunut, ulossulkeva ja annettuna otettu käsitys oikeasta isyydestä.

Toisaalta puhe sukupuolityypillisistä käyttäytymispiirteistä ei ole kokonaan perusteeton. Sosiobiologinen näkökulma sukupuoleen perustuu ajatukseen siitä, että biologinen sukupuoli on aina jossain määrin ”maskuliininen” tai ”feminiininen”. Keskeistä ei ole se, ovatko feminiinisyyden ja maskuliinisuuden käsitteiden sisällöt muuttuneet aikojen saatossa, vaan se, että biologisten sukupuolten väliltä on löydettävissä piirteitä, joita ainakin nyt nimitämme feminiiniseksi tai maskuliiniseksi. Sukupuolittuneet piirteet eivät ole kuitenkaan kaikkia sukupuolten edustajia kuvaavia universaaleja ominaisuuksia, saati normatiivisia ohjenuoria, vaan lähinnä tilastollisia keskiarvoja, joihin vaikuttavat biologian lisäksi myös sosiaaliset tekijät. Biologian pohjalta ei voida rakentaa isyyden ohjekirjaa saati moraalia. Ruumis ei muodosta omaa suljettua ulottuvuuttaan, vaan ympäröivä maailma muovaa kehoa, sukupuolta ja sukupuolitapaisuuksia. Vaikka sukupuolierojen alkuperän tekijöitä voidaan selittää hormoneita ja aivotoimintaa tutkimalla, aivot eivät ole staattinen elin. Ympäristö vaikuttaa aina aivojen toimintaan, eivätkä biologiset prosessit ole siten lukkoon lyötyjä ja omakehäisiä. Tästä seuraa myös se, että monissa tapauksissa on hankalaa osoittaa, ovatko sukupuolierot aivoissa syitä vai seurauksia. Vetoaminen

biologiaan omien käyttäytymismallien oikeuttamiseksi on perusteetonta. Etäinen, perheen arkeen heikosti ottava ja hoivaamaton isä ei voi perustella passiivisuuttaan mieheydellä. Käyttäytymismallit kuvastavat paremminkin tapaisuuksia, jotka eivät ole luontaisia, vaan annettuja ja omaksuttuja normeja, sääntöjä ja pakkoja.

Tapaisuudet istuvat kuitenkin tiukassa ja ne heijastuvat sekä perheiden sisäisessä järjestyksessä että laajassa mittakaavassa myös poliittisessa päätöksenteossa. Lainsäädännön ja erilaisten säännösten ja suositusten kautta valtio pyrkii muokkaamaan vanhemmuuteen liittyvää käyttäytymistä. Suomalaisen perhepolitiikan keskiössä viime vuosina ovat olleet kysymykset työn ja perheen yhteensovittamisesta, isyyden vahvistamisesta ja lapsiperheiden toimeentulon turvaamisesta. Isien osallistuvuutta on pyritty lisäämään esimerkiksi kannustamalla isiä käyttämään perhevapaita aiempaa enemmän. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2013.) Pyrkimys isien osallistuvuuden lisäämiseen perheiden arjessa kuvaa sitä, kuinka perhepolitiikankin kautta pyritään isätapaisuuksien muovaamiseen.

Tasa-arvoisen vanhemmuuden kannalta on keskeistä, että isien osallistuvuutta hoivaan ja kotitöihin pyritään vahvistamaan. Kun hegemoniseen isätapaisuuteen omaksutaan aiempaa enemmän äititapaisiksi ymmärrettyjä piirteitä, siirtyy hoivan ja kotitöiden tekeminen yhä enemmän vanhemmuuden yleisiksi tunnuspiirteiksi. Samalla isätapaisuuden toiston kautta hoivan ja osallistuvuuden käytännöt tulevat lopulta rakennetuiksi myös isäidentiteetteihin. Tällöin vähenee isä-äiti –kahtiajaon tarpeeton ylläpitäminen, joka nousee esiin niissäkin yhteyksissä, joissa riittäisi puhe pelkästä vanhemmuudesta.

Tässä tutkielmassa on annettu runsaasti huomiota identiteetin, tunnustuksen ja tapaisuuden käsitteille. Ajattelen, että nämä käsitteet eivät ole keskenään irrallisia, vaan että ne löytävät paikkansa myös suhteessa toinen toisiinsa. Esitän, että tapaisuudet toimivat identiteettien muovaajina. Isätapaisuus vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisen isäidentiteetin isä muotoilee itselleen. Identiteettiä konstituivaan kysymykseen ”mitä isyyteni merkitsee minulle?” voidaan löytää vastauksia isien harjoittamia isätapaisuuksia tarkastelemalla (esimerkiksi perinteinen ”isänä olen miehen malli”). Vastaavasti tunnustuksen ja tapaisuuden yhteys ilmenee siinä, kuinka tapaisuuksien kautta tunnustettavuus tulee usein vasta mahdolliseksi. Omaksuttu hegemoninen isätapaisuus on yksi niistä tekijöistä, jonka myötävaikutuksella subjekti asettuu tunnustuksen kehysten rajaamalle alueelle. Toisin sanoen usein vasta vallalla olevaa isätapaisuutta harjoittamalla isyys tulee näkyviin ja tunnustettavaksi. Tapaisuuksien sisältämät normit, säännöt ja pakot muodostavat osan tunnustuksen kehyksistä.

Historiassa isyys on tavattu kytkeä kehoon kahdella tavalla. Ensinnäkin isyys on asetettu itsestäänselvyytenä biologisen miessukupuolen ja maskuliinisuuden kategorioihin. Yhtäältä isyys on mielletty useimmiten juuri biologiseksi isyydeksi. Muun muassa uusperheiden yleistymisen myötä biologisen isyyden itseisarvo on sittemmin menettänyt merkitystään. Vaikka arkielämässä isyys ilmenee usein biologisen mieheyden ja maskuliinisen käytöksen kautta, nämä tunnuspiirteet eivät kata kaikkia olemassa olevia ja tunnustettuja isyyden muotoja. Isyys on murtautunut sille aiemmin annettujen kehysten ulkopuolelle. Isyydestä voidaan poiketa niin totuttujen ruumiillisten kriteerien osalta (esimerkiksi transsukupuolinen isyys) kuin totutusta poikkeavien isätapaisuuksien harjoittamisen kautta. Sekä sukupuolen että isyyden käsitteiden selkeät reunat ovat siis hämärtyneet. Vastaus kysymykseen, mitä isyys on, voitaisiinkin tiivistää triviaalilta kuulostavaan lausahdukseen: isyys heijastaa jollakin tapaa niitä

ominaisuuksia, tapoja ja käytäntöjä, jotka kulloinkin liitetään vanhemmuuteen ja mieheyteen kuuluviksi.

Isyyden käsitteen hämärtymistä kuvastaa myös isyys juridisena määreenä. Juridinen isyys ilmentää aina lainsäätäjien arvoja ja ennakko-oletuksia, jolloin se on alituisessa käymistilassa. Lähtökohtaisesti nämä arvot edustavat vallitsevaa eetosta, mutta samalla ne myös sulkevat ihmisiä (ja siis isyyksiä) ulkopuolelleen. Tämä ilmenee tarkasteltaessa isyyslainsäädännön valossa transisien ja samaa sukupuolta olevien parien oikeuksia. Lainopillisissa puitteissa isyyden monitulkintaista luonnetta selkeyttäisi Jouko Huttusen ehdotus biologisen isyyden nimeämisestä uudelleen esimerkiksi siittäjäksi.

Isyyden käsite ei asetu parhaalla tahdollakaan kapeisiin raameihin. Myös mieheys, joka voidaan nähdä eri isyyksien taustalla, on luonteeltaan liikkuva kiinnekohta. Voidaan kysyä, tulisiko isyys lopulta ymmärretyksi perheyhtäläisenä (saks. Familienähnlichkeit) käsitteenä? Ludwig Wittgensteinin kielifilosofiassa perheyhtäläisyys viittaa ajatukseen, jonka mukaan on olemassa käsitteitä, joita ei voida soveltaa olioihin minkään yksinkertaisen säännön mukaisesti. Näin on, koska tarkasteltavilla olioilla ei ole niille kaikille yhteistä piirrettä. Sen sijaan olioiden välillä vallitsee monimutkaisempi piirteiden seitti. Perheyhtäläisyyden näkökulmasta samaan luokkaan voi kuulua olioita, joilla ei ole keskenään yhteisiä ominaisuuksia. (Wittgenstein 1986, §67-71.)

Sovellettaessa perheyhtäläisyyttä isyyteen voidaan ajatella, ettei ole olemassa yhtä nimittäjää, joka olisi yhteinen kaikille isille. Sen sijaan isyyksien välillä on olemassa monimutkainen yhtäläisyyksien ja suhteiden seitti. Isyys näyttäytyy itsestäänselvyytensä laajasta perspektiivistä katsottuna, mutta siirryttäessä yksityiskohtaisempaan tarkasteluun isyys hankaloituu ja sitä määrittävät

ohjenuorat kulkeutuvat eri suuntiin. Käsitteenä isyys ei tyhjene merkityksettömäksi, mutta samalla herää kysymys, onko vanhemmuuden jakaminen isyyteen ja äitiyteen kaikissa tilanteissa tarpeellista. Ne hoivan ja läsnäolon elementit, jotka tekevät hyväksi vanhemmaksi, eivät edellytä isyyden tai äitiyden hegemonisten tapaisuuksien suorittamista. Vanhemmuuden sisäisten roolien tuominen keskusteluun laajentaa perspektiiviä pelkkää vanhempi-lapsi -suhdetta huomattavasti laajemmaksi. Näin tehtäessä nostetaan esiin pitkä normien, toiveiden ja ennakko-oletusten ketju, joka ei ole välttämättä lainkaan relevantti itse asiayhteyden kannalta.

Tätä tutkielmaa kirjoittaessa työskentelyni on katkennut useita kymmeniä kertoja huutoon "Äiti, äiti!". Milloin olen noussut siivoamaan ilmakylyyn seurauksena lattialle ilmestyneen pissan, milloin olen lievittänyt kolhusta aiheutunutta mielipahaa, milloin olen ryhtynyt lukemaan *Pandan luontokirjaa* viidettäkymmenettä kertaa. Perheen kahdella "äidillä" on lähinnä yksi keskeinen ero: vain toinen voi imettää. Muutoin kumpi tahansa vanhempi voi täyttää lapsen hoivan ja läheisyyden tarpeet. Reilun vuoden ikäinen taapero on sisukkaasti pitäytynyt arvonimessäni – ja miksei pitäytyisi. Hänelle vanhemman sukupuolella, sukupuolityypillisellä käyttäytymisellä tai perheen ulkopuolisen normatiivisen toimintamallin noudattamisella ei ole mitään merkitystä. Läsnäolo ja luottamus ovat elämän alkutaipaleen rakennuspalikat. Mikäli pysähdyn miettimään omaa isyyttäni, olen jo tiedostamattani ottanut reflektoinnin välineeksi myös kolmannen osapuolen: ympäröivän yhteiskunnan ja sen tarjoaman normatiivisen raamiston. Tällöin kysymys "Millainen isä olen?" rakentuu kolmen navan ympärille; itseni, lasteni ja ympäröivän maailman.

LÄHTEET

Aalto, Ilana & Kolehmainen, Jani (toim.): (2004) Isäkirja. Mies, vanhemmuus ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino.

Aalto, Ilana (2012) Isyyden aika. Historia, sukupuoli ja valta 1990-luvun isyyskeskusteluissa. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 112. Nykykulttuurin tutkimuskeskus, Jyväskylä.

Alhanen, Kai (2011) Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa. Gaudeamus: Helsinki.

Amnesty International (12.6.2014) Tanskan translaki merkittävä edistysaskel <https://www.amnesty.fi/ihmisoikeusjarjestot-suomen-uudistettava-translaki-kiireellisesti> (Luettu 6.8.2015)

Amnesty International. The state decides who I am. Lack of legal gender recognition for transgender people in Europe. <http://www.amnesty.org/en/documents/EUR01/001/2014/en> (Luettu 17.7.2015)

Anderson, Benedict (1982) Imagined Communities: Reflections on the Origins and Rise of Nationalism. London, Verso.

Anderson, Joel (1995) Translator's Note. Teoksessa Honneth, Axel: The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts. The MIT Press, Cambridge.

Aristoteles (2012): Teokset VII. Nikomakhoksen etiikka. Helsinki, Gaudeamus.

Beauvoir de, Simone (2000) Toinen sukupuoli. Helsinki, Tammi.

Becker, Jill B.; Berkley, Karen J.; Geary, Nori; Hampson, Elizabeth; Herman James P. & Young, Elizabeth (toim.) (2008) Sex differences in the brain: From genes to behavior. New York, Oxford University Press.

Berenbaum, Sheri A.; Owen Blakemore Judith E.; & Beltz, Adriene M. (2011) A Role for Biology in Gender-Related Behavior. Sex roles, 11-12/2011. s. 804-825.

Blakemore, Judith E. & Berenbaum, Sheri A. & Liben, Lynn S. (2009) Gender Development. London/New York, Psychology Press.

Broughton, Trev Lynn & Rogers, Helen (2007) Introduction: the empire of father. Teoksessa Broughton, Trev Lynn & Rogers, Helen (toim.): Gender and fatherhood in the nineteenth century. Hampshire/New York, Palgrave Macmillian.

Butler, Judith (1990) Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity. New York/London, Routledge.

Butler, Judith (2006) Hankala sukupuoli. Feminismi ja identiteetin kumous. Helsinki, Gaudeamus.

Butler, Judith (2004) Precarious Life. The Powers of Mourning and Violence. London/New York, Verso.

Butler, Judith (2009) Frames of War. When Is Life Grievable? London/New York, Verso.

Caplan, Paula J. & Caplan, Jeremy B. (1999) Thinking critically about research on sex and gender (2nd ed.). New York, Addison-Wesley Longman

Caspi, Avshalom & Sugden, Karen & Moffitt, Terrie E. & Taylor, Alan & Craig, Ian. W. & Harrington, HonaLee & McClay, Joseph & Mill, Jonathan, Martin, Judy, Braithwaite, Antony & Poulton, Richie (2003) Influence of life stress on depression: Moderation by a polymorphism in the 5-HTT gene. Science, volume 301, s. 386–389.

Chiland C., Clouet, Am.M., Golse, B., Guinot, M. & Wolf, J.P. (2013) A new type of family: Transmen as fathers thanks to donor sperm insemination. A 12-year follow-up exploratory study of their children. Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence, volume 61, issue 6, s. 365-370.

Dennett, Daniel (1976) Conditions of personhood. Teoksessa Rorty Oksenberg, Amélie (toim.): The Identities of Persons. Berkeley, University of California Press

Doherty, W.J., Kouneski, E.F., & Erickson, M.F. (1998) Responsible fathering, An overview and conceptual framework. Journal of Marriage and the Family, 60, s. 277-292.

Doucet, Andrea (2006) Do Men Mother? Fathering, care, and domestic responsibility. Toronto/Buffalo/London: University of Toronto Press.

Eagly, Alice H. (1995) The science and politics of comparing women and men. *American Psychologist*, 50. s. 145–158.

Eduskunnan täysistunnon pöytäkirja PTK 120/2014vp
http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/ptk_120_2014_ke_p_1.shtml
(Luettu 12.8.2015)

Eräranta, Kirsi (2005) Heteroseksuaalinen matriisi ja isän vanhemmuus. Naistutkimus 3/2005. Helsinki, Suomen naistutkimuksen seura ry. s. 19-29.

Fausto-Sterling, Anne (2000) Sexing the Body. Gender, Politics and the Construction of Sexuality. New York, Basic Books.

Foucault, Michel (1995) Kant ja moderni filosofia nykyisyyden ontologiana. Teoksessa Koivisto, Juha; Mäki, Markku; Uusitupa, Timo (toim.): Mitä on Valistus? Tampere, Vastapaino.

Foucault, Michel (2003) Foucault/Nietzsche. Helsinki, Tutkijaliitto.

Foucault, Michel (2010) Seksuaalisuuden historia. Helsinki, Gaudeamus.

Fraser, Nancy & Honneth, Axel (2003) Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange. Verso, London/New York.

Grosz, Elisabeth (1994) Volatile Bodies. Towards a Corporeal Feminism. Bloomington, Indiana University Press.

Grumbach, Melvin M., Hughes, Ieuan A. & Conte, Felix A. (2003) Disorders of sex differentiation. Teoksessa Larsen, P. Reed, Kronenberg, Henry, M., Melmed Shlomo & Polonsky, Kenneth, S. (toim.): *Williams textbook of endocrinology*. Philadelphia, W. B. Saunders.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Tampere, Vastapaino.

Halpern, Diane F., Benbow, Camilla P., Geary, David C., Gur, Ruben C., Hyde, Janet S., & Gernsbacher, Morton A. (2007) The science of sex differences in science and mathematics. *Psychological Science in the Public Interest*, 8. s. 1-51.

Haraway, Donna (1997) *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan@_Meets_OncoMouse™*. Feminism and Technoscience. New York/London, Routledge.

Hawkins, Alan J. & Dollahite, David C. (toim.). (1997) *Generative fathering: Beyond deficit perspectives*. Thousand Oaks, Sage.

Hearn, Jeff (1999) Pro-feminist, fathers and fatherhood. Teoksessa Isän jäljillä. Konferenssiraportti. TemaNord, Kööpenhamina.

Heikkilä, Hanna Kaisa (2013) Biologisesta vanhemmuudesta sosiaaliseen vanhemmuuteen – Suomen vanhemmuuslainsäädäntö sateenkaariperheiden ja lapsen edun näkökulmasta. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.

Helsingin Sanomat (17.8.2013) Kolmas sukupuoli virallistetaan Saksassa. <http://www.hs.fi/ulkomaat/a1376705457422> (Luettu 2.12.2014)

Helsingin Sanomat (16.7.2014) Diagnooseja evätään pienin perustein. (Luettu 16.7.2014)

Helsingin Sanomat (6.10.2014) Oikeustieteilijät kauhistelevat esitystä uudeksi isyyksi. <http://www.hs.fi/kotimaa/a1412479060862?ref=hs-art-artikkeli> (Luettu 28.7.2015)

Helsingin Sanomat (19.5.2015) Tunnettu brittisosologi: yhteiskunnan ilmiöt tunkeutuvat kehon sisäpuolelle. <http://www.hs.fi/tiede/a1431918265239> (Luettu 15.7.2015)

Hirvonen, Onni (2008) Tunnustussuhteet ja ryhmäpersoonat. Tutkimus ryhmistä toimijoina tunnustussuhteissa. Jyväskylän yliopistossa julkaistu pro gradu –tutkielma.

Hollway, Wendy (1984) Gender Difference and the Production of Subjectivity. Teoksessa Henriques, Julian; Hollway, Wendy; Urwin, Cathy; Venn, Couze & Walkerdine, Valerie (toim.): Changing the Subject. Psychology, Social Regulation and Subjectivity. Methuen, London/New York.

Honneth, Axel (1995) The Struggle for Recognition. The Moral Grammar of Social Conflicts. The MIT Press, Cambridge.

Huttunen, Jouko (1999) Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa Arto Jokinen (toim.): Mies ja muutos. Tampere, Yliopistopaino. s. 169 -193.

Huttunen, Jouko (2000) Isästäkö äidin kaltainen vanhempi? Julkaisussa Laurinen, Leena (toim.): Koti kasvattajana, elämä opettajana. Kasvatus ja oppimiskulttuurit tutkimuskohteina. Jyväskylä, Atena.

Huttunen, Jouko (2001) Isänä olemisen uudet suunnat. Jyväskylä, PS-Kustannus.

Huttunen, Jouko (2007) Haastattelu opettaja.tv -internetsivuilla. <http://opettajatv.yle.fi/artikkeli?id=6095> (Katsottu 13.11.2013)

Hyyppä, Markku T. (1996) Sukupuolten kirjo. Seksi, aivot, roolit. Helsinki, Helsinki University Press.

Häggman, Kai (1996) Johdatus perhehistoriaan. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Helsinki, Suomen historiallinen seura.

Häkkinen, Hanna; Miettinen, Antti; Mikkonen, Anne-Mari; Pitkämäki, Tinja; Sovelius, Sanna ja Varjola, Susanne (2015) Epigenetiikka haastaa käsityksiämme periytymisestä ja evoluutiosta. Tieteessä tapahtuu 2/2015. s. 13-19.

Ikonen, Arto (2006) Poikkeusyksilö ja roskaväki. Subjektiproblematiikka August Strindbergin romaanissa *Ulkosaaristossa*. Joensuun yliopistossa julkaistu pro gradu -tutkielma. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20120456/urn_nbn_fi_uef-20120456.pdf (Luettu 19.7.2015)

Ikäheimo, Heikki (2002) On the Genus and Species of Recognition, Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy, 45:4, s. 447-462.

Ikäheimo, Heikki (2003) Tunnustus, subjektiviteetti ja inhimillinen elämänmuoto: tutkimuksia Hegelistä ja persoonien välisistä tunnustussuhteista. Jyväskylän yliopistossa julkaistu väitöskirja. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-39-1537-9> (Luettu 18.8.2015)

Ikäheimo, Heikki (2003b) Ikäheimon haastattelu väitöskirjan ”Tunnustus, subjektiviteetti ja inhimillinen elämänmuoto” tiimoilta. <https://www.jyu.fi/ajankohtaista/arkisto/2003/06/tiedote-2009-10-01-09-50-16-386073> (Luettu 18.8.2015)

Ikäheimo, Heikki (2012) Tunnustus eettis-ontologisenä käsitteenä. Teoksessa Lindberg, Susanna (toim.): Johdatus Hegelin Hengen fenomenologiaan. Gaudeamus, Helsinki.

Isna.org. <http://www.isna.org/faq/frequency> (Luettu 1.10.2015)

Isyyslaki 700/1975. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1975/19750700> (Luettu 24.9.2015)

Isyyslaki 11/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150011> (Luettu 24.9.2015)

Isyysslain uudistaminen. Lausuntotiivistelmä 7/2014. Helsinki: Oikeusministeriö.
<http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/julkaisuarkisto/1393416054539.html> (Luettu 28.7.2015)

Jokinen, Eeva (2004) Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa Jokinen, Eeva & Kaskisaari, Marja & Husso Marita (toim.): Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Tampere, Vastapaino.

Jokinen, Eeva (2005) Aikuisten arki. Helsinki, Gaudeamus.

Jokinen, Eeva (2009): Naistapaiseen yhteiskuntaan. Kide – Lapin yliopiston yhteisölehti 1/2009. s. 17. <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=73696f2fc493-4e29-9ccb-453a9fbe11ef> (Luettu 9.10.2015)

Julkunen, Raija (2004) Sosiaalipolitiikan ruumis. Teoksessa Jokinen, Eeva & Kaskisaari, Marja & Husso Marita (toim.): Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö. Tampere, Vastapaino.

Kaarre, Samuli (1994) Foucault: Historian totuuden ja vallan filosofi. Niin & Näin 2/1994. Tampere, Eurooppalaisen filosofian seura ry. s. 18-22.

Karhu, Sanna (2008) Ihmisyyden rajat – Butler ja inhimillisen tunnustaminen. Niin & Näin 4/2008. Tampere, Eurooppalaisen filosofian seura ry. s. 79-83.

Karonen, Petri (2002) (Koti)talouden yhtenäisyys koetuksella. Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.): Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalista järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860). Historiallinen arkisto 116. Helsinki, SKS, s. 27–35.

Knuuttila, Seppo (1998) Menneisyys identiteetin paikkana. Teoksessa Sakari Hänninen (toim.): Missä on tässä? Jyväskylä, SoPhi.

Kirby, Vicki & Butler, Judith (2006) Judith Butler: Live Theory. Continuum, London/New York.

Kurki, Janne (2008) Hankala, hankalampi, Butler. Biologia- ja Lacan-kritiikki *Hankalassa sukupuoleessa*. SQS - Suomen Queer-tutkimuksen seuran lehti, 1/2008. Turku, Suomen Queer-tutkimuksen seura. s. 48-60.

Kuzawa, Christopher, W. & Sweet, Elizabeth (2009) Epigenetics and the Embodiment of Race: Developmental Origins of US Racial Disparities in

Cardiovascular Health. *American Journal of Human Biology* 2009, January-February 21(1). s. 2-15.

Laclau, Ernesto (1990) *New Reflections on the Revolution of our Time*. London, Verso.

Laitinen, Arto (2007) *Syntykö itseys tulkinnoissa vai edeltääkö se niitä?* Teoksessa Jussi Kotkavirta (toim.): *Persoonia vai ihmisiä*. Helsinki, Gaudeamus.

Laqueur, Thomas (1990) *Making Sex: Body and Gender From the Greeks to Freud*. Cambridge, Massachusetts, London, Harvard University Press.

LaRossa, Ralph & Reitzes, Donald C. (1995) *Gebdered Perceptions of Father Involvement in Early 20th Century America*. *Journal of Marriage and the Family*. 57 (1) s. 223–229.

Lehtonen, Mikko (1999) *Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti*. Teoksessa Arto Jokinen (toim.): *Mies ja Muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere, Tampere University Press.

Maistraatti.fi. *Isyyden tunnustamisen vahvistaminen*.
http://www.maistraatti.fi/fi/Palvelut/kotikunta_ja_vaestotiedot/Isyyden-tunnustamisen-vahvistaminen/ (Luettu 21.9.2015)

Markkola, Pirjo (1994) *Suomalaisen perhehistorian mahdollisuus*. *Naistutkimus* 4/1994. Jyväskylä, Suomen naistutkimuksen seura. s. 38-40.

McCarthy, Margaret, M.; Auger, Anthony, P.; Bale, Tracy L.; De Vries, Geert J.; Dunn, Gregory A.; Forger, Nancy G.; Murray, Elaine K.; Nugent, Bridget M.; Schwarz, Jaclyn M. & Wilson, Melinda E. (2009) *The Epigenetics of Sex Differences in the Brain*. *The Journal of Neuroscience*, October 14, 2009, 29(41). s. 12815-12823.

Mill, John Stuart (1981) *Naisen asema*. Kustannusosakeyhtiö Librum, Helsinki.

Miller, Tina (2011) *Making Sense of Fatherhood. Gender, Caring and Work*. Cambridge, Cambridge University Press.

Moring, Anna (2013): *Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Helsingin yliopistossa julkaistu väitöskirja.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39269/oudotper.pdf?sequence=1> (Luettu 23.6.2014)

Mykkänen, Johanna (2010) Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus. Jyväskylän yliopistossa julkaistu väitöskirja.

Mykkänen, Johanna & Aalto Ilana (2010) Isyyden ihanteet, arki ja kokemukset – Raportti isyyden tutkimuksesta Suomessa. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 34. Helsinki, Nuorisotutkimusseura. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/sites/default/files/verkkojulkaisut/IsyydenIhanteetArkiJaKokemukset_painoversio.pdf (Luettu 25.9.2015)

Nieminen, Jiri (2013) Hegemonisesta maskuliinisuudesta miesten moneuteen. Kriittisen miestutkimuksen mahdollistuminen valtio-opillisessa ajattelussa. Tampereen yliopistossa julkaistu väitöskirja.

Nietzsche, Friedrich (2012) Hyvän ja pahan tuolla puolen. Helsinki, Otava.

Närvi, Johanna (2014) Määräaikainen työ, vakituinen vanhemmuus. Sukupuolistuneet työurat, perheellistyminen ja vanhempien hoivaratkaisut. Tampereen yliopistossa julkaistu väitöskirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, tutkimus 122. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos & Tampereen yliopisto, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9373-7> (Luettu 13.11.2015)

Oikeus.fi

<http://www.oikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2015/01/isyyslakiuudistuuvuonna2016-avoparitvoivattunnustaisyydenjoneuvolassa.html> (Luettu 18.5.2015)

Oksanen, Atte (2004) Taitelijan minus: luovuuden ja ruumiillisuuden rihmastoja. Tampereen yliopistossa julkaistu sosiaalipsykologian linsensiaatintutkimus. http://www.forumartis.fi/tervetaiteilija/PDF/Oksanen_Taiteilijan%20minus.%20Luovuuden%20ja%20ruumiillisuuden%20rihmastoja,%202004.pdf (Luettu 19.7.2015)

Osborne, Jim (2015) Getting under performance's skin: epigenetics and gender performativity. *Textual Practice*, Vol. 29, No. 3. s. 499–516.

Pandan luontokirja (2008). Helsinki, Egmont Kustannus.

Paunio, Tiina (2011) Perimä, ympäristö ja aivojen muovautuvuus yksilöllisen sopeutumisen taustalla. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim* 24/2011. s. 2608-2613.

Performanssi kulttuurin, vallan ja uskon kolmiossa.
<https://performanssi.wordpress.com/teoriaa/keskeiset-kasitteet/> Helsingin yliopiston alaisuudessa toimivan *Performanssi kulttuurin, vallan ja uskon kolmiossa* – yhteistyöhankkeen kotisivut. (Luettu 17.9.2015)

Perrons, Diane, Fagan, Colette. McDowell, Linda and Ray, Kath & Ward, Kevin (toim.) (2007) *Gender divisions and working time in the new economy: changing patterns of work, care and public policy in Europe and North America*. Cheltenham, UK, Edward Elgar.

Platon (2001) *Teokset IV. Valtio*. Otava, Helsinki.

Pokkinen, Tiina: ”Juho on isä ja äiti: ’Lapsilleni sukupuolen korjaaminen ei ole sen ihmeellisempi kuin muutkaan asiat elämässä.’”
<http://www.vau.fi/Perhe/Perheessa/Isi-joka-synnytti> (Luettu 7.8.2015)

Portin, Petter (2012) *Mullistaako epigeneettinen periytyminen evoluutioteorian perusteet? Tieteessä tapahtuu* 2/2015. s. 26-34.

Pruett, Kyle D. (1987) *The Nurturing Father: Journey Toward the Complete Man*. New York, Warner.

Pulkkinen, Tuija (1996) *The Postmodern and Political Agency*. Helsingin yliopistossa julkaistu väitöskirja. Helsinki, filosofian laitos.

Pulkkinen, Tuija (2006) *Feministisestä filosofiasta feministiseen teoriaan*. Tuija Pulkkinen haastattelu teoksessa Oksala & Werner: *Feministinen filosofia*. Helsinki, Gaudeamus.

Rantanen, Teemu (1998) *Kotityön maskuliiniset kehykset*. Naistutkimus-Kvinnoforskning, 11. vuosikerta, numero 1.

Suhonen, Kristiina: *Simone de Beauvoir (1908-1986)*
<http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/klassikkogalleria/beauvoir/index.htm> (Luettu 22.7.2014)

Reuters (6.4.2015) *Sterilization threat darkens Europe’s transgender quest for identity*. <http://www.reuters.com/article/2015/04/07/us-gay-rights-europe-idUSKBN0MY00X20150407> (Luettu 7.8.2015)

Rintamäki, Maria; Autio, Hanna-Leena; Riihiluoma, Karoliina & Suvanne, Liisa (2015) *Sateenkaaren alla. Kertomuksia perheistä*. Jyväskylä, Atena.

Ronkainen, Suvi (1999) Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki, Gaudeamus.

Rose, Nikolas (2007) *The Politics of Life Itself. Biomedicine, Power, and Subjectivity in the Twenty-First Century.* Princeton, Princeton University Press.

Rose, Nikolas (2013) *The Human Sciences in a Biological Age. Theory, Culture & Society.* January 2013 vol. 30, no. 1. s. 3-34.

Rossi, Leena-Maija (2010) Sukupuoli ja seksuaalisuus, erosta eroihin. Teoksessa Saresma, Tuija; Rossi, Leena-Maija; Juvonen, Tuula: *Käsikirja sukupuoleen.* Tampere, Vastapaino.

Sateenkaariperheet ry. Mikä sateenkaariperhe?
<http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=68> (Luettu 3.3.2014)

Sateenkaariperheet ry. Setan ja Trasekin lausunto isyyslain uudistamista koskevasta työryhmämietinnöstä. <http://seta.fi/setan-ja-trasekin-lausunto-isyyslain-uudistamista-koskevasta-tyoryhmamietinnosta> (Luettu 28.7.2015)

Savolainen, Tuomas (2015) Tunnustus. Teoksessa Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.): *Prekarisaatio ja affekti. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 118.* Jyväskylä, Jyväskylän yliopisto.

Schalin, Lars-Johan (1986) *Narsismin kohtaloita. Psykoanalyttisiä tutkielmia kateudesta, isättömyydestä ja vanhenemisesta.* Helsinki, Gaudeamus.

Sedgwick, Peter R. (2009) *Nietzsche. The Key Concepts.* London & New York, Routledge.

Sen, Amartya (2009) *Identiteetti ja väkivalta.* Basam Books, Helsinki.

Seta.fi. Translaki: Järjestöt iloitsevat: Ministeriötyöryhmä haluaa selvittää itsemääräämisoikeuden sukupuoleen. <http://seta.fi/translaki-jarjestot-iloitsevat-ministeriotyoryhma-haluaa-selvittaa-itsemaaramisoikeuden-sukupuoleen/> (Luettu 17.7.2015)

Sosiaali- ja terveysministeriö (2013) *Lapsi- ja perhepolitiikka Suomessa. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 9/2013.*
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104415/URN_ISBN_978-952-00-3374-3.pdf?sequence=1 (Luettu 11.10.2015)

Stålström, Olli (2002): Sosiobiologinen vastareaktio vapautusliikkeelle.
http://www.finnqueer.net/juttu.cgi?s=178_11_1 (Luettu 17.11.2015)

Suhonen, Marja: Simone de Beauvoir.
<http://www.helsinki.fi/sukupuolentutkimus/klassikkogalleria/beauvoir/index.htm> (Luettu 8.10.2015)

Szyf, Moshe & Meaney, Micheal, J. (2008) Epigenetics, Behaviour, and Health.
Allergy, Asthma & Clinical Immunology 2008, 4. s. 37-49.

Tainio, Luca (2015): Olenko riittävän trans? Blogikirjoitus Amnestyn internetsivuilla.
<https://www.amnesty.fi/olenko-riittavan-trans> (Luettu 17.7.2015)

Taylor, Charles (1994) *The Politics of Recognition*. Teoksessa Gutmann, Amy (toim.): *Multiculturalism. Examining the Politics of Recognition*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press.

Taylor, Charles (1995) *Autenttisuuden etiikka*. Helsinki, Gaudeamus.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Huostaan otetun lapsen huolto.
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanotetun-lapsen-huolto> (Luettu 16.10.2015)

Tiisala, Tuomo (2010): Foucault, Michel. Foucault'n esittely filosofia.fi -sivustolla.
<http://filosofia.fi/node/5351> (Luettu 13.4.2014)

Toivanen, Jenni (2002) Äidillinen valta, lapselle kuuluva kuuliaisuus – patriarkalisuus leskiäitien ja lasten välisissä suhteissa 1700-luvun lopun loppupuolen Sisä-Suomessa. Teoksessa Piia Einonen & Petri Karonen (toim.): *Arjen valta. Suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Historiallinen arkisto 116. Helsinki, SKS. s. 128–147.

Vuori, Jaana (2009) Men's choices and masculine duties. *Fathers in expert discussions*. *Men and Masculinities* 12 (1). s. 45-72.

Väestöliitto. Syntyneiden määrä.
http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/tilastoja-ja-linkkejä/tilastotietoa/syntyvyys/syntyneiden-maara/ (Luettu 11.10.2015)

Weeks, Jeffrey (1989) *Against Nature*. Teoksessa Altman, Dennis; Vance, Carole; Vicinus, Martha & Weeks, Jeffrey (toim.): *Homosexuality, Which Homosexuality*. Essays from the International Scientific Conference on Lesbian and Gay Studies. GMP Publishers, London

Williams, Raymond (1988) *Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus*. Tampere, Vastapaino.

Willig, Rasmus & Butler, Judith (2012) *Recognition and Critique*, An interview with Judith Butler. *Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory*, Vol. 13, No. 1, 01.04.2012, s. 139-144.

Winnicott, Donald Woods (1991) *The Child, the Family, and the Outside World*. London, Penquin Books Ltd.

Wittgenstein, Ludwig (1986) *Philosophical Investigations*. Oxford, Basil Blackwell Ltd.

YLE (29.5.2013) Miksi transsukupuolisilla ei ole oikeutta vanhemmuuteen?
http://yle.fi/uutiset/miksi_transsukupuolisilla_ei_ole_oikeutta_vanhemmuuteen/6663105 (Luettu 7.8.2015)

YLE (20.2.2014) Lakikirja vai Raamattu: Eduskunta kinasteli avioliittolaista.
http://yle.fi/uutiset/lakikirja_vai_raamattu_eduskunta_kinasteli_avioliittolaista/7100463 (Luettu 28.2.2014)

YLE (6.9.2013) Ministeri Huovinen haluaa muuttaa translakia.
yle.fi/uutiset/ministeri_huovinen_haluaa_muuttaa_translakia/6817091 (Luettu 24.6.2014)

YLE (4.2.2012) Amnesty: Sukupuoltaan korjaavien ihmisoikeuksia poljetaan Suomessa.
http://yle.fi/uutiset/amnesty_sukupuoltaan_korjaavien_ihmisoikeuksia_poljetaan_suomessa/7067362 (Luettu 17.7.2015)